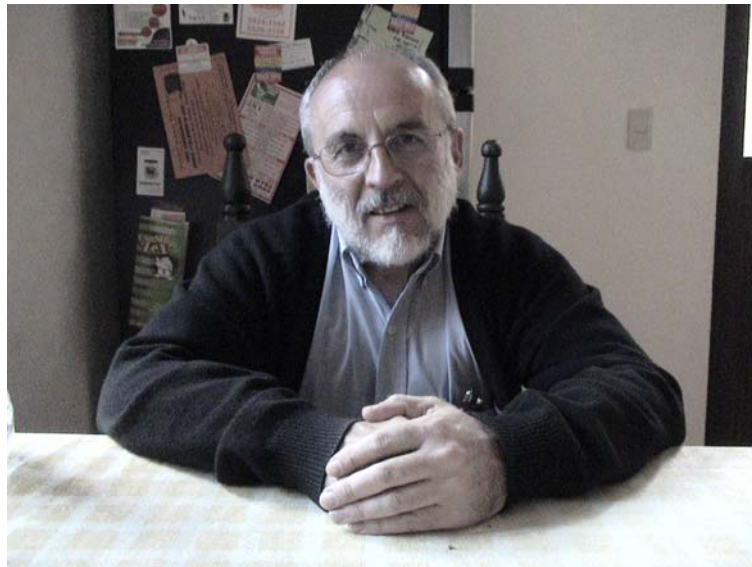

HISTÒRIA DE VIDA DE *SEIS* *EXPERIENCIAS DE EDUCACIÓN* *FREINET EN CATALUÑA ANTES* *DE 1939* DE FERNANDO JÍMENEZ

Marta Aragüés i Vidal

Tutora: Montserrat Tesouro

Treball de Pràcticum

Estudis de Pedagogia

Facultat d'Educació i Psicologia de la UdG

Girona, 3 de setembre de 2008

HISTÒRIA DE VIDA DE *SEIS* *EXPERIENCIAS DE EDUCACIÓN* *FREINET EN CATALUÑA ANTES DE* *1939* DE FERNANDO JÍMEZ

Referents: Fernando Jiménez, històries de vida, Freinet, entrevista, mestres.

Keywords: Fernando Jiménez, life histories, Freinet, interview, teachers

Marta Aragüés i Vidal

Tutora: Montserrat Tesouro

Treball de Pràcticum

Estudis de Pedagogia

Facultat d'Educació i Psicologia de la UdG

Girona, 3 de setembre de 2008

TAULA DE CONTINGUTS

1.- INTRODUCCIÓ	pàg. 5
2.- JUSTIFICACIÓ	pàg. 9
2.1.- Prèvies	pàg. 12
2.2.- Possibilitats descartades	pàg. 14
2.3.- Justificació de la proposta	pàg. 17
2.4.- Fernando Jiménez Mier y Terán	pàg. 19
3.- MARC TEÒRIC.....	pàg. 28
3.1.- Història de l'educació	pàg. 31
3.2.- Història oral.....	pàg. 33
3.3.- Evolució de la Història oral.....	pàg. 34
3.4.- Estils de fer història oral	pàg. 36
3.5.- Modalitats del gènere	pàg. 37
3.6.- Propòsits d'una investigació a través de les fonts orals.....	pàg. 38
3.7.- Històries de vida: punt de contacte entre diverses ciències.....	pàg. 39
3.8.- Històries de vida: complement d'altres fonts d'informació	pàg. 40
3.9.- Passat i present	pàg. 41
3.10.- Silencis i buits	pàg. 41
3.11.- La Memòria.....	pàg. 42
3.12.- Inconvenients	pàg. 44
4.- GUIA PER REALITZAR HISTÒRIA ORAL	pàg. 46
4.1.- Definir l'objecte d'estudi	pàg. 46
4.2.- Establir els límits de la investigació	pàg. 47
4.3.- El context històric	pàg. 47
4.4.- Planificar el pla de treball	pàg. 48
4.5.- Guia de l'entrevista	pàg. 49
4.6.- Escollir els testimonis	pàg. 49
4.7.- Preparar el testimoni	pàg. 49
4.8.- El testimoni	pàg. 49
4.9.- L'entrevistador	pàg. 50
4.10.- Abans d'iniciar l'entrevista	pàg. 51
4.11.- L'enregistrament i la transcripció.....	pàg. 51
4.12.- L'entrevista	pàg. 52
4.13.- Finalitzada l'entrevista	pàg. 52
4.14.- Organitzar el contingut de l'entrevista	pàg. 53
4.15.- Contrastar informació.....	pàg. 54
4.16.- Deixar constància de la investigació	pàg. 54

5.- CÉLESTINE FREINET	pàg. 55
5.1.- Biografia	pàg. 55
5.2.- Educació Freinet	pàg. 56
5.3.- Conceptes claus.....	pàg. 56
5.4.- Bibliografia	pàg. 57
6.- METODOLOGIA.....	pàg. 59
7.- RESSENYA DE SEIS EXPERIENCIAS DE EDUCACIÓN FREINET EN CATALUÑA ANTES DE 1939 DE FERNANDO JÍMENEZ	pàg. 66
8.- HISTÒRIA DE VIDA DE SEIS EXPERIENCIAS DE EDUCACIÓN FREINET EN CATALUÑA ANTES DE 1939 DE FERNANDO JÍMENEZ	pàg. 68
8.1.- Reconstruint la investigació	pàg. 68
8.2.- Contacte amb els entrevistats	pàg. 68
8.3.- Neix una idea	pàg. 70
8.4.- Acatar el nou repte	pàg. 71
8.5.- Per on començar	pàg. 71
8.6.- Finalment una via factible	pàg. 72
8.7.- Des de Catalunya	pàg. 73
8.8.- Acord.....	pàg. 74
8.9.- Les entrevistes	pàg. 74
8.10.- Les imatges	pàg. 75
8.11.- La transcripció.....	pàg. 78
8.12.- Treballar conjuntament	pàg. 80
8.13.- Des de Mèxic	pàg. 81
8.14.- Detalls per resoldre	pàg. 82
8.15.- Feina feta.....	pàg. 83
8.16.- La publicació amb l'ajuda de Sebastián Gertrúdx.....	pàg. 84
9.- 12 ANYS DESPRÉS DE LA PUBLICACIÓ DEL QUADERNS DE FERNANDO JIMÉNEZ.....	pàg. 85
9.1.- Dades.....	pàg. 85
9.2.- Metodologia	pàg. 86
9.3.- Estirar el fil.....	pàg. 88
10.- LA INFORMACIÓ DE LES SIS EXPERIÈNCIES.....	pàg. 90
10.1.- La data de naixement	pàg. 91
10.2.- Un lloc.....	pàg. 91
10.3.- Records d'escola	pàg. 92
10.4.- Estudis realitzats.....	pàg. 92
10.5.- Mestres citats.....	pàg. 93

10.6.- Escoles on exerciren la docència.....	pàg. 94
10.7.- Records d'escola	pàg. 95
10.8.- Membres del grup Batec	pàg. 102
10.9.- Sobre el grup Batec	pàg. 102
10.10.- Herminio Almendros.....	pàg. 103
10.11.- Freinet i la impremta	pàg. 104
10.12.- Cooperativa Española de la Técnica Freinet	pàg. 105
10.13.- Colaboración. La imprenta en la escuela.....	pàg. 105
10.14.- Utilització de la impremta	pàg. 105
10.15.- Aportació de fotografies	pàg. 107
10.16.- Aportació de llibres o articles.....	pàg. 108
11.- EL PAPER DEL/A PEDAGOG/A.....	pàg. 110
12.- VALORACIÓ.....	pàg. 114
12.1.- Valoració de la justificació de la proposta	pàg. 116
12.2.- Valoració del marc teòric	pàg. 120
12.3.- Valoració de la metodologia	pàg. 120
13.- CONCLUSIONS	pàg. 121
13.1.- Conviure amb Fernando Jiménez.....	pàg. 123
14.- BIBLIOGRAFIA	pàg. 127
ANNEXS.....	pàg. 129
Annex 1: transcripció de l'entrevista realitzada a Fernando Jiménez que té com a base l'experiència de José de Tapia.....	pàg. 135
ANNEX2: la transcripció de l'entrevista realitzada a Fernando Jiménez referent a les <i>Seis experiencias de educación Freinet en Cataluña antes de 1939</i>	pàg. 159
ANNEX 3: les graelles on es creua la informació extreta de cada experiència	pàg. 208

INTRODUCCIÓ

S'introdueix el treball amb la intenció de remarcar alguns punts de referència que contextualitzen el treball. S'especifiquen les parts d'aquest i s'agraeix la influència d'algunes persones que han col·laborat en la seva elaboració.

The project is introduced in order to point out the necessary background to establish the project's framework. The sections of the project are specified, and the collaborations acknowledged

1.- INTRODUCCIÓ

Aquesta investigació ha estat pensada i ideada per realitzar el treball de pràcticum de la llicenciatura de pedagogia de la Facultat d'Educació i Psicologia de la Universitat de Girona. En aquestes pàgines es veuen reflectits els meus coneixements adquirits al llarg de la carrera i aquells adquirits a través de l'experiència.

Aquest treball està destinat a totes les persones interessades en la història de l'educació i la pràctica quotidiana del mètode Freinet, i totes aquelles que mostrin curiositat pel tema. Es pot consultar a la biblioteca de la UdG en un suport de CD.

El centre d'interès és una publicació sobre experiències de mestres durant la Segona República Espanyola tal i com el seu títol indica *Seis experiencias de educación Freinet en Cataluña antes de 1939*.

Per realitzar-lo vaig anar a viure a la casa de l'autor, en Fernando Jiménez Mier i Terán, al Districte Federal de Mèxic. Mitjançant entrevistes i converses informals vaig anar obtenint la informació per configurar la part pràctica; la part teòrica la vaig redactar a Girona.

Les sis experiències són el fruit de les entrevistes que en Fernando Jiménez va realitzar a alguns mestres que van tenir contacte amb la impremta escolar durant la Segona República Espanyola. El mètode d'investigació que va utilitzar es va basar en les històries de vida i és el mateix que s'ha utilitzat per dur a terme aquesta investigació. En F. Jiménez ha redactat les històries procurant ser fidel a l'estil de la narració dels testimonis; seguint el seu exemple he procurat aprofitar el màxim les possibilitats dels diversos apartats per poder redactar-los seguint un estil similar (els apartats que segueixen aquestes característiques són part de la justificació, l'apartat pràctic, la metodologia, i part de les conclusions).

Explicaré l'estructura del treball amb l'objectiu que el lector pugui situar-se i iniciï la lectura amb una idea general dels continguts que s'exposen.

Per introduir el treball de pràcticum de pedagogia primer es justifica la proposta. Inicialment s'exposen les idees prèvies que em vaig marcar per realitzar el treball de pràcticum i es complementen amb aquells temes que vaig descartar. Tot seguit es justifica l'objecte d'estudi. Finalment es pot llegir un apartat sobre l'investigador Fernando Jiménez Mier y Terán en el qual es ressalten les seves publicacions, signes de la seva importància en l'àmbit d'història de l'educació.

El marc teòric està dividit en dues part. La primera part es compon d'un marc sobre les històries de vida a la història de l'educació, es defineix la història oral, i s'explica l'evolució d'aquesta; tot seguit s'exposen les històries de vida com un punt de contacte entre diverses ciències i com un complement d'altres fonts d'informació, la rellevància del concepte del passat, el present, els silencis i/o buits de la nostra història; es finalitza aquesta part amb un subapartat sobre la memòria i un altre sobre els inconvenients d'aquesta metodologia. La segona part és una petita guia per realitzar entrevistes.

En aquest apartat s'ha optat per homogeneïtzar el registre cinetífico-tècnic per introduir la bibliografia als peus de pàgina seguint l'estructura de la majoria dels textos teòrics d'història de l'educació.

L'apartat que fa referència a la metodologia s'ha redactat com si fos una història de vida. Es pot llegir com s'ha realitzat aquest treball, amb una redacció estructurada cronològicament.

Seguit de la metodologia s'inicia la part més pràctica que parteix del treball de camp. Es reconstrueix la investigació que va realitzar en Fernando Jiménez per tal de recopilar sis experiències de mestres que van tenir relació amb la impremta escolar i la metodologia de Freinet. La investigació de F. Jiménez va finalitzar amb la publicació del llibre d'objecte d'estudi (se'n pot consultar la ressenya a l'apart d'història de les *Seis experiències de educación Freinet en Cataluña antes de 1939* de Jiménez, F.). Per finalitzar aquest apartat s'exposen els continguts de les experiències ordenats per temàtiques (als annexos es troben les transcripcions de les entrevistes i les graelles que

comparen la informació de les diverses experiències educatives dels mestres entrevistats).

Emmarcant el tema dins la llicenciatura de pedagogia no hi pot faltar el paper del pedagog. Abans de les conclusions exposa la figura del pedagog com un professional que disposa de la preparació teòrica per poder realitzar investigacions sobre història de l'educació: el pedagog com a investigador i transmissor de cultura.

Finalment les conclusions s'organitzen paral·lelament als apartats del treball. Exceptuant l'últim apartat on, de forma molt resumida, s'exposen algunes experiències personals compartides amb en Fernando Jiménez.

JUSTIFICACIÓ

En aquesta secció és justifica aquesta proposta. Està organitzada en quatre apartats diferents. En el primer s'especifiquen les prèvies que s'establien abans d'iniciar la investigació, en el segon es fa una descripció altres possibles estudis que van ser descartats, en el tercer és justifica concretament la proposta definitiva (parteix de l'investigador Fernando Jiménez i la seva obra), i l'últim apartat fa referència a la trajectòria professional d'en Fernando Jiménez.

Organized in four parts, this section describes the reason for the present project. The first part specifies the alternatives considered prior to focusing on this research topic, the second part describes the rejected options, the third part provides the motivation for choosing the actual research topic (starting from the researcher Fernando Jiménez and his work), and finally the last part refers to the professional career of Fernando Jiménez.

TAULA DE CONTINGUTS

2.- JUSTIFICACIÓ

2.1.- Prèvies	pàg. 10
2.2.- Possibilitats descartades	pàg. 12
2.3.- Justificació de la proposta	pàg. 15
2.4.- Fernando Jiménez Mier y Terán.....	pàg. 17

2.- JUSTIFICACIÓ

2.1.- PRÈVIES

Abans de justificar la proposta que es desenvolupa en aquest treball es remarca les proposicions generals que em van orientar en la selecció d'aquesta:

2.1.1.- Per finalitzar adequadament els estudis s'ha de realitzar un treball de fi de carrera. El faré

Poder gaudir de la universitat i tenir l'oportunitat que aquesta significa ha implicat un estil de vida -compartit per un grapat d'estudiants-. Per tal d'accedir a un segon títol universitari he hagut de mantenir (en un principi) feines precàries i finalment (gràcies al treball realitzat abans d'accedir als estudis de Pedagogia) compaginar el treball de mestra amb la universitat (que per sort ofereix una millor solvència econòmica). Després de tot el què s'ha aconseguit seria absurd no finalitzar-ho.

2.1.2.- El tema d'aquest treball m'ha d'agradar

Realitzar un treball de final de Llicenciatura no és cosa d'una o dues setmanes. És una oportunitat per crear, per poder exposar el què he après (més enllà de les parets de la universitat) i per fer-ho m'he de sentir identificada, he de poder gaudir-lo –tot i que sempre hi ha moments més agradables que altres al llarg del procés-. Si per a mi no és interessant dubto que ho pugui ser per algú altre. Si no el considero interessant no podré gaudir-lo ni el realitzaré amb interès.

2.1.3.- La realització del treball com un mitjà per aprendre

Tot i que serà una mostra del què he après vull que tot el procés m'aporti coses noves, que realitzi una investigació que no he fet mai abans. Que ampliï tant els coneixements teòrics adquirits fins ara com els pràctics. No hauria de ser una ampliació de treballs ja realitzats al llarg dels estudis de Pedagogia ni de Magisteri.

2.1.4.- No cal que el tema escollit sigui un dels temes de “moda”

Prefereixo que aquest treball em permeti obtenir les qualitats necessàries perquè posteriorment sigui capaç de realitzar una investigació educativa amb cara i ulls. Em considero egoista pel fet de pensar en un projecte per a, per satisfer les meves necessitats (com aprenent) més que no pas els interessos de la comunitat educativa d'aquest moment.

2.1.5.- Investigació qualitativa

Considero que la meva formació personal presenta moltes més mancances en l'àrea qualitativa que quantitativa. Aquest desequilibri ve donat per l'educació addicional que vaig rebre sobre estadística en els estudis de matemàtiques a la UB. Per tal de balancejar els coneixements adquirits hauria de treballar més la investigació qualitativa.

2.1.6.- Dos ingredients bàsics per realitzar un somni: temps i diners. Viatjaré

Aquesta decisió té implicacions directes en aquest treball, ja que és una oportunitat per realitzar-lo a l'estranger. Degut a que el bitllet d'avió no és econòmic la idea seria compaginar el fet de viatjar amb el de realitzar el treball.

2.1.7.- No concretar un projecte abans d'iniciar el viatge

Tenir les coses clares abans d'iniciar un viatge proporciona molta seguretat i facilita les coses, també té un inconvenient: no es pot saber si la realitat coincideix amb la idea prefixada inicialment. Tot i que la incertesa és més intensa si no es té res a les mans hi ha la possibilitat de poder contrastar en el terreny si un projecte agrada o no. Per tal de fer-ho així he de poder comptar amb temps (amb dos mesos és difícil situar-se en una nova realitat i realitzar quelcom interessant). Se'm fa possible prendre aquesta decisió gràcies a les experiències prèvies d'altres viatges. Si fos la primera vegada que emprenc un viatge sola a l'estranger dubto que em sentís bé enmig de la incertesa, crec que ara és el moment per afrontar-la amb seny. Això vol dir que tot i no tenir res concret pressuposo que a l'estranger tindrè moltes opcions per escollir. Correré el risc de no tenir la certesa de trobar alguna cosa que em satisfaci, en aquest cas espero prendre la decisió adequada en el moment precís.

2.1.8.- Establir punts de contacte

No concretar no implica marxar amb les mans buides. En la preparació del viatge, a part de fer la maleta i comprar els bitllets, estaria bé tenir una llista de persones interessants i possibles projectes a realitzar sense un compromís previ. Al llarg del viatge s'anirà decidint quin ús se'n fa, essent com una petita guia modelable.

2.1.9.- Realitzar experiències noves

Es tractaria de no tornar a viure en comunitats rurals, ni treballar a les seves escoles, ni realitzar activitats educatives en barris marginals de les ciutats, i evitar les escoles d'educació especial, que són els camps que més m'atrauen quan viatjo i gairebé sempre hi realitzo col·laboracions. Hauria d'aprofitar aquesta oportunitat per obrir-me a altres camps que no acostumo a tenir presents i que també considero interessants.

2.1.10.- Mèxic¹

He cercat la justificació a aquesta elecció; no la he trobat. Una manera de fer-ho seria al·legar que és un país on puc comunicar-me perfectament amb els ciutadans degut a l'idioma, i concretament Mèxic, entre tots els de parla castellana, ja que és l'únic país que em resta visitar de Mesomèrica². La veritat és que la vida m'ha portat a aquestes terres i jo he deixat que ho faci.

2.2.- POSSIBILITATS DESCARTADES

Haver d'escollir quelcom per realitzar el treball ha estat molt interessant, m'ha permès “ficar el nas” en llocs on tal vegada no ho hauria fet, establir contacte amb diverses institucions, persones, associacions, etc. de l'àmbit de l'educació. Ha estat una bona font d'aprenentatge, per això anomenaré una petita mostra de certes possibilitats que finalment vaig descartar, algunes pensades prèviament al viatge i d'altres en el transcurs d'aquest. Durant els tres primers mesos del viatge (centrat en els estats de Quintana Ro, Yucatán, Campeche y Chiapas –el surt de Mèxic-) vaig introduir-me en certs temes que podien haver estat el centre d'aquest treball.

2.2.1.- L'Educació a la Cerdanya al s. XX

Vaig néixer a Puigcerdà, un poble que tot i ser conegut per molta gent pocs han escrit la seva història. Existeix un buit en l'àmbit de la història de l'educació que m'agradaria omplir. Probablement trobaria pocs documents i tal vegada escassa informació. Però és la meua terra.

2.2.2.- Lancandons

La primera vegada que vaig sentir a parlar dels Lancandons fou en veu d'un italià que havia estat tres dies a la Selva Lancandona. Al cap d'un mes em trobava convivint amb una família lancandona.

¹ Se que és el lloc adequat ja que he viatjo acompanyada de la sort en tot moment.

² La regió estava delimitada en el s. XVI pel riu Sinaloa al nord-est de Mèxic, i les conques del Lerma i el Soto de la Marina en la Costa del Golf; i al surt pel riu Ulua en el Golf d'Hondures i Punta Arenes en costa Rica. Una àrea d'una mica més de 1.100.000 Km².

És un poblat que pateix les conseqüències de l'aïllament (durant molts anys només s'han relacionat entre ells –el grup està format per unes 600 persones-, albinisme, retard mental, alguna deformitat en les extremitats...).

Havia trobat un fil del qual estirar en un moment determinat. Convivien lancandons que es mantenien molt fidels a les velles tradicions i d'altres que havien canviat la manera d'entendre la vida: havien deixat de banda les cerimònies antigues; havien construït esglésies; canviaven les túniques blanques (tradicionals) amb la roba casual (com ara texans, camises, sabates, samarretes, etc...); aprenien a treure profit dels interessos dels turistes (venent artesanies no sempre de qualitat als turistes de San Cristóbal de las Casas)...

Vaig tornar a San Cristóbal de las Casas amb la intenció de consultar la Biblioteca de Na Bolom³. El dia que vaig visitar per primera vegada Na Bolom no hi havia turistes, fet que em va permetre conèixer la casa amb la companyia del nou director, qui havia ordenat realitzar un inventari de gairebé totes les possessions de la casa de Na Bolom i els llibres de la biblioteca formaven part de la col·lecció del museu. Tot i que em va permetre consultar-ne algun havia d'esperar uns dos o tres mesos per tal de consultar-los amb tranquil·litat.

Passat aquest temps el viatge m'havia portat a altres contrades. Tot i això vaig tornar per consultar els llibres.

2.2.3.- La numerologia maia a l'aula

Vaig treballar la numeració maia per primera vegada en una comunitat maia guatemalenca. En aquells moments només era capaç d'ensenyar la numeració maia. Anar a Mèxic era una oportunitat per desenvolupar aquest tema. No només el desenvolupament del raonament matemàtic a través d'una numeració diferent a la nostra sinó com afecta el fet de dominar dues numeracions amb característiques diverses.

³ És un dels espais de la Casa Na Bolom de San Cristóbal de las Casas – un museu centrant en els lancandons-, en ella hi ha una col·lecció aproximadament d'uns 9.000 llibres. Està especialitzada el tema de la cultura maia, actualment és un referent històric de gran valor pels estudiosos del tema amb exemplars molt antics on hi ha mostres de les primeres investigacions antropològiques d'aquesta cultura.

Per tal que aquesta idea sigui més entenedora em valdré d'un paral·lelisme. Hi ha nombrosos estudis sobre el bilingüisme i com aquest "afecta" la persona, així ens podem trobar amb persones que "pensen" amb diferents llengües. Per exemple una persona que la seva llengua materna és el català, quan la utilitza pensa en català, però si ha adquirit un bon nivell d'anglès quan utilitza aquesta darrera no pensa en català i després tradueix, pensa en anglès quan parla en anglès. La qüestió seria si és extrapolable al pensament matemàtic. És possible pensar amb dues numerologies diferents? I si fos possible, una persona que domina dues numerologies podria ser que el seu pensament matemàtic fos més àgil? Podria ser que tingués molta més facilitat a l'hora d'establir relacions (incloses les de la vida quotidiana)?

Es podria realitzar un treball amb dos grups d'alumnes, un que només utilitzés una numerologia i un altre amb dues, realitzant activitats matemàtiques similars.

Aquesta idea aviat quedà descartada. Les úniques escoles interessades en el tema són les autònomes zapatistes amb les quals era possible treballar-hi. Però seria necessària una persona que dominés l'aritmètica maia, no només la grafia. Aquesta persona podria haver estat jo, només necessitava temps per assolir els coneixements. Al llarg d'uns mesos, amb l'ajuda d'un arqueòleg vaig aprendre a resoldre sumes, restes, multiplicacions, divisions i fins i tot arrels quadrades, però encara no sóc prou àgil per resoldre problemes.

2.2.4.- Dones viatgeres

Actualment hi ha moltes dones que viatgen soles. Els motius que les porten a conèixer noves terres no sempre coincideixen, ni la preparació del viatge, ni la manera de viatjar, ni la relació que estableixen amb l'entorn...

Aquesta idea m'acompanya des de l'inici del viatge, com si fos un comodí. Tal vegada si no trobava cap altra idea millor podria acudir a aquesta que és compatible amb un viatge. Per aquest mateix motiu la vaig descartar, no es tractava de fer servir el "comodí"!

Conjuntament amb aquesta també hi havia la possibilitat de tractar les relacions entre els hostes en les “casa para huéspedes”⁴ com a punt de trobada entre moltes persones.

2.3.- JUSTIFICACIÓ DE LA PROPOSTA

Totes aquestes idees són molt diferent les unes de les altres, indiquen que hi ha un gran nombre de situacions que em criden l'atenció i totes podrien haver estat un inici d'un bon treball de final de carrera. Realitzar la tria del tema a tractar, indagar una mica en cada idea, descartar aquelles que no s'adapten a les meves prioritats és la primera part del treball. Tot seguit exposo els motius que van fer decantar la balança.

Primer de tot em vaig decantar per una persona: Fernando Jiménez. Abans de poder-lo conèixer ja m'intrigava. És un investigador mexicà que ha dedicat part de la seva vida a cercar les pràctiques educatives de l'Educació Freinet durant al República Espanyola.

Trobar-me amb ell era una oportunitat per endinsar-me en la vida d'un investigador, però ell em va regalar molt més que això: l'amistat.

En un principi em vaig apropar a en Fernando motivada per la curiositat i no era conscient de la persona que s'obria cap a mi.

Una de les qualitats que més valoro, en l'àmbit professional, d'en Fernando és la senzillesa amb la qual comparteix el coneixement. La seva feina no es ostentosa, en cap treball procura lluir-se ni ressaltar davant dels altres. Tot el contrari, es considera un mitjà per tal que el coneixement pugui ser compartit i pugui arribar al màxim de persones possibles.

És una persona humil i transparent, tot i que les seves investigacions al voltat de Freinet i de la UNAM són exhaustives i acurades parla d'elles com un pare orgullós dels seus fills però que passen desapercebuts sense la intenció de sobresortir.

Treballar al seu costat, era una oportunitat per conèixer la vida d'un investigador, els motius que el porten a dedicar-hi part de la vida i sobretot una oportunitat per aprendre i reflexionar sobre si en un futur m'agradaria dedicar-me a una investigació similar.

⁴ Són una mena d'albergs per “motxileros”

Endinsar-me en les seves investigacions em permetia mantenir el contacte amb l'escola (degut al contingut d'aquestes) al mateix temps que m'apropaven a una realitat completament diferents a la docència a l'aula, a la investigació qualitativa al voltant de la història. Complint bona part de les idees prèvies a la selecció del tema d'aquest treball.

El quadern⁵ escollit pel treball es centra en sis experiències concretes en aules catalanes durant la República espanyola, en un espai geogràfic més proper i en una època poc coneguda per a mi. Una altra peculiaritat és que exposa diverses experiències en l'educació Freinet: una pedagogia que neix en un entorn de pobresa (francès) i amb molts pocs recursos econòmics (això la diferencia una mica d'altres moviments com ara la pedagogia de Montessori que comptava amb la possibilitat d'obtenir bastants materials). Freinet intentava lluitar per una escola millor amb condicions semblants a les de les rodalies de Lleida: escoles oblidades (també es podrien dir escoles abandonades a la mà de Déu), i evidentment, amb la bona voluntat dels seus mestres.

Al mateix temps exposa sis experiències, que permeten una visió més àmplia de la pràctica d'una metodologia en diferents escoles, i per tant va treballar amb diverses fonts orals que enriqueixen no només al quadern en sí sinó també l'elaboració d'aquest.

En definitiva, amb aquest treball m'endinso en la feina d'un investigador. Per poder apreciar els aspectes que no apareixen en els llibres teòrics i, per això, no és suficient descobrir sinó que he de realitzar una investigació qualitativa que em permeti afrontar-me als entrebancs d'aquesta i al mateix temps em permetrà entreveure els dificultats i la manera com els ha franquejat en Fernando Jiménez.

També m'ajudarà a solidificar les bases que em permetran realitzar una investigació seriosa en l'àmbit de la història de l'educació en un futur.

⁵ Jiménez, F. (1994). *Aula Libre Cuadernos núm 2: Seis experiencias de Educación Freinet en España antes de 1939*. Huesca: Movimiento de Renovación Pedagógica "Aula Libre".

2.4.- FERNANDO JIMÉNEZ MIER Y TERÁN

La millor justificació d'aquest treball és el propi Fernando Jiménez i la seva trajectòria com a persona i com a investigador. La referència que continua aquest apartat és molt personal, he escollit redactar-lo com si fos una història de vida, perquè s'ajusta a l'estil del propi investigador i considero que permet una millor comprensió de la seva investigació més encarada a l'àmbit educatiu.

2.4.1.- Fernando Jiménez Mier y Terán

En Fernando va néixer el 5 de desembre de 1949 a Mèxic. Va viure la seva infància a Tlalpan⁶. Es va llicenciar en Dret a la facultat de Dret de la UNAM (la Univesitat Nacional Autònoma de Mèxic) el tres d'abril de 1973. Ha exercit de professor a les facultats de Ciències Polítiques, Socials, Filosofia y Lletres de la UNAM. Actualment combina la docència amb la investigació.

Els fruits de les seves investigacions és centren en dues temàtiques molt concretes: la universitària (en el context de la UNAM) i l'educació Freinet.

Pel que fa referència a la universitat, tot i que no és objecte d'estudi en aquest treball en citaré les publicacions:

Un llibre

- Jiménez, F. (1982). *El autoritarismo en el gobierno de la UNAM*. Mèxic: Ediciones de Cultura Popular – Foro Universitari. La segona edició revisada i actualitzada va ser publicada per la mateixa editorial l'any 1987.

Articles

- Jiménez, F. (1985). *La “honorable, desinteresada y prudente” Junta de Gobierno*, dins *Foro Universitario*, número 5, pàg. 25-30, Mèxic.
- Jiménez, F. (1981). *Coyuntura en que surge la Ley Orgánica de la UNAM*, dins *Gobierno*, número 131. Mèxic: UNAM.

⁶ És una de les 16 delegacions del DF (districte Federal) de Mèxic. Quan en Fernando va néixer la seva estructura era similar a la d'un poble, ara ja forma part de la ciutat capital.

- Jiménez, F. (abril 1982). *La UNAM y la ley. Análisis del contenido ideológico de la exposición de motivos del anteproyecto. Caso de la Ley Orgánica de la UNAM.* dins *Foro Universitario*, número 16, pàg. 25-36. Mèxic.
- Jiménez, F. (juny 1983): *La universidad popular, un reto*, dins *Foro Universitario*, número 31, pàg. 37-48. Mèxic.
- Jiménez, F. (decembre 1983). *Autogestión académica en la UNAM: El caso del Autogobierno de Arquitectura.* dins de *Foro Universitario*, número 37, pàg. 27-44. Mèxic.
- Jiménez, F. (agost 1986). *En la UNAM, de la preocupación coyuntural a la ocupación permanente*, dins *Gaceta UNAM*, suplement número 21, pàg. 2-11. Mèxic.
- Jiménez, F. (1987). *Ley Orgánica de la UNAM, diez razones para su transformación*, dins de *Empezar de nuevo. Por la transformación democrática de la UNAM*, primera fase, pàg. 111-116. Mèxic: Equipo Pueblo, pràxis gráfica editorial.
- Jiménez, F. (1987). *Congreso Universitario, con información y apoyo administrativo, un desafío*, dins de *Rumbo al congreso Universitario*, número 2, i dins del *Suplemento del Boletín de la Facultad de Filosofía y Letras*, número 3, pàg. 2-3. Mèxic: UNAM.
- Jiménez, F. (1987). *La UNAM en las proximidades del Siglo XXI*, dins *l'Acta Sociológica* número 1 de la nova época, pag. 31-46. Mèxic: Coordinación de Sociología FCPyS, UNAM.
- Jiménez, F. (1988). *Ley Orgánica de la UNAM, diagnóstico de un cuasi-cadáver*, dins del diari *La Jornada*, pàg. 12. Mèxic.
- Jiménez, F. (1989). *Reflexiones sobre la carrera de sociología de la FCPyS*, dins de *Revista Mexicana de Ciencias Políticas Y Sociales*, número 16-137, pàg. 119-122. Mèxic: UNAM.

- Jiménez, F. (1989). *Concepciones y prácticas educativas huecas, diagnóstico de una cruda realidad*, dins de *La Netafísica*, número 1, pàg. 33-40, Mèxic: Revista Estudiantil de la FFyL de la UNAM.
- Jiménez, F. (1989). *En la UNAM: designación a manera de cónclave*, dins del diari *La Jornada*, pàg. 15-18. Mèxic.
- Jiménez, F. (1991). *En la UNAM, de salarios y pilones*, dins de *Calidad, productividad y evaluación académica en la UNAM*, pàg. 67-72. Mèxic: Centro de Análisis Político, AAPAUNAM,.
- Jiménez, F. (1992). *Universidad, hoy como ayer, institución de la ausencia*, dins de l'*Acta Sociológica* bol. IV, número 6. Mèxic, i es va tornar a publicar dins de *Coordinación de Sociología, FCPyS*, pàg. 47-78 l'octubre de 1993. Mèxic.

2.4.2.- Fernando Jiménez Mier i Terán i l'Educació Freinet

Fernando i Pepe

En Fernando es va iniciar en l'estudi de la seva universitat, alguna cosa devia produir un canvi per tal que dosifiqués les seves energies per investigar sobre un tema completament diferent i centrar-se en un tema educatiu tan concret com ara Freinet i la impremta.

Segons ell tot va començar per un seu amic, en Manuel. Van quedar per fer un cafè a finals de 1978 o principis de 1979, recorda la data perquè acabava de ser pare (havia nascut el seu primer fill, en Fernando). La conversa aviat va derivar al tema educatiu tot parlant d'escoles. En Manuel li va recomanar una escola petita de la ciutat, tan sols va insistir que era una escola bastant sol·licitada, però el que més el va sorprendre va ser quan Manel li va dir més o menys:

- *Fernando nada más quiero que sepas que te vas a encontrar con un maestro de mucha edad, una persona muy grande, una persona... Grande, aun lo que esté pensando, ella es una persona de mucha edad.*

Aquest mestre va resultar ser José de Tapia Bujalance. Quan en Fernando va anar a fer la preinscripció per al seu fill, en José de Tapia ja havia complert els 80 anys. D'aquell dia en Fernando en guarda un bon record i fins i tot recalca la conversa que van tenir, especificant les respostes del mestre de primària d'aquesta manera:

- Pienso que están equivocados, así no se escoge una escuela. Efectivamente les han hablado bien de esta escuela y que bueno por la escuela. Pero quien garantiza, a ustedes, que lo que les han dicho corresponde a lo que buscan? Manuel, quien les ha hablado de la escuela, es una persona que en lo personal yo estimo mucho: es un padre de familia querido en esta escuela, es un conocedor de la educación, es una persona que ha aportado cosas por la escuela, aquí están sus hijos. Manuel también quiere a la escuela. Pero insisto que no es así como se escoge a una escuela. Por que, este... puede haber un mal entendido, y ustedes quedarse con la idea que es la mejor escuela y a lo mejor no es la escuela que ustedes buscan.

De forma tal que nos dijo –a en Fernando i a la seva esposa- :

- Los invito a que conozcan la escuela, a que conozcan como trabajamos aquí. Las puertas de la escuela, nos dijo, están abiertas de par en par para recibir quien quiera venir a ver como trabajamos. Todos los días de lunes a viernes pueden venir a ver como se trabaja. Los niños de esta escuela están acostumbrados a recibir visitas, personas que quieren ver como trabajan. Eso no me preocupa que van a interrumpir a los niños, o van a interrumpir... no, esto ya forma parte del trabajo en la escuela. Lo único que si les puedo pedir es que al entrar a un grupo, a alguna clase, permanezcan un tiempo razonable, lo que pueda durar una clase, no... trabajo, alguna actividad, quizá una hora.. porque no tendría mucho sentido que ustedes entraran por cinco o diez minutos: vengan con tiempo para poder realmente ver de lo que se trata.

Els seus dos fills –Fernando i Fabián-, van anar a l'escola de José de Tapia i la seva companya, la Chela. En Fernando col·laborava activament amb les diverses trobades organitzades pel centre escolar i a poc a poc el *maestro Pepe* es va anar convertint amb

el seu amic *Pepe*. Un punt d'inflexió en la relació es va donar amb la primera publicació d'en Fernando: *El autoritarismo en la UNAM*.

En un principi, Fernando dubtava de deixar llegir aquest llibre al professor, perquè molts dels seus alumnes eren fills de persones molt relacionades amb la universitat, però finalment li va regalar un exemplar. En un moment es van trobar i la conversa que van tenir va ser més o menys així:

- *Estoy leyendo tu libro, y estoy horrorizado de lo que describes allí.*

- *Pues si Pepe, pues es la realidad.*

- *Si. ¡Si eso no lo cuestionas! creo que esta muy documentado tu texto pero eso no me quita la impresión que me está causando esto. No, nunca imaginé que en la UNAM se diera una situación como la que estas describiendo. De forma tal que quiero, si no tienes inconveniente, que nos demos un tiempo para comentar el libro.*

- *Pues por supuesto, cuando él quisiera.*

Les conseqüències que va tenir aquesta publicació per en Fernando van ser greus: es va quedar sense feina. José de Tapia no va ser literalment acomiadat: va haver d'exiliar-se degut a la seva pràctica docent a les terres de Lleida al llarg de la Segona República. Els dos havien patit les conseqüències de realitzar la seva feina seguint uns ideals. Aquest va ser el primer punt de contacte entre José de Tapia i F. Jiménez.

En Pepe va començar a explicar-li episodis de la seva vida de mestre, de les relacions de la gent del poble amb l'escola, etc. Fernando considerava que Pepe havia de comprometre's per escriure totes aquelles experiències, però el mestre es negava a fer-ho: no considerava que les seves memòries tinguessin cap interès per la resta de les persones. En Fernando anava insistint sempre que podia, però la negativa es repetia. L'edat de José de Tapia anava avançant fins que li van diagnosticar cataractes (en aquelles èpoques l'operació corresponent no era tan viable com ara i el mestre es va negar a autoritzar-la), ja no podia continuar insistint sobre que escrigués les seves

vivències. Aquest va ser l'inici del canvi d'estratègia d'en Fernando, va començar a proposar-li que gravessin la seva veu.

D'aquesta manera tan natural, en Fernando va iniciar el seu interès per les entrevistes dirigides a la història de vida referent al camp educatiu i concretament amb l'educació Freinet. En aquell moment encara no sabia que dedicaria bona part dels seus esforços a aquest camp però l'interès ja era molt gran. Entre els records d'en Fernando cita el següent:

Pepe y yo íbamos a comer hacia las dos de la tarde, y como a las doce del día me pregunto que hora era, yo en aquel momento pense que Pepe preguntaba (como era usual) porque ya tenía hambre, porque ya se acercaba la hora de comer. Entonces yo le dije que todavía no era la hora de comer, pero si tenía hambre pues yo veía que hacíamos para agilizar la comida. Y me dijo que no, que no tenía hambre. A lo que me agregó: “Es muy buena hora, vamos a grabar”. ¡Cuando yo escucho eso! ¡No me lo creía! ¡Vamos a grabar!

Des d'aquell moment quedaven a casa de José per enregistrar. A la festa dels seus 93 anys el llibre estava gairebé acabat, tan sols restava buscar una editorial però 93 anys eren molts anys i cap al febrer de 1989 la salut del mestre es va anar deteriorant i a principis de maig va morir (el llibre⁷ es va publicar aquest mateix any).

Fernando i l'Educació Freinet

La primera mostra formal del seu interès cap a l'educació i Freinet va ser la publicació d'una antologia de textos de Freinet⁸. En els textos es reflexiona sobre els errors comesos a les aules (l'entorn educatiu de principis de segle XX) i exposa, busca, proposa pràctiques educatives concretes per millorar la docència. Parteix de la idea que qualsevol persona, al llarg del procés educatiu, és potencialment rica i s'ha de permetre i afavorir el seu desenvolupament en un entorn lliure ple de responsabilitat pel treball.

⁷ Jiménez, F. (1989). *Un maestro singular. Vida, pensamiento y obra de Jose de Tapia*. Mèxic: Fernando Jiménez Mier y Terán. El llibre s'ha exhaurit, algunes de les biblioteques on es pot consultar són la de Rosa Sensat i la de la UB.

⁸ Jiménez, F. (1985). *Freinet. Una pedagogía de sentido común (antología: selección de textos e introducción)*. Mèxic: Biblioteca Pedagógica, SEP –El Caballito.

Aquest interès anava augmentant en finalitzar les entrevistes amb José de Tapia. Els últims dies del mestre, Fernando va establir contacte amb persones d'Espanya, va escriure a una revista per provar sort: volia que li enviessin informació de la pràctica escolar sobre Freinet a Espanya. Va rebre la resposta acompanyada d'uns quants noms de persones que el podrien ajudar.

Una de les persones amb qui va iniciar una relació va ser amb el mestre José Alcobé⁹, aquest enviava records a José de Tapia¹⁰. Llavors es va plantejar viatjar a Espanya per poder ampliar la informació del mestre a partir de persones que el recordaven.

Tan sols li restava acabar de tancar la impressió del llibre¹¹ i preparar el viatge a Espanya amb la finalitat d'obtenir més informació sobre l'estat de l'educació freinetista, encarada a la pràctica escolar i poder establir contactes amb les persones que estaven investigant sobre el tema i quins aspectes concrets investigaven.

Va arribar a Barcelona al novembre de 1989 acompanyat de la seva dona i els seus dos fills. Aquell viatge va implicar decantar la seva carrera professional cap a les pràctiques freinetistes dutes a terme al llarg de la segona república.

Al cap de poc temps de ser a Barcelona el llibre sobre José de Tapia ja estava editat i podia presentar-lo a altres companys amb interessos semblants d'investigació; així va iniciar el contacte amb d'altres investigadors que el van ajudar al llarg de la investigació.

En un principi havia pensat voltar per la península, però no disposava dels mitjans econòmics necessaris. Això li va fer replantejar la seva investigació i aquesta es va centrar més al territori català.

Per un costat va trobar companys de José de Tapia, que va entrevistar per ampliar el llibre sobre el mestre, que set anys després va tornar a editar amb il·lustracions, en la introducció titulada *Siete años después*, l'autor escriu:

⁹ Mestre objecte d'estudi en les *Seis experiències de educación Freinet en Cataluña desde 1939*.

¹⁰ Els va poder rebre poc temps abans de morir.

¹¹ Jiménez, F. (1989). *Un maestro singular. Vida, pensamiento y obra de Jose de Tapia*. Mèxic: Fernando Jiménez Mier y Terán.

“Fui en busca de tus raíces y de los frutos que diste en España. Entré bastante. Una enorme riqueza fue tomando cuerpo con la suma de documentos, fotografías, testimonios, recuadros, vivencias y opiniones que dan cuenta de tu persona.”

En aquell viatge se li van obrir les portes, no només per completar la vida del mestre dels seus fills, sinó per continuar estirant el fil de totes les portes que se li obrien.

Quan va tornar a Mèxic tenia la idea que tampoc podien perdre's les vivències dels altres mestres que havia conegut i havien practicat la pedagogia de Freinet. Així que no tardà a plantejar-se un altre viatge a Espanya. Hi va viatjar durant el curs acadèmic 1991-1992, que va aprofitar per recopilar les històries de vida de set mestres¹².

En aquell viatge va poder establir els contactes per poder recopilar *La Revista Colaboración*, Actualment es pot consultar l'edició facsímil penjada a internet <http://www.quadernsdigitals.net>¹³ acompanyats d'un estudi introductori del mateix F. Jiménez i dos annexos de dos quaderns infantils de l'Escola Freinet de Barcelona.

De retorn a Mèxic va començar un estudi dels mestres que practicaven les tècniques Freinet al seu país: eren mestres exiliats que continuaven les mateixes pràctiques educatives que havien utilitzat a la península. Aquest estudi va ser recolzat per la UNAM¹⁴, però al principi estava planificat per una durada de tres anys amb el títol provisional de *La educación Freinet en México* i amb la col·laboració del Colectivo Freinet. Finalment la subvenció per aquest treball es va reduir un any i no es va poder publicar.

Aquests darrers anys en F. Jiménez ha treballant sobre el grup Batec¹⁵. José de Tapia formava part d'aquest grup de mestres que es trobaven a Lleida per parlar i compartir temes de l'educació. El Grup Batec va ser un dels motors de la pedagogia Freinet

¹² Publicades als quaderns d'Aula Libre, amb el títol, *Seis experiencias de educación Freinet en Cataluña antes de 1936*, que són objecte d'estudi d'aquest treball.

¹³ Jiménez, F. (1996). *Freinet en España. La Revista colaboración. Edición Facsímil*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, Col·lecció de Psicologia i Educació. Es va tornar a editar digitalment per Quaderns Digitals, Centre d'Estudis Vall de segó (<http://www.quadernsdigitals.net>), València, 2005).

¹⁴ El seu comiat no va ser ben acceptat per tots els membres de la comunitat educativa de la UNAM i al cap d'un temps va tornar a treballar a la UNAM com a professor en una altra facultat (la FCPyS).

¹⁵ Jiménez, F. (2007). *Batec. Un grupo de maestros*. Lleida: Universitat de Lleida.

gràcies, en part, a l'inspector Hermino Almendros, que va proposar a José de Tapia començar a treballar amb la impremta escolar.

També ha participat en l'edició facsímil de *El Libro de los Escolares de Plasencia del Mont*, amb l'article *Texto libre sobre un libro de vida*. Així es pot dir que continua treballant en aquest àmbit.

Per concloure

En Fernando Jiménez és un investigador que ha vetllar per transmetre les pràctiques que es duïen a dins de les aules a través de la impremta escolar i la metodologia de Freinet. Ha desvetllat un passat que sense la seva col·laboració hauria restat en l'oblit.

El fet de centrar-se en un àmbit educatiu concret i acotat al llarg de molts anys i poder seguir-ne el fil l'ha fet una de les persones amb més coneixement de les pràctiques dutes a terme a Catalunya i Espanya seguint la pràctica de la pedagogia de Freinet al llarg de la Segona República Espanyola i posteriorment aquelles que es van dur a territori Mexicà pels mestres exiliats.

En Fernando té una idea molt clara sobre la investigació, i és que la finalitat d'aquesta és global, els investigadors treballen per compartir les seves descobertes perquè el saber no sigui esclau d'uns pocs sinó que pugui arribar a tothom. Per això la seves investigacions es centren en compartir, despertar veus per què d'altres persones les puguin escoltar i utilitzar-les per continuar desvetllat el passat i aportar les vivències al present. Per això va compartir tot el seu coneixement amb mi. I l'essència d'aquest treball es basa en la seva generositat.

MARC TEÒRIC

El marc teòric està dividit en tres part. Primer es pot consultar un marc sobre les històries de vida en la història de l'educació, es defineix la història oral, i s'especifica l'evolució d'aquesta, tot seguit s'exposen les històries de vida com un punt de contacte entre diverses ciències i com un complement d'altres fonts d'informació, la rellevància del concepte del passat, el present, els silencis i/o buits de la nostra història, finalitzant aquesta part amb un subapartat sobre la memòria i un altres sobre els inconvenients d'aquesta metodologia. La segona part és una petita guia per realitzar història oral a través de l'entrevista. Finalment hi ha una breu biografia de C. Freinet

The section on theoretical framework is divided into three parts. The first one reviews the framework of life histories found in literature on history of education. Oral history is defined, and its evolution is explained. Following, life histories are introduced as a common ground among several scientific disciplines and a complement for other information sources. In the same way, the importance of the concepts of past, present, silence and/or voids in our history are also introduced. Finally, this part ends with a section on memory and other limitations of this method. The second part of the theoretical framework is a guide on performing oral history through interviews. The last part is a short biography of C. Freinet.

TAULA DE CONTINGUTS

3.- MARC TEÒRIC.....	pàg. 27
3.1.- Història de l'educació	pàg. 30
3.2.- Història oral.....	pàg. 32
3.3.- Evolució de la Història oral.....	pàg. 33
3.4.- Estils de fer història oral	pàg. 35
3.5.- Modalitats del gènere	pàg.36
3.6.- Propòsits d'una investigació a través de les fonts orals.....	pàg. 37
3.7.- Històries de vida: punt de contacte entre diverses ciències.....	pàg. 38
3.8.- Històries de vida: complement d'altres fonts d'informació	pàg. 39
3.9.- Passat i present	pàg. 40
3.10.- Silencis i buits	pàg. 40
3.11.- La Memòria.....	pàg. 41
3.12.- Inconvenients	pàg. 42
4.- GUIA PER REALITZAR HISTÒRIA ORAL	pàg. 43
4.1.- Definir l'objecte d'estudi	pàg. 45
4.2.- Establir els límits de la investigació	pàg. 46
4.3.- El context històric	pàg. 46
4.4.- Planificar el pla de treball	pàg. 47
4.5.- Guia de l'entrevista	pàg. 48
4.6.- Escollir els testimonis	pàg. 48
4.7.- Preparar el testimoni	pàg. 48
4.8.- El testimoni	pàg. 48
4.9.- L'entrevistador	pàg. 49
4.10.- Abans d'iniciar l'entrevista	pàg. 50
4.11.- L'enregistrament i la transcripció.....	pàg. 50
4.12.- L'entrevista	pàg. 51
4.13.- Finalitzada l'entrevista	pàg. 51
4.14.- Organitzar el contingut de l'entrevista	pàg. 52
4.15.- Contrastar informació.....	pàg. 53
4.16.- Deixar constància de la investigació	pàg. 53
5.- CÉLESTINE FREINET	pàg. 54
5.1.- Biografia	pàg. 54
5.2.- Educació Freinet	pàg. 55
5.3.- Conceptes claus.....	pàg. 55
5.4.- Bibliografia	pàg. 56

3.- MARC TEÒRIC

La memòria és la vida. Sempre resideix en grups de persones que viuen i, per tant, es troba en permanent evolució. Està sotmesa a la dialèctica del record i l'oblit, ignorant de les seves deformacions successives, oberta a tot tipus d'us i manipulació. A vegades resta latent durant llargs períodes, per reviure sobtadament. La història és la sempre incompleta i problemàtica reconstrucció del què ja no hi és. La memòria pertany sempre a la nostra època i constitueix un llaç viscut amb el present etern; la història és una representació del passat.

Pierre Nora, *Les lieux de la mémoire*. V.I., La republique, París, 1984, p.XIX. citat per E. Hobsbawm a: *La era del imperio (1875-1914)*, Barcelona, Labor Universitaria, 1989:1 (Monografías).

Parlar d'història oral al segle XXI ja no és una novetat; no és un tema tan innovador com ho fou a la dècada dels setanta. Actualment no ha de lluitar per tenir un lloc dins les ciències socials tot i que encara hi ha investigadors que poden etiquetar-la com una "tècnica de segona classe" si són fidels a la tradició més clàssica d'investigar. Aceves¹⁶ (1996) presenta la història oral i les histories de vida com un llaç entre la història i les ciències socials, destacant l'antropologia, la sociologia i la psicologia. Tot i que no anomena l'educació es pot deduir el lligam que aquesta manté amb les tres disciplines socials. L'entrevista oral, sobretot la informal, cada vegada és un recurs més utilitzat en els treballs de recerca sobre història de l'educació.

¹⁶ Aceves Lozano, J. (1996) *Historia oral e historias de vida. Teoría, métodos y técnicas. Una bibliografía comentada*. Mèxic: CIESA, Colección Miguel Othón de Mendizábal.

Per entreveure la importància de les històries de vides en el cos de mestres catalans s'ha de tenir present l'evolució del cos de mestres.

Al llarg de la Segona República Espanyola, es va començar un avenç de la situació dels mestres a l'estat. Des dels primers anys del segle vint s'avançava cap a la creació d'un cos de mestres amb una formació homologada i comparable a altres professions amb dependència estatal (com ara secretaris, metges titulats, el cos de Correus i telègrafs, etc.).

Borroy i Viñao¹⁷ (2000) afirmen que la Segona República va ser, fonamentalment al llarg del primer bienni, la república dels mestres i dels intel·lectuals. Essent els mestres el col·lectiu encarregat de transmetre els ideals republicans. L'escola va passar a ser el recurs per transmetre els valors de l'època i el paper del mestre va ser fonamental.

L'estat republicà va vetllar per la qualitat de l'educació, una de les mesures que va prendre va ser sancionar¹⁸ els mestres que no consideraven adequats per a la seva feina.

La guerra civil va transformar el compromís de l'estat amb la renovació de l'escola, que durant la Segona República començava a canviar la realitat del món educatiu. La guerra va deixar el magisteri sotmès, silenciats i el Nou Règim el considerava culpable de promoure els ideals contraris als valors "eterns" del nou règim.

Aquesta guerra va representar el fracàs de l'escola i de la societat. Després de les tragèdies de la guerra, les imposicions sobre els vençuts van ser una clara manifestació de la força imposada a la raó.

Els mestres i el sistema educatiu van patir una profunda transformació convertint-se en una professió al servei dels interessos del règim totalitari. Per aconseguir-ho van castigar fortament el col·lectiu de mestres i van intentar esborrar la història de l'escola al llarg de la Segona República. El règim va fer desaparèixer molts documents d'aquell període, i no sempre va deixar constància de les seves accions.

¹⁷ Borroy J. i Viñao, A. *Las autobiografías, memorías y diarios como fuente histórico-educativa*. dins del llibre de Sánchez, M. (2000). *Mi diario*. Aragó: Coedición del Gobierno de Aragón Departamento de Educación, Cultura y Deporte y Caja Inmaculada, en la col·lecció d'Aragó en el Aula.

¹⁸ En les experiències que presenta Fernando Jiménez, un dels entrevistats fa referència a aquest procés, en Juan Benimeli, a *Contentos como unas pascuas*.

En aquest context les històries de vida són una font d'informació molt valuosa, que ens apropa a un passat que s'ha intentat esborrar de la memòria col·lectiva.

3.1.- HISTÒRIA DE L'EDUCACIÓ

La història de l'educació ha experimentat un desenvolupament creixent al llarg dels darrers anys¹⁹ una manera de comprovar aquesta premissa és posar atenció a l'increment de les publicacions que fan referència a aquesta disciplina en les que es pot comprovar una renovació de la manera d'enfocar-la i dels temes tractats.

Una de les dificultats que ha tingut aquesta disciplina ha estat la manca d'intenció de formar historiadors especialitzats en educació. En general, els historiadors del s. XX no han mostrat gaire interès per aquesta disciplina. Molts dels estudis sobre història de l'educació a Espanya han estat realitzats per investigadors que provenen de diversos camps: historiadors de dret, de medicina, de ciència... -a França els historiadors de l'educació consten d'un prestigiats nombre d'especialistes provinents del camp de la història en general i de la història cultural en particular-.

Els principals destinataris de la història de l'educació són dos col·lectius. Uns són alumnes que es preparen per exercir la docència a les escoles (d'infantil, primària i secundària) i els altres es preparen per l'exercici professional de la pedagogia o psicopedagogia. Actualment, s'amplien els estudis que s'adrecen al públic en general editats en llibres que es poden trobar a les llibreries amb certa facilitat, com per exemple *Els mestres de la república*²⁰.

La reflexió sobre el valor de la història de l'educació com a disciplina en el camp de la investigació és una exigència personal i social, en definitiva moral.

Narciso de Gabriel i Antonio Viñao²¹ (1997) han considerat una classificació de les reflexions publicades en l'àmbit d'història de l'educació. Un primer grup fa referència a aquelles obres de caràcter general que delimiten el camp de la història de l'educació, analitzen l'evolució de la historiografia educativa o els components del mètode històric.

¹⁹ Per saber-ne més es pot consultar Guereña, J.; Ruiz, J. i Ferrer, T (eds.) (1994), *Historia de la Educación en la España contemporánea. Diez años de investigación*, Madrid: CIDE.

²⁰ Portell, R. i Marquès, S. (2006). *Els mestres de la república*. Badalona: Ara Llibres.

²¹ Gabriel, N. i Viñao, A. (eds.) (1997). *La investigación histórico-educativa. Tendencias actuales*. Barcelona: Editorial Ronsel.

Acostumen a tenir els orígens en projectes docents que confeccionen investigadors per participar en concursos d'accés a les places de professors universitaris.

Un segon grup de publicacions mostra una intencionalitat clarament didàctica. Un dels seus propòsits consisteix en informar els alumnes que s'interessen per la història de l'educació sobre els procediments que permeten realitzar una investigació en aquest àmbit. Són guies pràctiques de treball que poden incloure diverses consideracions teòriques.

El tercer grup inclouria treballs específics, en els quals s'examina l'evolució i la metodologia, els suports institucionals de la història de l'educació i les seves relacions amb corrents de la historiografia general.

El quart grup fa referència a les publicacions sobre el mètode històric. En alguns estudis s'analitzen les diverses fases del mètode mentre que en d'altres es considera algun problema o aspecte concret de la investigació sobre història de l'educació. Aquestes publicacions no són gaire abundants.

El cinquè, i últim grup, considera la major part de les aportacions centrades en l'estudi de les fonts d'informació que constitueixen l'aspecte més específic de la metodologia de la investigació. Es poden diferenciar dos tipus de treballs: aquells que presenten la relació de fonts d'informació existents i aquells que examinen les seves característiques possibles i les possibles aplicacions.

3.2.- HISTÒRIA ORAL

La història oral és pot enfocar com una especialitat dins de la història que utilitza les fonts orals per la reconstrucció del passat. En la vessant científica no s'ha de confondre amb la tradició oral, es a dir, el registre del passat confiat exclusivament a la memòria i la transmissió oral entre generacions com ara els mites i les llegendes, que fan referència a períodes dels quals no en queden testimonis vius.

Totes les civilitzacions, abans de desenvolupar l'escriptura, han utilitzat la transmissió oral de generació en generació per transmetre la informació. E en moltes cultures encara té un paper molt important.

Durant un llarg període de temps, la informació que s'obtenia per fonts orals no va ser considerada d'interès científic per la majoria d'investigadors i es vinculava principalment a estudis folklòrics, considerats interessants per la filologia i l'antropologia. Aquesta visió ha anat canviant i a finals del s. XX ja ha deixat de ser una "tècnica de segona classe".

*"Els testimonis orals han adquirit, més tard que altres fonts històriques, validesa i categoria de document per investigar el passat. Historiadors anglosaxons i italians van ser els primers en utilitzar les fonts orals per indagar temes com la Conquesta de l'Oest, la Història Social o el record del Faixisme. A Espanya la història oral va iniciar el seu camí amb la recopilació de testimonis sobre la Segona República Espanyola i la Guerra Civil, amb la finalitat de recuperar la memòria històrica."*²²

3.3.- EVOLUCIÓ DE LA HISTÒRIA ORAL

L'inici de la història oral té un cert paral·lelisme amb la tecnologia. Cap a finals de la Segona Guerra Mundial el magnetòfon ja era disponible per poder ser utilitzat com a suport per enregistrar entrevistes.

Una de les primeres publicacions fou de l'historiador Allan Nevins (1948) de la Universitat de Colúmbia. Va publicar les seves primeres entrevistes amb els grans "magnats ianquis del petroli". En aquest mateix any va començar a aparèixer l'"*Oral History Research Office*"²³. Cap als anys seixanta als Estats Units l'estudi del folklore va començar a tenir certa autonomia fins que va sorgir la "història del poble".

L'any 1974 es va formar la "*Canadian Oral History Association*" i el programa nacional d'història oral de Mèxic.

A poc a poc la història oral va anar trobant el seu lloc dins el mètode científic, tant als Estats Units com a Europa. A Itàlia van sorgir treballs d'història oral sobre partisans i

²² Vilanova, M. *Historia: Antropología y Fuentes Orales*. Recuperat el desembre de 2007 <http://perseo.sabuco.com/historia/historiaoral.htm>. també es pot consular a la revista *Clio*, nº 3, gener de 2002.

²³ Es tracta del primer programa universitari basat en la transmissió oral de la història. Va ser el primer arxiu basat en la memòria oral.

fets antifeixistes. A Holanda, des del 1962, hi ha una estreta col·laboració amb l'”*International Institute for Social History*” i la ràdio holandesa. Als Balcans ha servit per refer la història nacional. Els països escandinaus parteixen d'uns precedents més antics: el primer arxiu sobre treball de camp a Finlàndia data del 1830. Els Suecs van recollir mostres lingüístiques dialectals en perill d'extinció cap el 1890. El govern irlandès emparà les recopilacions de material oral i el 1935 va sorgir l'”*Irish Folklore Institute*”. A Gal·les el principal centre fou el “*Welsh Folk Museum*” i a Escòcia l'”*Edimburg School of Scottish Studies*” l'arxiu del qual es va iniciar el 1951. Moltes d'aquests estudis europeus sobre història oral formaven part de l'estudi del folklore.

En canvi a l'Estat Espanyol els treballs realitzats d'història oral són molt més recents. A Catalunya, com a la resta d'Europa, hi ha precedents d'estudis en l'àmbit del folklore, que recopilaven cançons, rondalles... Un dels precedents és *l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, una institució fundada a Barcelona el 1922, que procurava recollir de manera exhaustiva la música popular catalana. Aquest i altres precedents van ser interromputs per la Guerra Civil.

Moltes de les investigacions en el territori català que utilitzen la història oral com a font d'informació fan referència als períodes de la Segona República i la Guerra Civil. Provablement en un futur immediat es centraran més en la Guerra Civil, degut que cada vegada resten menys testimonis vius de la Segona República.

Tot i aquests antecedents fins al final del segle XX no es va deixar de considerar una ciència de “segona classe”. Actualment la història oral ja no ha de lluitar per aconseguir un lloc dins les ciències: la seva proposta metodològica ha aconseguit validesa i competència. L'interès cap a ella està creixent i cada vegada hi ha un grup més ampli de persones que s'interessen pels resultats d'aquest mètode d'investigació. Ara bé fa molt poc temps que es comença a mostra atenció en l'àmbit de la història de l'educació concretament a les autobiografies, memòries i diaris relacionats amb el món educatiu.

3.4.- ESTILS DE FER HISTÒRIA ORAL

Segons Aceves²⁴ (1996) els investigadors poden realitzar investigacions sobre la història oral seguint quatre estils diferents, aquests depenen de la finalitat de l'investigador i de l'objecte d'estudi de cada investigació.

Ens podem trobar amb l'estil de l'arxivista i del documentalista. El perfil de l'investigador que l'utilitza sol ser empirista sense pretensions científiques i no acostuma a recolzar-se en la teoria. Una de les finalitats és crear i organitzar arxius de documents procedents d'entrevistes enregistrades per la seva possible i futura utilització, com a font d'informació per diversos investigadors o persones interessades.

El difusor populista també és un investigador empirista sense pretensions científiques. Pren les històries de vida com una “alternativa” per reivindicar veus silenciades per les històries oficials nacionals i internacionals. La seva postura els porta a crear arxius orals i sobretot a difondre el text oral tal i com és, sense aportar una interpretació o anàlisi d'aquesta, deixant aquesta part a la voluntat del receptor.

En la publicació de les *Sis experiències d'educació Freinet a Catalunya abans de 1939* es poden consular les històries de vida sense una valoració de l'autor ni cap anàlisi concreta, es pot afirmar que l'autor fa de difusor populista.

El reduccionista mostra més interès per la conceptualització i la reflexió teòrica. Aquest historiador no atorga gaire valor a l'evidència oral en sí mateixa; la considera un complement per la comprovació d'altres postulats teòrics ja establerts. Utilitza les fonts orals com una fotografia dels arguments teòrics i els converteix en un afegit de l'evidència quantitativa més tradicional.

En canvi l'estil més complex i integracionista ja mostra una faceta abstracta i molt més complexa amb interessos explícits per la conceptualització i la reflexió teòrica. Es recull la informació de la font oral i aquesta és analitzada, interpretada. Contextualitzen els testimonis i les evidències orals. Completen les fonts orals amb les documentals sense tancar-se a un únic mètode o temàtica, per tant la seva metodologia és complexa, va més

²⁴ Aceves, J. (1996) *Historia oral e historias de vida. Teoría, métodos y técnicas. Una bibliografía comentada*. CIESA, México: Colección Miguel Othón de Mendizábal

enllà de les investigacions exclusivament quantitatives i positivistes. Així la font oral és un mitjà més per obtenir informació.

3.5.- MODALITATS DEL GÈNERE

Alguns autors inclouen les històries de vida dins del gènere autobiogràfic o de textos autoreferencials. Antonio Viñao²⁵ (1999) considera les següents modalitats:

Les autobiografies en sentit estricte: el centre d'atenció el constitueix el *JO* que recorda i exposa la “seva” vida i persona. Les *confessions* serien l'expressió més genuïna de les autobiografies íntimes en les quals predominaria la introspecció i l'aspecte més sentimental i afectiu de l'autor. O aquell que, sobretot entre intel·lectuals, mostra principal atenció a l'evolució ideològica i al món de les idees i del pensament de l'autor mateix.

Les memòries, testimonis, records o impressions: En comparació amb l'anterior pren protagonisme el record dirigit al món exterior en comptes de la introspecció del jo. Recorda els fets i els personatges.

Generalment en un text es barregen aquestes dues modalitats de manera natural, com si en fos una sola. Però per els estudiosos és important discernir-les.

L'autoretrat: acostuma a ser un text breu, integrat en un altre de més ampli o independent, circumscrit a la descripció dels trets físics i psicològics de la persona que escriu.

El diari: és una successió de textos més o menys extensos, escrits sobre “la marxa”. Els textos acostumen a tenir certa freqüència i regularitat. S'hi reflexa la realitat immediata, encara viva en l'autor, que es reflecteix en l'escrit. Els textos acostumen a ser fragmentaris i cada fragment sembla una unitat. Hi manca una perspectiva temporal. Acostuma a provocar la sobreposició de detalls sense interès amb d'altres de rellevants.

²⁵ Viñao, A. (1999). *Las autobiografías, memorias y diarios como fuente histórico-educativa: tipología y usos* dins de l'*Anuario Galego de Historia da Educacion*. Sarmiento. Núm 3, 1999. Vigo: Servicio de Publicacións Universidade de Vigo.

Les entrevistes autobiogràfiques: és una altra modalitat textual d'aquest gènere. Es caracteritza per ser enregistrada i després transcrita o fins i tot pot ser contestada per escrit. Aquesta modalitat és de gran interès històric.

El treball de F. Jiménez s'emmarca dins d'aquesta modalitat: parteix de les entrevistes enregistrades, amb una finalitat concreta. Les transcriu i finalment dona forma a un text amè i fàcil de llegir en el qual s'hi reflecteixen les històries de vida.

Les Escriptures privades i ordinàries autoreferencials: proporcionen una àmplia diversitat de textos autobiogràfics (en un sentit ampli) produïts per un subjecte individual determinat. El seu interès històric és obvi. En aquest apartat hi trobem documents com ara la correspondència, dietaris, agendes, anotacions personals...

I finalment les autobiografies, memories i diaris administratius i institucionals: són textos autobiogràfics produïts per institucions i organismes administratius. Generalment no es consideren dins d'aquest gènere, sobretot per aquells investigadors que busquen el valor literari dels textos en comptes de l'històric. En les investigacions sobre història de l'educació aquest documents permeten accedir a molta informació.

3.6.- PROPÒSIT D'UNA INVESTIGACIÓ A TRAVÉS DE LES FONTS ORALS

Com en qualsevol àmbit d'investigació històrica existeix una gran varietat de propòsits d'investigació. És molt complex realitzar-ne una llista tot i això tot seguit podeu llegir un conjunt d'objectius possibles:

- La reconstrucció dels processos i metodologies de l'educació al llarg d'una generació concreta o en un grup social, emmarcat en una època i un context social determinat.
- L'interès per un aspecte específic que es constitueix en objecte d'investigació, com per exemple: l'educació en el nucli familiar, el treball infantil, les primeres lectures...
- Cercar semblances i diferències tot comparant diversos sistemes educatius de diversos països, de diferents generacions o grups socials.

- L'anàlisi de la percepció social i professional i la manera de viure la vida dels i de les mestres i dels professors i de les professores.

Escolano²⁶ (1997) considera diversos àmbits de representació de la memòria de l'educació dins de la cultura escolar, que molts investigadors és proposen estudiar:

- Els espais i el temps.
- Els actors de la educació.
- El currículum.
- La manera d'apropriar-se de la cultura.
- La didàctica a l'aula.
- Les regles i rituals de disciplina i exàmens (l'avaluació).

3.7.- HISTÒRIES DE VIDA: PUNT DE CONTACTE ENTRE DIVERSES CIÈNCIES

Les històries de vida són un punt de contacte i intercanvi entre la història i les ciències socials i del comportament. Aceves²⁷ (1996) presenta la història oral i les histories de vida com un llaç entre la història i les ciències socials. En destaca l'antropologia, la sociologia i la psicologia. Tot i que no anomena l'educació es pot deduir el lligam que aquesta manté amb les tres disciplines socials.

L'entrevista oral, sobretot la informal, ha estat i és un recurs utilitzat en els treballs del camp antropològic. Obtenir informació a través de testimonis o de l'evidència oral ha estat part integral dels mètodes i de les tècniques d'investigació des de la conformació de l'antropologia com a disciplina científica.

Els estudis sociològics no parteixen només d'informació quantitativa utilitzen, també, informació qualitativa i li atorguen la mateixa importància.

²⁶ Escolano, A. (1997). *La memoria de la escuela*, dins de la revista *Vela mayor: Revista de Anaya educación*. 1997.

²⁷ Aceves, J. (1996) *Historia oral e historias de vida. Teoría, métodos y técnicas. Una bibliografía comentada*. CIESA, México: Colección Miguel Othón de Mendizábal.

En el camp de la psicoanàlisi s'ha desenvolupat una disciplina en l'aspecte fonamental de la precaució metodològica a través dels controls sobre la generació, i tractament de l'evidència oral i la peculiar relació que s'estableix entre l'entrevistador i l'entrevistat.

Les investigacions que han utilitzat l'evidència oral han estudiat temàtiques d'interès sociològic al mateix temps que implementaven recursos tècnics per la investigació social, sobretot la pràctica de l'entrevista i trobar maneres per validar i considerar la representativitat de la informació oral (l'esquelet de les històries de vida).

Així doncs les històries de vida són font d'informació que uneixen²⁸ investigacions de l'àmbit sociològic amb la història, és un veritable punt de confluència de diverses ciències com és ara l'antropologia, el folklore, la sociologia, la lingüística, sense oblidar la geografia, la sociolingüística, la psicologia social...

L'escola forma part d'un entorn molt interessant pels estudis sociològics i al mateix temps pels historiadors. En aquest context les històries de vida són un bon recurs per poder obtenir informació per estudiar des de diverses perspectives la història de l'educació.

3.8.- HISTÒRIES DE VIDA: COMPLEMENT D'ALTRES FONTS D'INFORMACIÓ

Depenent de l'estil de l'investigador les històries de vida poden ser utilitzades de diverses maneres²⁹.

Però actualment ja s'ha corroborat que les fonts documentals mostren buits en la història, poden ser contradictòries... Així doncs, les fonts orals són una font que complementa les altres essent d'igual d'importància. Això té implicacions en el tracte que realitzen els investigadors envers la informació. Per tant, les històries de vida proporcionen informació que també pot ser analitzada per la conceptualització i la reflexió teòrica que permet omplir buits i contrarestar informació obtinguda per altres fonts.

²⁸ Miralles reforça aquesta idea en la publicació: Miralles, J. (1985). *La Història oral. Qüestionari i guia didàctica*. Palma de Mallorca: Editorial Moll.

²⁹ Veure l'apartat d'estils de fer història oral d'aquesta mateixa secció.

Les històries de vides en història de l'educació permeten ampliar horitzons en la investigació, sobretot a l'hora d'ampliar la comprensió sobre la vida a les classes. Mercedes Suárez³⁰ (2005) considera que s'obtenen dades d'una realitat exterior (la infraestructura, el sistema d'avaluació, els llibres utilitzats, les normes...), d'una realitat interna (personals, els sentiments, les pors, els judicis de valor, anècdotes...) i fins i tot d'una realitat temporal (les històries de vida es manifesten en un moment històric concret, en un lloc específic...). Permet anar més enllà de l'organització del centre escolar o del currículum general, permet conèixer quins són els continguts reals que es transmetien a les aules, les relacions entre els diversos membres de la comunitat educativa, les imatges que estaven presents dins la ment dels testimonis...

3.9.- PASSAT I PRESENT

Les històries de vida permeten a l'investigador descobrir que molts elements de la vida escolar actual ajuden a comprendre prou bé la vida escolar en altres temps. Això és possible degut a què el present és l'hereu immediat del passat.

En l'actualitat la vida a les aules s'està adaptant constantment a les transformacions que es donen amb certa rapidesa a la societat. Els reptes que afronta l'escola també varien amb aquesta rapidesa. La perspectiva de la història de l'educació és una eina per afrontar aquests nous reptes i les històries de vida de mestres i d'alumnes són una base per poder tenir recursos per millorar l'educació de l'avui.

3.10.- SILENCIS I BUITS

A través de les històries de vida apareixen a la llum buits, ocultacions i distorsions d'una realitat que estava sent exclusivament analitzada a través d'escrits de caràcter institucional.

Escolano³¹ (1997) ressaltava els silencis de en la història de l'educació. Els estudis que es realitzaven reduïen la història a l'anàlisi de les teories pedagògiques i de les polítiques

³⁰ Mercedes Suárez Pazos (2005). *La reconstrucción de la memoria escolar a través de las autobiografías*, Galizia, Universidad de Vigo, Facultade de Ciencias da Educación de ourense, dins el *Seminari sobre memòria i fonts orals en història de l'educació*. Girona, 7 d'octubre de 2005.

³¹ Escolano, Agustín (1997). *La memoria de la escuela*, dins de la revista *Vela mayor: Revista de Anaya educación*. 1997.

escolars. Contràriament al que es venia fent en altres àmbits de la investigació històrica, durant un temps la “intrahistòria” de l’escola formava part d’un inexplicable silenci.

Molts dels textos editats durant l’època franquista ignoraven completament les programacions que es desenvolupaven a l’aula, els materials que s’utilitzaven, com es distribuïen els espais, quins eren els valors que regulaven el comportament a les aules republicanes...

El treball de les històries de vida permet anar omplint un buit en la historiografia educativa contemporània. Les entrevistes donen veu als que, injustament, havien estat silenciats, i també ofereixen una dimensió més social i popular a la història, sovint escrita i estudiada només amb els grans noms.

Després d’un règim que va vetllar per imposar “la seva història”, els testimonis són una de les poques fonts d’informació viables. Però recopilar les històries de vida és una feina a contrarellotge. Les experiències possibiliten la introducció de les majories fins ara mantingudes en silenci o amagades darrera les dades estadístiques.

3.11.- LA MEMÒRIA

Cada país, cada societat, organitza la seva *memòria col·lectiva* en relació amb els fenòmens socials més rellevants. Paral·lelament les persones organitzen la seva *memòria individual* en relació directa amb el marc cronològic col·lectiu. Els estudis d’un conjunt d’històries de vida ens permet trobar contextos socials on ubicar els testimonis individuals i cercar els estudis de cas en investigacions que tenen per objectiu la reconstrucció de la memòria col·lectiva.

La memòria és significativa per refer la història i al mateix temps mostra certs inconvenients. Fernández Soria³² destaca la importància i els perills de la memòria:

- El perill de la amnèsia històrica.
- El caràcter transitori del nostre temps, el què res resta estable, hi ha un predomini de la imatge instantània i passatgera dels mitjans de comunicació i informació, un temps en el que l’arxiu físic és substituït per el visual.

³² Fernández, J. *Memoria y olvido en la historia de la educación*. En vies de publicació

- La llibertat; la idea de llibertat no només consisteix en tenir la capacitat de poder escollir políticament, sobretot consisteix en la consciència que el passat és múltiple.
- La dignitat; mirar cap al passat permet restablir la dignitat de les persones a les que la manipulació i l'expropiació de la seva memòria les va deixar inermes.
- La “bona política”; el culte a la memòria és la defensa de la “bona política” que no comprèn els fets o decisions inoportunes o inconvenients políticament: els defensors de la “bona política” han reclamat l'oblit com la millor solució per la convivència (la Transició espanyola).
- La pròpia identitat.

La memòria és la base de la identitat i la cohesió social, permet donar sentit de pertinença a una comunitat. Per això la memòria té un valor intrínsec com a material històric, que augmenta el seu valor per la seva exigència ètica i de restitució moral, pel seu compromís cap a les persones que ja no hi són.

Els testimonis utilitzen la memòria per poder confegir la seva història de vida, ho fan com si estiressin un fil i a poc a poc desfessin la seva madeixa de records.

Sobre la memòria:

- La memòria permet ubicar els fets històrics en una tradició, en aquest cas educativa, que permet percebre una perspectiva enfront la incertesa de l'actualitat.
- La memòria assegura una determinada *identitat* als docents, és a dir, una cultura professional que informa del comportament dels mestres com a grup amb uns rols definits.
- La memòria desenvolupa una funció llibertadora que permet interpretar i buscar el sentit dels records i dels oblits.

- L'anàlisi dels continguts i dels llenguatges de la memòria mostra el caràcter genèric i cultural de l'escola. Aquestes anàlisis ens ajuden a entendre millor el present i poder intuir el seu desenvolupament futur.

La memòria és sempre selectiva, i per tant, fraccionada, incompleta, interessada; perquè la memòria no és estàtica, sinó que es refà i es reconstrueix constantment com a història "viscuda" -*"La vida no es lo que uno vivió, sino la que uno recureda y cómo la recuerda"*, destaca García Márquez en la seva autobiografia-.

Això fa que l'estudi de les històries de vida, en definitiva de la memòria dels testimonis, pugui arribar a ser dubtosa. I per l'altre costat d'un mateix fet es poden trobar diferents records i crear-se diverses i plurals memòries. El seu estudi és complex perquè també és susceptible de manipulació interessada.

3.12.- INCONVENIENTS

Les històries de vida, com qualsevol altre font d'informació, mostren certs inconvenients. En l'apartat anterior sobre la memòria, ja es perfila que la memòria i el record no sempre són exactes i per tant s'ha d'anar en compte a l'hora d'analitzar i extreure conclusions.

Tanmateix, cal especificar quins poden ser aquests inconvenients:

- Amb el temps la realitat històrica pot esdevenir llegenda i pot haver-hi, en definitiva, contaminació amb altres narracions de caire més o menys fantasiós.
- La imaginació sempre intervé, i l'oblit també. La memoria es reconstrueix constantment. Posseeix una naturalesa transformadora, recreativa i omnipresent.
- El problema de l'historiador és com distingir entre la realitat i la ficció. I entre la realitat que té el seu origen en els fets i la realitat que neix dels sentiments i les emocions que conformen els records. Ens podem trobar amb relats amb alteracions en alguns noms o dates fins i tot llocs però té el valor de la vivència d'allò narrat.

- Una altra de les dificultats que mostren les històries de vida, com a font històrica, és la necessitat de comparar les vivències per poder extreure'n reflexions i conclusions. Això implica poder disposar d'un cert nombre d'històries de vida situades en el mateix context educatiu.
- El temps passa inexorablement. Això provoca que l'investigador vagi a contrarellotge per tal de trobar testimonis. Les persones es van fent grans i la seva salut es deteriora, cada vegada és més difícil trobar testimonis, de principis del s. XX, que mantinguin la lucidesa necessària per fer una explicació coherent de les seves peripècies escolars i personals.
- L'escola és en un primer terme un lloc i un temps i les persones de la comunitat educativa fan que sigui una construcció social. La reconstrucció d'experiències escolars a través de la memòria pot veure's afectada per records que redueixin part de l'experiència. També pot caure en deformacions provocades pel pas del temps.

En tot cas el recurs a les històries de vida requereix certes prevencions particulars. S'ha de tenir present les grans diferències d'estil, s'ha de conèixer el context, els fets i les persones que el testimoni anomena, les intencions i propòsits que motiven a explicar la història de vida, etc.

Però, amb tot això, més que els inconvenients són els perills de la desmemòria i de l'oblit. El règim franquista va posar de manifest la "seva" història, imposant una "nova memòria" i les històries de vida són la goma que les pot d'esborrar.

El cultiu de la memòria és una obligació moral per cercar la veritat necessària i per restituir la dignitat.

4.- GUIA PER REALITZAR HISTÒRIA ORAL

Hi ha diversos autors que escriuen sobre la metodologia en la història oral. Per tal de simplificar les idees d'aquests autors s'han agrupat en diversos punts que permeten tenir una orientació per realitzar història oral.

Es parteix dels següents autors: Pilar Folguera³³, Thad Sitton i altres³⁴ (1989), Ronald Raser³⁵ (1990), Jaume Fabre³⁶ (1992) i Chantal de Tourtier-Bonazzi³⁷ (1991).

4.1.- DEFINIR L'OBJECTE D'INVESTIGACIÓ

La primera decisió a prendre és quin serà l'objecte d'investigació: aquest serà el punt de referència al llarg de tota la investigació. Aquesta definició ha d'acotar el camp d'anàlisi i permet començar a pensar la metodologia més adequada per arribar a l'estudi d'aquest objecte.

En Fernando Jiménez s'ha dedicat exclusivament a dos temes concrets: la UNAM (Universidad Nacional Autónoma de México) i les experiències docents relacionades amb la impremta de Freinet.

³³ Folguera, P. (1994). *Cómo se hace historia oral*. Madrid: Eudeuma

³⁴ Sitton, T., Mehaffy, G., Davis, Jr. (1989). *Historia oral. Una guía para profesores (y otras personas)*. Mèxic: Fondo de Cultura y Economía.

³⁵ Raser, R. (1990). *La formación del entrevistador*. Dins de la revista *Historia y Fuente Oral*, 1990 núm 3 p. 129 i seg.

³⁶ Fabre, J. (1992). *Metodologia de l'entrevista* dins de *Col·loqui sobre "Les fonts orals"*. pàg.337 i seg. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears.

³⁷ Tourtier-Bonazzi, C. (1991). *Propuestas metodológicas* dins de *Historia y Fuente Oral*, 1991 núm 6 p. 181 i seg.

4.2.- ESTABLIR ELS LÍMITS DE LA INVESTIGACIÓ

Acotar la investigació per tal de centrar l'objecte d'estudi en un marc que permeti realitzar-la. Aquest ha de ser realista i ha d'optimitzar al màxim els recursos dels quals disposa l'investigador.

En l'estudi sobre les experiències de Freinet, F. Jiménez sempre ha acotat cada una de les seves investigacions. Per exemple la darrera de les seves publicacions³⁸ (2007) s'acota concretament al grup Batec. Aquesta investigació s'emmarca en el context de la Segona República a Lleida i als pobles rurals del seu voltant on exercien mestres, amb molt pocs recursos.

Es pot afirmar que l'objecte d'estudi sobre les experiències de Freinet de F. Jiménez és molt ampli, i la manera que té l'investigador per afrontar-lo és realitzar diverses investigacions acotades i molt concretes per tal de poder anar desvetllant a poc a poc l'objecte d'estudi.

4.3.- EL CONTEXT HISTÒRIC

Cal relacionar la història oral, les vides dels testimonis, amb els fets històrics que els han envoltat i el context socio-cultural: no s'hauria d'oblidar el poder que s'ha imposat des de la cultura dominant. Aquest context ens permet conèixer si els testimonis formen part d'un grup de "veus silenciades". Això implica que s'ha de documentar al màxim el tema d'investigació per centrar la idea original. Igualment com les fonts escrites, les orals necessiten el context per ser comprensibles.

Eulàlia Collelldemont³⁹ (2003) expressa que "*Hi ha voluntat de viure el coneixement des de les visions que provenen de l'experiència directa de la vida –entesa aquesta en el sentit deweyà- explicitades en les biografies que, a voltes, ha d'acompanyar, complementar i tal vegada negar aquelles teories que des del passat ens foren llegades.*"

38 Jiménez, F. (2007). *Batec. Historia de vida de un grupo de maestros*. Lleida: Universitat de Lleida.

39 Collelldemont, E. (2003). *Alternitzar la singularitat: veus per una pedagogia de l'experiència*, dins de *Temps d'Educació*, 28 2n semestre 2003/ 1er semestre 2004 (pàg 85-91).

4.4.- PLANIFICAR EL PLA DE TREBALL

Com en qualsevol altre projecte, cal definir *a priori* les diverses etapes que es realitzaran.

Així s'ha d'iniciar la planificació del qüestionari base, que permetrà obtenir la informació necessària. S'haurà de dissenyar la mostra, en funció dels criteris bàsics de representativitat i de la disponibilitat real de testimonis.

Realitzada aquesta fase l'investigador haurà de buscar i seleccionar els testimonis. És convenient que la majoria d'ells estiguin concretats a l'inici de la investigació.

Després ja es podran realitzar les entrevistes conforme als criteris definits prèviament en el projecte. Aquestes s'hauran de transcriure. Obtinguda la informació ja es pot contrastar per tal de redactar el treball i les conclusions d'aquests.

Dins de la planificació també s'ha de preveure si es compta amb un equip d'investigació, i com es repartiran les feines i les responsabilitats entre els membres d'aquest.

Finalment s'ha de tenir una bona previsió dels recursos tant econòmics com materials.

4.5.- GUIA DE L'ENTREVISTA

Segon Pujades⁴⁰ (2002) les guies d'entrevista són instruments *ad hoc* al servei dels objectius de cada recerca. Cal tenir present que es tracta de tenir un guió d'entrevista dels temes que es volen tractar, que permeti llibertat al testimoni per construir el seu discurs. Es pot entendre com una "llista de la compra" temàtica per tots els temes sobre els quals interessa obtenir informació.

Tenir una bona guia és un suport que facilita molt la feina però aquesta s'ha d'utilitzar correctament. S'ha de vigilar de no mostrar més interès per la guia que per la persona entrevistada. No es pot insistir per tal que el testimoni cobreixi la informació en la

⁴⁰ Pujades, J. (2002). *Les fonts orals i la metodologia dels relats biogràfics* dins *Prespectiva escolar*. Número 265.

mateixa seqüència que la guia. No s'ha d'estar pendents de la guia, aquesta ha de formar més part de la ment de l'entrevistat que no de les seves mans i atenció.

4.6.- ESCOLLIR ELS TESTIMONIS

No sempre és fàcil escollir els testimonis. S'haurien d'escollir persones que disposen d'informació sobre l'objecte d'estudi, que volen ser entrevistades i sobretot que estiguin en condicions de ser entrevistades. S'ha de valorar el seu coneixement de la realitat i si aquests són representats d'un col·lectiu determinat, si són capaces de recordar el més significatiu del període o fet històric estudiat.

Per trobar els informants es pot establir una relació amb persones influents en el seu entorn, donant veus del projecte que es vol realitzar (fer una crida des d'un diari, ràdio local...), establir contacte amb llars de jubilats, organitzacions culturals... Identificar els informants esdevé la primera i més important activitat "de camp".

4.7.- PREPARAR EL TESTIMONI

Abans de realitzar l'entrevista s'ha d'informar el testimoni, amb una breu explicació, sobre la investigació que es vol dur a terme. És important aclarir que l'entrevista serà enregistrada i fixar la data per la primera entrevista mostrant la possibilitat de realitzar-ne d'altres.

4.8.- EL TESTIMONI

Per garantir la fiabilitat del testimoni cal establir una relació de confiança mútua i per aconseguir aquesta confiança és important la imatge que l'entrevistador es realitza del testimoni.

Les persones viuen en un context cultural concret, per tant no són únicament uns dipositaris d'allò que s'ha heretat amb la cultura són intèrprets de la vida. Moltes vegades els records personals que ofereix el testimoni formen part de coneixements col·lectius compartits.

El testimoni directe permet conèixer la vida de moltes persones que no formen part dels llibres d'història però que són els protagonistes de la història. Aquests permeten recuperar les veus dels que no tenen veu.

4.9.- L'ENTREVISTADOR

L'objectiu de l'entrevistador és obtenir la major qualitat i quantitat d'informació històricament valuosa i que aquesta sigui enregistrada. Per tal d'assolir-lo la regla més important és la de “ser flexible”.

S'ha de vetllar per què l'entrevista sigui cooperativa. És feina de l'entrevistador procurar pel testimoni, crear un vincle de confiança i ajudant-lo a recordar.

Per facilitar el record és important el comportament que es mostra davant del testimoni. S'aconsella mostrar-se com una persona prudent, relaxada, que ofereix recolzament i no jutjar ni les accions que va realitzar en un passat ni el testimoni en sí. L'entrevistador a d'estar en situació d'escolta i qui ha de parlar, majoritàriament, és el testimoni.

No es tracta d'una conversa normal (els interlocutors parlen per igualtat de temps i moltes coses es donen per enteses sense entrar en detalls...): el testimoni pot necessitar que se li ofereix pistes del nivell de detall que es desitja, i se li ha de mostrar que l'entrevistador necessita que li expliqui'n “tot”. La majoria de testimonis coneixen molta més informació de la que poden exposar amb facilitat.

Per incrementar la riquesa i el detall del testimoni es pot realitzar la mateixa pregunta de diverses maneres, programar una segona entrevista, utilitzar pauses i estímuls per obtenir detalls, demanar explícitament que personalitzi alguna resposta general, intercalar informació addicional o conflictiva sobre el tema obtinguda de la investigació del context, demanar opinions personals, mostrar fotografies, aclarir el significat de la terminologia utilitzada, etc.

La primera entrevista es pot començar amb preguntes generals sobre la vida del testimoni i antecedents. Aquesta és una valuosa informació i serveix com a preparació (per trencar el gel) per la següent fase de l'entrevista i poder realitzar preguntes encarades a l'objecte d'estudi.

La primera pregunta important és la primera que es fa relacionada amb l'objecte d'estudi. Aquesta pregunta pot fer que el testimoni parli i estableixi el patró general que desenvoluparà al llarg de tota l'entrevista. Aquesta no ha d'incomodar el testimoni, ha d'oferir-li seguretat, ha de permetre una resposta oberta i àmplia.

Quan el testimoni respon s'ha d'evitar interrompre i tenir tacte per ajudar-lo (repetint l'última paraula que ha dit, utilitzant una expressió d'atenció, escoltant...).

És interessant prendre notes, per poder tornar a agafar el fil d'alguna informació que el testimoni ha passat per sobre, per aclarir dubtes, preguntar detalls, etc. No cal preocupar-se per la seqüència dels temes, cal mostrar més atenció en la qualitat i la quantitat d'informació enregistrada. Sempre és pot procurar de tornar a un tema anterior quan sigui convenient

4.10.- ABANS D'INICIAR L'ENTREVISTA

Abans d'iniciar l'entrevista es pot enregistrar una breu introducció (dades personals del testimoni com ara el nom i l'edat, el dia i el lloc, si és la primera entrevista...). Si ja s'ha realitzat prèviament una altra entrevista abans de l'inici d'una sessió cal escoltar-la, repassar la sessió anterior amb la finalitat de detectar contradiccions, imprecisions o errades; és a partir dels comentaris sobre aquests problemes com s'ha de començar, per tal d'aclarir-les.

4.11.- L'ENREGISTRAMENT I LA TRANSCRIPCIÓ

Actualment les tècniques han evolucionat molt i permeten enregistrar converses amb gravadores molt petites que enregistren el so des de cintes fins a MP3 o iPod que enregistren el so digitalment en un fitxer amb extensió mp3 (fàcilment reconvertible en altres extensions) i es pot reproduir des del mateix aparell o des de qualsevol ordinador.

És convenient realitzar les transcripcions escrites de cada entrevista i un cop editada la versió final ha de ser supervisada i autoritzada pel testimoni per tal que es pugui considerar definitiva.

La transcripció ha de facilitar la lectura. S'aconsella utilitzar un format que permeti identificar, visualment, si la intervenció és del testimoni o de l'entrevistador. No cal

realitzar una transcripció completament literal, es poden obviar fonemes que no diuen res (ehhhhh...., mmmmm....) i també paraules que es repeteixen una o dues vegades per tornar a agafar el fil, etc.

Finalitzada la transcripció es pot crear una base de dades, amb una fitxa per cada entrevista, que permeti una consulta ràpida i poder trobar una entrevista concreta amb facilitat.

4.12.- L'ENTREVISTA

L'entrevista és un instrument per recopilar informació que no es troba recollida en els llibres. L'investigador la utilitza com una tècnica, que es millora amb l'experiència.

Pilar Folguera⁴¹ especifica tipologies d'entrevista:

Entrevistes i qüestionaris estàndard: les preguntes d'aquests són sempre les mateixes i en el mateix ordre, es poden especificar i preestablir les possibles respostes. Si es realitzen preguntes obertes s'ha de preveure que la resposta ha de ser lliure.

Entrevista no estructurada o parcialment estructurada: ni les preguntes ni les respostes estan prefixades, el guió és una guia, però es deixa completa llibertat per la formulació de les preguntes i per expressar lliurement les opinions del testimoni.

La mena d'entrevistes que realitza en F. Jiménez se solen anomenar *entrevista en profunditat d'orientació biogràfica*. Són entrevistes amb un format allargat, que se centren en un tema concret e al mateix temps en la trajectòria personal del testimoni. Parteix més de les vivències dels mestres al llarg de la vida que de les seves opinions personals.

4.13.- FINALITZADA L'ENTREVISTA

Finalitzada l'entrevista hi ha l'opció de prendre algunes notes més o ampliar l'enregistrament per poder establir els antecedents per la següent entrevista o ampliar

• ⁴¹ Folguera, P. (1994). *Cómo se hace historia oral*. Madrid: Eudeuma

informació per la investigació. Probablement les notes preses al llarg de l'entrevista són esquemàtiques i poc concises.

Es poden concretar detalls de la relació que s'ha establert amb el testimoni, de les circumstàncies físiques en què s'ha enregistrat, alguns pensaments sobre temes que s'han de tractar amb posterioritat, sobre altres possibles testimonis...

Cal escoltar els enregistraments per tal de revisar (si és necessari) la guia de l'entrevista abans de continuar: cada entrevista ha d'ajudar a millorar. Sense obviar que tots els entrevistadors cometten errors.

4.14.- ORGANITZAR EL CONTINGUT DE L'ENTREVISTA

El punt de partida són les transcripcions revisades pels testimonis. Segons l'objecte d'estudi es poden crear diverses categories per ordenar el contingut. Aquestes han d'estar d'acord amb la investigació i han de ser coherents amb la guia de l'entrevista. Per exemple Carlos Lomas⁴² (2002), *La vida en las aulas. Memoria de la escuela en la literatura* estructura la informació en dotze categories: memòria de l'escola, mestres, la vida a les aules, amics, amors escolars, aprovar i suspendre, "la letra con sangre entra", l'odi a l'escola, monotonía a les aules, escoles públiques i col·legis privats, l'aula sense murs i, finalment, amor i pedagogia.

En canvi Amparo Martínez y Amparo Jareño en el seu estudi sobre "*Qué han aprendido y qué piensan en las escuelas los estudiantes de Pedagogía. Análisis de autobiografías escolares*", classifiquen la informació en quatre dimensions: (a) la persona, (b) organització i gestió de l'aula, (c) feines i continguts d'aprenentatge i (d) centre educatiu.

Les *Sis experiències* de Fernando Jiménez són una narració en primera persona dels protagonistes. La informació s'ha treballat per formar un relat semblant a una autobiografia que permet una lectura àgil: simplement exposa unes experiències perquè el lector pugui utilitzar-les com a font d'informació.

⁴² citat per Suárez, M. (2005). *La reconstrucción de la memoria escolar a través de las autobiografías*, Galicia: Universidad de Vigo, Facultade de Ciencias da Educación de Ourense, dins el *Seminari sobre memòria i fonts orals en història de l'educació*. Girona, 7 d'octubre de 2005.

Cada investigador ha de prendre una decisió sobre com estructurar la informació. És important que aquesta estructura permeti comparar la informació oferta per diversos testimonis.

4.15.- CONTRASTAR INFORMACIÓ

Realitzades les transcripcions i organitzada la informació cal contrastar-la per tal d'obtenir una idea global de l'objecte d'estudi. Aquesta també és una manera de validar i comprovar la certesa de la informació exposada pels testimonis que permet arribar a una memòria col·lectiva sobre un tema concret i poder-ne extreure conclusions.

4.16.- DEIXAR CONSTÀNCIA DE LA INVESTIGACIÓ

Finalment la investigació ha d'explicitar-se per escrit: pot mostrar-se públicament en forma d'article, de treball universitari o escolar, publicar-se en un llibre, etc. Les entrevistes que s'han realitzat poden passar a formar part d'arxius de fonts orals.

Les investigacions orals realitzades són un recurs molt utilitzat per als investigadors de diverses disciplines.

5.- CÉLESTIN FREINET

5.1.- BIOGRAFIA

Freinet va néixer el 1896 al petit poble de Gars a la regió francesa dels Alps Marítims, en el nucli d'una família humil. Va estudiar a Grasse (escola primària superior) i a l'Escola normal d'ensenyants de Niça. El 1914 (encara havia d'acabar els estudis) va ser cridat per substituir una mestra que s'havia allistat; a l'abril de 1915 li va tocar a ell: tenia 19 anys. L'octubre de 1917 va ser greument ferit, les seqüeles del tret li van provocar problemes als pulmons tota la vida.

El 1920 després de quatre anys de convalescència va sol·licitar a l'estat de França una plaça per mestre. El van nomenar professor a Bar – Sur - Loup, als Alps Marítims. Al cap de poc temps el van traslladar a un poble on les seves metodologies no van complaure a tothom. Alguns vilatans van començar una dura campanya de desprestigi contra la figura de Freinet i la seva manera d'entendre l'educació. Finalment la pressió va obligar Freinet a deixar l'escola i cercar, conjuntament amb la seva dona, un altre lloc on exercir. El 1928 va poder traslladar-se a Saint Paul de Vence. Freinet, a la seva escola, acullia alumnes desfavorits socialment.

Al seu poble natal es definia com un defensor comunista, exercia com a sindicalista i militava en el partit comunista francès. En aquest context defensava una educació de qualitat, que donés relleu a l'entorn immediat i a la globalitat de la persona.

Als inicis de la Segona Guerra Mundial, va ser detingut i empresonat tot un any. Quan va ser alliberat va incorporar-se a la guerrilla antifeixista i va arribar a ser dirigent de la resistència a la regió de Briançon fins sobre l'any 1944.

El 1945 va tornar a Saint Paul de Vence. L'edifici de l'escola havia patit molts danys; el van reconstruir. El 1947 es va tornar a obrir l'escola del poble, lloc on va practicar la docència i va desenvolupar la seva metodologia, va aprofitar per escriure i sobretot per viatjar i compartir les seves experiències. El 8 d'octubre del 1966 va morir sobtadament a Vence, va ser enterrat al cementiri de Gars.

5.2.- EDUCACIÓ I FREINET

Freinet es basava en els principis de l'educació pel treball i en una pedagogia moderna i popular. Les seves teories i aplicacions didàctiques formen part de l'Escola Nova.

La docència ha de partir dels interessos dels alumnes i el/la mestre/a ha de guiar els infants per tal que puguin treballar en un ambient lliure i quotidià. El docent ha de ser capaç d'analitzar, organitzar i reconduir les activitats de grup, atendre els alumnes individualment i establir un cert ordre a l'aula. S'ha de vetllar per una educació d'autoaprenentatge i d'autocorrecció.

Per dur a terme les seves classes es basava en el **sentit comú**, el **tempteig**, el **treball** i l'**alegria**.

5.3.- CONCEPTES CLAUS

Freinet va concebre una pedagogia original, basada en l'expressió lliure dels infants: text lliure, dibuix lliure, correspondència interescolar, impressió, periodisme escolar, etc., a la qual ha restat associada el seu nom, tot i que ha donat origen a derivacions no sempre reconegudes pel mateix autor. Freinet pensava la pedagogia per damunt de tot en termes d'organització de la feina i de cooperació. Els conceptes claus del seu pensament es poden resumir en els següents:

- Pedagogia del treball (*pédagogie du travail*): l'alumnat ha de ser encoratjat a aprendre tot creant productes i proveint serveis.
- Aprenentatge basat en investigacions (*tâtonnement expérimental*): feina basada en el treball en equip i en el mètode assaig - error.
- Aprenentatge cooperatiu (*travail coopératif*): l'alumnat ha de cooperar en el procés de producció.
- Centres d'interès (*complexe d'intérêt*): els punts de partida de l'aprenentatge dels infants són els seus interessos i la seva curiositat natural.
- El mètode natural (*méthode naturelle*): la mainada aprèn de debò emprant les seves experiències reals.

- Democràcia: els infants aprenen a assumir responsabilitats en la seva pròpia feina i vers la comunitat practicant estratègies d'organització democràtica.

Aquests conceptes es concretaven en el dia a dia a l'aula i per fer-ho utilitzava diverses tècniques, algunes d'aquestes són:

- El text lliure.
- La publicació de quaderns mitjançant al impremta escolar.
- Els plans de treball (decidits conjuntament amb l'alumnat).
- Les conferències.
- Crear i vetllar per la biblioteca de treball.
- Les assembles de classe i escola.
- La correspondència escolar.

5.4.- BIBLIOGRAFIA

Freinet va escriure les seves obres en llengua francesa. La seva producció literària és molt extensa, entre elles es poden destacar les següents:

- Freinet, Célestin, 1927. *L'imprimerie à l'école*. Boulogne: Ferrary. Reeditada diverses vegades per diferents editorials.
- Freinet, Célestin, 1946. *L'école moderne française*. París: Editions Ophrys.
- Freinet, Célestin, 1949. *L'éducation du travail*. París: Editions Ophrys.
- Freinet, Célestin, 1949. *Les dits de Mathieu*. Folleto de nueva educación popular. Reeditat per: Neuchâtel, Delachaux & Niestlé, 1959.
- Freinet, Célestin, 1950. *Essai de psychologie sensible appliquée à l'éducation*. Cannes: Editions de l'Ecole Moderne Française. Reeditat per: Delachaux & Niestlé, 1966.

- Freinet, Célestin, 1956. *Les méthodes naturelles dans la pédagogie moderne*. Paris: Bourrelier.
- Freinet, Célestin, 1957. *L'école moderne française*. Montmorillon: Editions Rossignol.
- Freinet, Célestin, 1969. *La méthode naturelle*, 3 tomes, Delachaux & Niestlé, Neuchâtel,
- Freinet, Célestin, 1969. *Pour l'école du peuple*. Paris: Maspero (postum).

Algunes obres sobre Célestin Freinet

- Clanché, P., Devarieux, E., Testaniere, J. (eds.) *La pédagogie Freinet. Mises à jours et perspectives*. Burdeos, Presses Universitaires de Bordeaux, 1993.
- Legrand, L. *Pour une pédagogie de l'étonnement*. Neuchâtel, Delachaux & Niestlé, 1960.
- Lobrot, M. *La pédagogie institutionnelle*. Paris, Gauthier-Villars, 1966.
- Maury, L. *Freinet et la pédagogie*, Paris, Presses Universitaires de France., 1988.
- Oury, F. Y Vasquez, A. *Vers une pédagogie institutionnelle?* Paris, Maspero, 1967.
- Piaget, J. *Psychologie et pédagogie*. Paris, Denoël, 1969.
- Piaton, G. *La pensée pédagogique de Célestin Freinet*, Toulouse, Privat, 1974.
- Vial, J. "Pédagogie Freinet, pédagogie du travail, de l'aléatoire et de la édicace". En: *Célestin Freinet*. Paris, I.P.N., 1967.

METODOLOGIA

Aquest apartat s'ha redactat com si fos una història de vida, es pot llegint com s'ha anat realitzat aquest treball, amb una redacció estructurada cronològicament.

This section was written as if it was a life history. The evolution of this project can be read here in chronological order.

6.- METODOLOGIA

La majoria de treballs realitzats sobre història oral, s'inicien a partir d'un objecte d'estudi concret i després es cerquen els testimonis per tal d'obtenir informació. En aquesta investigació les coses van seguir una cronologia una mica diferent.

Tot va començar amb un correu electrònic. En Salomó Marqués em va proporcionar l'adreça d'en Fernando Jiménez, qui va respondre el primer missatge amb certa rapidesa.

Es va iniciar una relació telemàtica amb cortesia i humor. Aquesta es va estendre uns dos mesos abans de la primera trobada; durant aquest temps jo viatjava pel sud de Mèxic i la correspondència feia referència a les anècdotes del viatge.

La primera cita que vàrem concertar no tenia res a veure amb una entrevista: era una trobada entre dos amics. Quan vaig arribar al Districte Federal de Mèxic ens vam trobar a l'última parada del metro de la línia tres (Universidad). Així vaig poder conèixer un home no gaire alt, amb els cabells emblanquinats i un somriure d'orella a orella.

Ja havíem acordat que passaria uns dies a casa seva. Va ser una trobada molt intensa i emotiva. La seva generositat em va acompanyar al llarg de tota l'estada (uns dos mesos). Els primers dies van ser de trobada: ens anàvem coneixent. No hi havia res fet i tot era possible.

Em va acompanyar a la universitat, amb la possibilitat de viure la vida universitària, conèixer estudiants, amics d'en Fernando i entre altres coses viure els moviments dels estudiants pels fets de San Salvador Atenco⁴³ (maig del 2006).

⁴³ Al poble de San Salvador de Atenco es van produir uns fets violents protagonitzats per la policia del país, amb moltes persones ferides, mortes, desaparegudes i empresonades. Moltes persones de tot el país, entre elles els alumnes de la UNAM (Universidad Nacional Autónoma de México), es van organitzar creant col·lectius que demanaven: “¡Libertad a todos nuestros presos políticos! ¡Presentación inmediata

Per una banda m'endinsava en la vida d'una ciutat gegant, carregada de contaminació i per l'altra m'endinsava en el món d'en Fernando.

Va compartir amb mi l'alegria de rebre alguns dels quaderns que es van editar a l'escola de Corbins⁴⁴, llegir-los i comentar les persones que havien fet possible aquella troballa. Un dels millors regals que em va fer va ser permetre'm el luxe de realitzar un "treball de camp": remenar la biblioteca de Ramon Costa i Jou.

Ramon Costa i Jou era un mestre de la II República exiliat a Mèxic, que va organitzar una escola al DF on va continuar utilitzant les tècniques de Freinet, vàrem classificar el contingut de la biblioteca per diverses temàtiques per poder realitzar-ne un estudi amb posterioritat. Entre els llibres anàvem trobant quaderns editats a la seva escola del DF. Això va ser possible gràcies al permís de la filla del mestre, una persona que desitjava que la veu del seu pare no es quedés en silenci.

Al seu costat també vaig aprendre les dificultats amb que es pot trobar un investigador per publicar un dels seus estudis: en aquells moments en F. Jiménez vetllava per publicar un estudi sobre el grup Batec. L'editorial de la seva facultat considerava que aquell treball estava molt i molt bé, però no encaixava amb el tipus d'estudis que ells publicaven: consideraven que no s'emmarcava en la seva col·lecció. Quan vaig marxar de Mèxic aquest treball encara estava pendent de publicar. Finalment és va publicar a Lleida⁴⁵.

A poc a poc l'investigador em mostrava la seva vida quotidiana: anar a la universitat, canviar de facultat per exercir la docència, passejar pel barri, anar a comprar...

Invertíem temps a passejar pels diversos barris de la ciutat tot parlant. Em va anar explicant com realitzava la seva feina, mentre ens passejàvem pels canals de Xochimilco, preniem un gelat a Tlalpan, seiem al parc de Coyoacan...

y en buen estado de los desaparecidos! ¡Fuera todas las fuerzas represivas de San Salvador Atenco! ¡Cese del hostigamiento, los cateos y las prehensiones!".

⁴⁴ L'escola de Corbins va ser una de les pioneres a utilitzar com a recurs la impremta escolar de Freinet.

⁴⁵ Jiménez, Fernando (2007). *Batec. Historia de vida de un grupo de maestros*. Universitat de Lleida. Lleida

Entre els diversos temes de la conversa de tant en tant apareixia aquest treball.

Al principi la meua curiositat es preocupava per com treballava l'investigador, finalment es va concretar en com havia arribat a publicar alguna de les seves investigacions.

En un primer moment vaig interessar-me pel llibre sobre José de Tapia⁴⁶. Fernando va plasmar la vida del mestre amb una redacció àgil i senzilla que permet una lectura ràpida i entenedora. Un dels recursos que va utilitzar va ser redactar la història de vida del mestre en primera persona i organitzada per anècdotes.

En Fernando va ser qui primer va tenir la idea de que l'objecte d'estudi fos el quadern de les sis experiències. L'argument era que el llibre de José de Tapia ja era molt més conegut que no pas el de les experiències. Aquest darrer plasmava diverses entrevistes i havia requerit un plantejament de la investigació bastant singular. En el cas de José de Tapia en F. Jiménez entrevistava a un amic, en canvi en les sis experiències va haver de cercar els testimonis, realitzar un treball de camp per localitzar-los, desplaçar-se per realitzar les entrevistes, etc.

Presa aquesta decisió vaig començara preparar l'entrevista, teòricament havia de començar per crear el guió. De fet la feina es continuava realitzant conjuntament, així doncs mentre visitàvem la ciutat, esmorzàvem..., parlàvem del contingut de l'entrevista, quins punts hi haurien de sortir, quina era la informació important per recopilar, què m'interessava saber...

Després d'haver exposat quins serien els continguts de la primera entrevista vam deixar un temps abans de realitzar-la. Per la seva banda es preparava l'entrevista i anava pensant i buscant informació a través del guió establert.

Passats aquests dies acordàvem el moment i el lloc de la gravació. Els enregistraments es van realitzar a la cuina de casa seva, asseguts l'un davant de l'altra, amb la gravadora a un costat. En F. Jiménez es presentava preparat, amb un petit esquema, molt bàsic, en el què organitzava les seves idees i la seqüència de la informació. Quan es pitjava el

⁴⁶ Jiménez, Fernando (1996). *Vida, pensamiento y obra de José de Tapia Bujalance. Un maestro singular*. Editat per Fernando Jiménez. Méxic.

botó del *REC* començava a parlar seguint l'esquema, es deixava anar. És un bon testimoni: organitza les idees coherentment, estructura la informació i no necessita la intervenció de l'entrevistador per exposar.

Realitzat el primer enregistrament, vaig començar la transcripció d'aquest i sorgiren noves qüestions tan per part meva com per part d'ell.

Per un costat jo pensava en la informació que mancava o en dubtes que havien sorgit i penso que ell també hi pensava, la seva col·laboració va ser imprescindible per poder obtenir una informació de qualitat.

Realitzades les entrevistes, amb la informació contrastada havia arribat el moment de marxar del DF. Al llarg de l'estada al DF l'intercanvi d'opinions es va realitzar constantment per això calia establir un altre mitjà per poder donar resposta a la necessitat de comunicació: tornàrem a establir el correu electrònic.

La part d'investigació teòrica, per realitzar el marc teòric del treball de pràcticum es va realitzar a Girona sobretot amb el CCUC (Catàleg Col·lectiu de les Universitats Catalanes) i amb la col·laboració a través de correus de Sebastià Gertrudix i José González Monteagudo.

Cal remarcar que tot i que l'entrevistadora era jo, l'entrevistat havia realitzat moltes entrevistes i va ser el meu mestre; la major part de la riquesa d'aquest treball es basa en la convivència diària amb un investigador d'històries de vida.

En F. Jiménez té una idea molt clara sobre la investigació, i és que la finalitat d'aquesta és global, els investigadors treballen per compartir les seves descobertes perquè el saber no sigui esclau d'uns pocs sinó que pugui arribar a tothom. Per això les seves investigacions es centren en compartir, despertar veus per què d'altres persones les puguin escoltar i utilitzar-les per continuar desvetllant el passat i aportar les vivències al present. Per això va compartir tot el seu coneixement amb mi. L'essència d'aquest treball es basa en la seva generositat.

PART PRÀCTICA

Per tal de clarificar aquest apartat s'inicia amb la ressenya del quadern de Jiménez amb l'objectiu de situar el lector.

A partir del treball de camp s'ha reconstruït la investigació que va realitzar en Fernando Jiménez per tal de recopilar sis experiències de mestres que van tenir relació amb la impremta i la metodologia de Freinet, va finalitzar amb la publicació del llibre d'objecte d'estudi. Per finalitzar aquest apartat s'exposen els continguts de les experiències ordenats per temàtiques (als annexos es troben les transcripcions de les entrevistes i les graelles que comparen la informació de les diverses experiències).

Based on the field work, this project describes the research that Fernando Jiménez performed when he gathered experiences of six teachers who were related to the press and the Freinet method. Fernando Jimenez's research concluded with the publication of the book object of the present study. Finally, the contents of the experiences are exposed organized by subject (please find in the annexes the transcripts of the interviews performed as well as comparative tables of the experiences).

TAULA DE CONTINGUTS

7.- RESSENYA DE SEIS EXPERIENCIAS DE EDUCACIÓN FREINET EN CATALUÑA ANTES DE 1939 DE FERNANDO JÍMENEZ.....	pàg. 65
--	----------------

8.- HISTÒRIA DE VIDA DE SEIS EXPERIENCIAS DE EDUCACIÓN FREINET EN CATALUÑA ANTES DE 1939 DE FERNANDO JÍMENEZ	pàg. 67
---	----------------

8.1.- Reconstruint la investigació	pàg. 67
8.2.- Contacte amb els entrevistats	pàg. 67
8.3.- Neix una idea	pàg. 69
8.4.- Acatar el nou repte	pàg. 70
8.5.- Per on començar.....	pàg. 70
8.6.- Finalment una via factible.....	pàg. 71
8.7.- Des de Catalunya	pàg. 72
8.8.- Acord.....	pàg. 73
8.9.- Les entrevistes	pàg. 73
8.10.- Les imatges	pàg. 74
8.11.- La transcripció.....	pàg. 77
8.12.- Treballar conjuntament	pàg. 79
8.13.- Des de Mèxic	pàg. 80
8.14.- Detalls per resoldre	pàg. 80
8.15.- Feina feta.....	pàg. 82
8.16.- La publicació amb l'ajuda de Sebastián Gertrúdx.....	pàg. 83

9.- 12 ANYS DESPRÉS DE LA PUBLICACIÓ DEL QUADERNS

DE FERNANDO JIMÉNEZ.....	pàg. 84
---------------------------------	----------------

9.1.- Dades.....	pàg. 84
9.2.- Metodologia	pàg. 85
9.3.- Estirar el fil.....	pàg. 87

10.- LA INFORMACIÓ DE LES SIS EXPERIÈNCIES.....	pàg. 89
--	----------------

10.1.- La data de naixement	pàg. 90
10.2.- Un lloc.....	pàg. 90
10.3.- Records d'escola	pàg. 91
10.4.- Estudis realitzats.....	pàg. 91
10.5.- Mestres citats.....	pàg. 92
10.6.- Escoles on exerciren la docència.....	pàg. 93
10.7.- Records d'escola	pàg. 94
10.8.- Membres del grup Batec	pàg. 101
10.9.- Sobre el grup Batec	pàg. 101
10.10.- Herminio Almendros.....	pàg. 102
10.11.- Freinet i la impremta	pàg. 103
10.12.- Cooperativa Española de la Técnica Freinet	pàg. 104
10.13.- Colaboración. La imprenta en la escuela.....	pàg. 104
10.14.- Utilització de la impremta	pàg. 104
10.15.- Aportació de fotografies.....	pàg. 106
10.16.- Aportació de llibres o articles.....	pàg. 107

7.- RESSENYA DE *SEIS EXPERIENCIAS DE EDUCACIÓN FREINET EN CATALUNÑA ANTES DE 1939* DE JIMÉNEZ MIER Y TERÁN, F.

El profesor mejicano Fernando Jiménez Mier continúa en su infatigable búsqueda de las raíces del movimiento freinetiano en España. Su íntima conexión con el maestro español, José Tapia (...), le ha conducido a un ferviente apasionamiento por el estudio de los inicios de la introducción en España a fines de los años 20 del pensamiento y las técnicas Freinet. Amb aquestes paraules José María Hernández Díaz comença una ressenya del quadern de Jiménez, ressaltant compromís de Jiménez dirigit al pensament i les tècniques Freinet. Es va publicar a la *Revista d'Historia de la Educación* de la Universidad⁴⁷ de Salamanca.

En aquest quadern Jiménez recull, tal i com indica el seu títol, sis experiències, sis veus de mestres que van tenir relació amb les tècniques Freinet abans de la Guerra Civil. Aquests mestres són: Antonio Borrell Barber, Jacinto Pallejá Sanclement, Antonio Claverol Castells, Josep Alcobé Biosca, Modesto Clavé Huguet i el matrimoni Benimeli compost per Maria Nogués Vidiella i Juan Benimeli Navarro.

L'autor ha recopilat les històries de vida dels testimonis procurant respectar l'estil dels interlocutors. Emfatitza la frescor de les expressions orals i fa més properes les experiències educatives de principi de s. XX. La senzillesa del text convenç al lector de la importància de l'esforç dels mestres entrevistats per millorar la docència per una educació popular i de qualitat.

Els entrevistats van ser protagonistes de l'educació entre 1932 i 1938 a Catalunya (principalment a Lleida i Barcelona). Quan els van entrevistar tenien entre 80 i 91 anys. Aquests set mestre són tots els que Jiménez va localitzar i podien ser entrevistats, gairebé tots ells havien tingut relació amb la impremta Freinet; tan sols Josep Alcobé no va poder posar en pràctica (abans de 1939) les tècniques Freinet.

⁴⁷ *Historia de la Educación: Revista interuniversitaria* (1995-1996). Salamanca: Universidad de Salamanca.

El conjunt de les experiències permet obtenir una visió més ampla de les relacions que s'estableixen entre elles. Així es pot identificar la importància del *Grup Batec*, de la *Cooperativa española de la técnica Freinet*, de l'inspector Herminio Almendros i de la *Institución Libre de Enseñanza*.

Aquesta petita recopilació d'històries de vida complementa la història de vida de José de Tapia⁴⁸, la primera obra que va publicar l'autor relacionada amb la pràctica i l'educació Freinet. Actualment aquest quadern és una publicació més que ajuda a comprendre la globalitat de l'obra de Jiménez, aquesta és com les peces d'un trencaclosques que va formant al llarg del temps al voltant de la pràctica educativa i Freinet. Cada obra és la base per publicar la següent i un fil per poder estirar i obtenir més informació sobre l'objecte d'estudi.

⁴⁸ Jiménez, F. (1989). *Un maestro singular. Vida, pensamiento y obra de Jose de Tapia*. Mèxic. És pot localitzar a la Biblioteca de Rosa Sensat, i a la biblioteca de la UB.

8.- HISTORIA DE VIDA DE: *SEIS EXPERIENCIAS DE EDUCACIÓN FREINET EN CATALUNYA ANTES DE 1939*

8.1.- RECONSTRUINT LA INVESTIGACIÓ

L'investigador Fernando Jiménez Mier y Terán es trobava a Catalunya des del novembre de 1989 (havia de tornar a Mèxic al juliol de 1990), realitzant una investigació. Cercava informació al voltant del mestre José de Tapia i l'estat de l'Educació Freinet a Espanya. Aquesta recerca el portà (entre d'altres activitats) a entrevistar a mestres de l'escola primària que havien treballat durant l'època de la República i que recordaven o podien oferir-li més informació sobre José de Tapia i l'educació Freinet, aquests eren Antonio Borrell, Antonio Claverol, Josep Alcobé i Jacinto Pallejà.

8.2.- CONTACTE AMB ELS ENTREVISTATS

Preparant el viatge a Barcelona va enviar una carta a la revista *Cuadernos de Pedagogía*⁴⁹, amb la intenció que l'orientessin sobre la situació d'aquell moment de l'Educació Freinet a Espanya. La resposta arribà de la mà de Jaume Carbonell⁵⁰, en ella hi apareixia, entre altra informació, el nom de Josep Alcobé⁵¹, referint-se a ell com un mestre de l'època de la República i com actual difusor de les tècniques Freinet. Es posà en contacte amb ell a través del correu postal des de Mèxic -en aquella època l'investigador encara no utilitzava l'ordinador ni el sistema actual de correu electrònic-.

⁴⁹ *Cuadernos de Pedagogía* és una revista, una eina d'informació i formació pel professorat dels diferents nivells educatius, i qualsevol persona vinculada al món de l'educació. En ella es combinen la teoria i la pràctica. Ofereix propostes i recursos per al centre, l'aula i diverses àrees del coneixement i informa puntualment de les novetats bibliogràfiques i aconteixements educatius. S'edita a Espanya. Es pot trobar informació a la web <http://www.cuadernosdepedagogia.com> o a la adreça Cuadernos de pedagogía. Praxis C./ Orense, 16. C.P. 28020 Madrid 28020 Madrid.

⁵⁰ Fundador i director de *Cuadernos de Pedagogía*

⁵¹ Posteriorment serà un dels protagonistes de la investigació de F. Jiménez, amb l'experiència que du per títol *Quedó en suspenso*.

La resposta va arribar, informant-lo que s'estaven realitzant experiències molt interessants en diferents llocs del país i transmetent ànims a l'investigador i oferint-se per tal d'ajudar-lo, des de Barcelona.

Quan va arribar (novembre de 1989) a Barcelona intentà localitzar a Josep Alcobé. Va ser difícil, les dades que tenia no li permetien arribar a la seva persona, però la insistència li va permetre descobrir que no es trobava a casa seva ja que restava ingressat a l'hospital. La primera vegada que el va veure va ser a la clínica, amb un aspecte físic decaigut però animat, fou el febrer de 1990.

Quan Josep Alcobé va recuperar la salut es trobava amb Fernando Jiménez al Centre Comarcal Lleidatà de Barcelona⁵², en aquest mateix centre comarcal hi freqüentaven Antonio Borrell⁵³ i Jacinto Pallejà⁵⁴, en aquest espai els va conèixer i era on es trobaven per realitzar les entrevistes que en aquell moment giraven en la persona de José de Tapia.

El nom d'Antonio Claverol⁵⁵ li va arribar a través d'un bon amic, Sebastián Gertrúdx. Vivia a Lleida, el lloc de trobada fou el Cercle de Belles Arts, el conegué els primers mesos de 1990. Fernando Jiménez es desplaçà de Barcelona a Lleida⁵⁶ per entrevista'l una sola vegada, Antonio Claverol i José de Tapia havien coincidit en alguna ocasió, però no podia recordar-ne gaire cosa.

⁵² El Centre Cultural lleidatà es troba a la Gran Via de les Corts Catalanes, 592 1er. C.P. 18007 Barcelona (a la Placa Universitat), per obtenir més informació és possible consultar la web <http://www.cclleidata.cat>

⁵³ Posteriorment serà un dels protagonistes de la investigació de F. Jiménez, amb l'experiència que duu per títol *Una hermandad*.

⁵⁴ Posteriorment serà un dels protagonistes de la investigació de F. Jiménez, amb l'experiència que duu per títol *Sin prisa, pero sin pausa*.

⁵⁵ Posteriorment serà un dels protagonistes de la investigació de F. Jiménez, amb l'experiència que duu per títol *Completamente identificados*.

⁵⁶ Aprofitar aquest viatge per realitzar una conferència (convidat per Sebastián Gertrúdx) destinada un grup de mestres de Lleida.

8.3.- NEIX UNA IDEA

En un moment determinat el professor Francisco Imbernon⁵⁷ de la UB l'informà que existia un article sobre l'Escola Freinet de Barcelona, aconseguí l'article *L'Escola Freinet de Barcelona*⁵⁸ i el nom de l'autora: Maria Pla. No li fou difícil connectar-hi, tot i que ella tenia molta feina i poc temps conversaren varies vegades -per telèfon i algunes en persona- i li oferí la informació del matrimoni Benimeli. Aquest matrimoni havien treballat com mestres de l'Escola Freinet de Barcelona durant la República i encara era possible entrevistar-los. Fernando Jiménez els localitzà i connectà amb ells, el van rebre amablement a casa seva.

Les primeres converses amb Maria Nogués Vidiella i Juan Benimeli Navarro⁵⁹ (el matrimoni Benimeli), aproximadament per l'abril de 1990, obren els ulls a Fernando Jiménez, tal i com ell diu: *-¡No puede perderse este material! ¡Esto hay que compartirlo!* Es crea un punt d'inflexió en la seva investigació. S'adona que aquests mestres tenen una experiència molt rica per explicar i que poden fer-ho tot i ser molt grans. Neix la idea de recopilar, a través de la seva veu, l'experiència educativa durant la República, moment en el qual treballaven les tècniques Freinet, de tots aquells que a principis dels 90 encara eren vius i podien explicar-ho. En aquells moments només tenia coneixement d'Antonio Claverol, Antonio Borrell, Josep Alcobé, Jacinto Pallejà, Maria Nogués i Juan Benimeli.

En un principi tenia clar que seria un text basat en les entrevistes a aquests mestres i tal vegada n'apareixerien de nous. Intentaria historiar unes experiències escolars amb contingut d'educació Freinet, pensant amb els mestres com el col·lectiu principal a qui podria anar destinat aquest material.

Un dels motius que l'empenyien a fer-ho realitat era la possibilitat que els lectors es plantegessin coses a través d'aquestes experiències, i reflexionessin sobre les activitats que es realitzaven en aquells temps (considerant la situació social i polítiques del

⁵⁷ Mestre, professor i doctor en Pedagogia, Francisco Imbernon és catedràtic de Universitat de Didàctica i Organització Escolar. Ha estat director de l'Escola de Formació del professorat de la Universitat de Barcelona, de 1996 a 1998 va ser director del Departament de didàctica i Organització de la mateixa UB.

⁵⁸ Pla, Maria (maig 1996 – desembre 1997) *L'Escola Freinet a Barcelona*. Full informatiu de la Societat Catalana d'Història de l'Educació dels Països llengües Catalanes. Núm. 5-6

⁵⁹ Posteriorment serà un dels protagonistes de la investigació de F. Jiménez, amb l'experiència que duu per títol *Contentos como unas pascuas*.

moment) i les que realitzen en l'actualitat, i tal vegada s'adonarien que el compromís dels mestres és un element clau per millorar l'educació.

8.4.- ACATAR EL NOU REpte

Aquest nou repte no s'oposava al treball que estava realitzant sobre José de Tapia, en aquell moment ja disposava de la primera edició del llibre conegut com *Un maestro singular*⁶⁰, hi preparava una ampliació d'aquest amb material il·lustratiu.

Presa la decisió vingueren les conseqüències. La idea era ferma i per fer-la realitat es necessitava com a mínim temps, del qual no disposava. S'acabava el mes de juny i amb aquest el temps que li restava a Catalunya. Els havia estat entrevistat per obtenir informació sobre José de Tapia, i la nova idea no es podia materialitzar. Els entrevistats no disposaven de l'estiu i ell tornava a Mèxic. Estava compromès a continuar la docència a la UNAM⁶¹. Aquest fou el primer entrebanc i d'ell vingueren diverses possibles solucions. Estava convençut que aquelles veus havien de ser escoltades i valia la pena esforçar-se aconseguir-ho. Pressentia que si no ho feia el cobriria un sentiment nostàlgic, intentaria que aquelles veus no restessin ofegades.

8.5.- PER ON COMENÇAR

Si ell no disposava de temps, tal vegada algú altre sí. Però qui? Optà per parlar-ne amb un bon amic: Sebastián Gertrúdx. No el feu només participar d'una conversa entre companys, va proposar-li que realitzés les entrevistes, que recopilés la informació i més endavant ja es veuria que se'n faria.

En un primer moment, Fernando, pensava que Sebastián era relativament a prop dels possibles entrevistats, i tenia la certesa que el tema li interessaria. Tot i això la resposta fou negativa i argumentada. Un motiu de pes fou la manca de temps, indispensable per dur a terme tal propòsit, un altre motiu (tal vegada el menys important) era la manca d'experiència, no era investigador i tampoc es dedicava a realitzar treballs d'aquella naturalesa, considerant que tenia molta feina amb els alumnes que atenia.

⁶⁰ Jiménez, Fernando (1989). *Un maestro singular. Vida, pensamiento y obra de Jose de Tapia*. Mèxic. És pot localitzar a la Biblioteca de Rosa Sensat, a la biblioteca de la UB.

⁶¹ Universidad Nacional Autónoma de Mexico

Sebastián Gertrúdx no realitzaria les entrevistes. En Fernando no coneixia ningú més a qui oferir-li la mateixa proposició.

Necessitava una idea, una nova possible solució. Mèxic restava lluny de Catalunya, però la distància, tot i que a vegades és un impediment, no té perquè trencar la comunicació. Va tenir la idea de mantenir-se en contacte, sobretot amb Maria Nogués, a través del correu postal. Ella hi va estar d'acord.

Uns dies després de la seva arribada al Districte Federal –reorganitzada la seva vida quotidiana- va escriure a Maria Nogués. La resposta va arribar i s'inicià certa correspondència⁶². Aquest mitjà de comunicació era lent i provocava (a en Fernando) la impressió de lentitud. Tenia la sensació que no avançava complementada amb la idea fixa que aquell material havia de treballar-lo li creava neguit. No trigà a adonar-se que la correspondència via postal no era una via adequada per obtenir la informació que ell cercava.

Havia de pensar en una altra via per tal que aquelles veus poguessin ser escoltades. Només se li va acudir una: tenia que tornar a Catalunya, havia de trobar la manera de tenir temps per desplaçar-se i poder entrevista'ls.

8.6.- FINALMENT UNA VIA FACTIBLE

Una altra possible resposta era cercar una manera viable per tornar a Barcelona. Havia gaudit d'un any sabàtic⁶³, del curs escolar 1989-1990. Tot i això reunia els requisits per demanar un semestre sabàtic que tenia acumulat. No podia demanar una any sencer perquè no cobria els requisits. La intenció era que la família l'acompanyés a Barcelona, inclosos els dos fills, això implicava que els nens canviessin d'escola i per tal que aquests poguessin estudiar tot un curs escolar era necessari un any.

Coneixedor de la legislació universitària va demanar una comissió⁶⁴. Li van atorgar una comissió per sis mesos, sense dificultats. Així disposava d'un any sencer, d'octubre de

⁶² No s'han trobat aquestes cartes.

⁶³ En la UNAM es possible obtenir un any sabàtic per cada sis anys de dedicació a jornada completa a la docència i/o investigació o un semestre per cada tres anys. Aquest dret s'especifica en l'estatut del personal acadèmic de la UNAM.

⁶⁴ És una excedència, permís per restar temporalment fora del treball, sense cobrar, i poder tornar a aquest finalitzat el termini establert.

1991 a novembre de 1992 (moment que havia d'incorporar-se a la docència). Per obtenir aquest permís va haver de presentar un preprojecte especificant la feina que realitzaria al llarg d'un curs escolar. Es comprometia a realitzar una investigació sobre les experiències d'aquests mestres (excepte la de Modesto Clavé, no es coneixien) a més a més d'atendre una invitació de Claudio Lozano⁶⁵, professor de la UB, per treballar conjuntament. El fruit d'aquest treball es pot consultar en el llibre *Freinet en España*⁶⁶ (on es presenta el faxímil de la revista *Colaboración: el butlletí de la Cooperativa Española de la Técnica Freinet* publicada entre 1935 i 1936⁶⁷).

8.7.- DES DE CATALUNYA

La seva primera preocupació era poder entrevista'ls a tots. La comunicació havia estat gairebé letàrgica durant tot el temps que havia restat a Mèxic (excepte algun correu postal). Desconeixia que havia succeït, fins i tot hi havia la possibilitat que ja fos massa tard per gravar algunes veus, això el preocupava. No tenia la certesa que la seva salut es mantingués bé ni tan sols que la vida encara els acompanyés.

Aquests pensaments li produïen neguit. Aviat aquest va desaparèixer, tots podien i volien ser entrevistats. Tan sols Jacinto Pallejà va necessitar el permís del doctor, el seu cor era delicat i no podia viure certes emocions que a voltes al reviu el passat floreixen.

Inicià les entrevistes de nou, però aquesta vegada José de Tapia ja no era el nucli, sinó les seves pròpies vivències.

Era imprescindible que l'entrevista't i l'entrevistador es trobessin en un lloc a la mateixa hora. Donat que ja es coneixien, el lloc de reunió es mantenia: el matrimoni Benimeli era entrevistat al seu domicili; a Antonio Claverol l'entrevistava a Lleida al Cercle de Belles Arts –era necessari desplaçar-se de Barcelona a Lleida-; a Antonio Borrell, Josep Alcobé i Jacinto Pallejà al Centre Comarcal de Lleida de Barcelona -els

⁶⁵ Professor del departament de Tòria i Història de l'educació de la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona.

⁶⁶ Jiménez, Fernando (1996). *Freinet en España. La Revista Colaboración*. Edicions Universitat de Barcelona (EUB). Barcelona. També és possible consultar-ho a la pàgina <http://www.quadernsdigitals.net>

⁶⁷ La Guerra Civil és el motiu pel qual va deixar d'existir.

dimarts i dijous per la tarda-, amb J. Pallejà les entrevistes creixeren i s'enriquiren paral·lelament a casa seva.

8.8.- ACORD

Abans d'iniciar les entrevistes era necessari acotar, posar uns punts de referència sobre tot el què es parlaria. Freinet era el pilar, tot aniria al voltat de l'educació Freinet que havien practicat a Espanya, això implicava una acotació temporal degut a les condicions politicosocials que va viure el país a principis del s. XX.

Conjuntament amb els propis entrevistats arribaren a un acord: No parlar ni de la guerra ni del franquisme. El contingut de la investigació es centraria en l'àmbit escolar, s'obviarien les qüestions ideològiques i de partit, es faria referència al treball amb els alumnes. Fou un consens.

8.9.- LES ENTREVISTES

Moltes eren les qüestions que es plantejava: com realitzaven la seva feina? Què havien fet? Per què Freinet? Quins vincles havien mantingut amb el grup Batec⁶⁸? S'havien incorporat a la Cooperativa Española de la Técnica Freinet?...

Gravava les entrevistes en una cinta cassette, acompanyat d'un quadern i un llapis, per apuntar dubtes, possibles qüestions que no s'havia plantejat i anotar aquelles que s'anaven resolent.

Les preguntes que realitzava eren obertes. S'ha de tenir en compte que anaven dirigides a persones grans, els era difícil centrar-se en fets concrets. Deixava que parlessin, sense acotar massa, intervenia quan ho creia convenient per tornar a pregunta, per tal que no restessin dubtes, a vegades anotava alguna cosa al quadern i sobretot els deixava dir. Sense obligar a respondre les seves preguntes, més aviat deixava fluir les idees dels entrevistats.

Inicià les entrevistes el novembre de 1991 i es realitzaren fins al juny de 1992. Cada entrevistat tenia coses per fer a l'estiu i finalitzat aquest en Fernando J. havia de tornar a

⁶⁸ Grup de mestres de Lleida que es trobaven un diumenge al mes, cada sessió era en un poble diferent. Actualment està a punt de ser publicat un llibre sobre aquest grup del mateix Fernando Jiménez.

Mèxic, aquestes dues raons eren les que acotaven el temps. L'investigador de bon i principi sabia que havia de concloure les entrevistes abans de les vacances escolars, i així fou.

El temps que va dedicar a cada entrevistat es difícil de concretar⁶⁹ depèn de cada persona. F. Jiménez intentava aprofitar el màxim el temps que generosament li concedien, tenint en compte que les sessions no podien ser llargues degut a l'edat. El fet de parlar els podia cansar i fins i tot incomodar-se davant la presència de la gravadora.

Així les entrevistes es realitzaven quan ells tenien temps i en Fernando J. s'adaptava als seus horaris. Les sessions eren individualitzades, exceptuant al matrimoni Benimeli i alguna sessió realitzada al Centre Cultural Lleidetà (de Barcelona) conjunta (amb Antonio Borrell, Jacinto Pallejà i Josep Alcobé) amb el resultat d'uns moments molt agradables i una gravació amb certa confusió.

Durant el llarg de les entrevistes (1992), un dia qualsevol, Jacinto Pallejà, li va comunicar el nom d'un altre mestre que també havia participat en l'experiència Freinet d'aquella època, va proporcionar-li les dades personals de Modesto Clavé que vivia a Barcelona. Aquest el va rebre a casa seva, on fou entrevistat i inclòs en la investigació, tot i no disposar del mateix temps que la resta, la seva experiència és igualment enriquidora.

8.10.- LES IMATGES

A mesura que transcorrien les entrevistes la confiança augmentava la manera de compartir la informació cada vegada era més distesa i natural. Algunes persones li mostraren alguna fotografia. Al principi no s'havia plantejat recopilar imatges per il·lustrar cada experiència, només anhelava poder realitzar les entrevistes i escriure-ho. Però aquestes arribaren a les seves mans. Quan ho pensà, passat el temps, s'adonà que podia haver treballat les dues fonts d'informació a la vegada, la recopilada oralment i es podia haver preocupat molt més per cercar altres imatges, però no fou així. Tot i això aquest és el primer treball que publicà amb alguna il·lustració. Alguns li obsequiaren la fotografia d'altres en realitzà una còpia.

⁶⁹ En Fernando Jiménez no ha trobat les gravacions, tot i que recorda no haver-les llençat.

Quatre de les il·lustracions són del grup Batec. A. Borrell, J. Pallejà, A. Claverol i J. Alcobé formaven part d'aquest grup de mestres lleidatà. Les dues fotografies de les pàgines 17 i 23 se les obsequià A. Borrell i J. Pallejà. En les dues s'identifiquen ambdós mestres. En un principi li mostraren la fotografia amb la intenció d'identificar-se quan eren joves. Tenia dues fotografies, i un apartat per cada un dels mestres, així que en va incorporar una per cada experiència. En la pàgina 38 hi ha una altra fotografia del grup Batec, aquesta es va realitzar a Corbins, d'on era mestre A. Claverol. Quan Antonio C. va obsequiar-li la fotografia, ell mateix es va identificar a la fotografia amb la marca al front que es pot observar en la imatge. Es troba una altra imatge del grup Batec a la pàgina 46. Aquesta és la fotografia que més a circulat sobre el grup de mestres, va ser publicada en un llibret a Lleida: *Algunes dades per a la història de la renovació pedagògica a Lleida*⁷⁰. Es desconeix el poble on es va realitzar aquella trobada, però va ser possible identificar a Josep Alcobé, Sebastián Gertrúdx⁷¹ va ajudar a Fernando Jiménez a localitzar-la en la imatge. Tot i que no està identificat al peu de la fotografia també hi apareix Borrell (centrat al mig de la imatge, a la fila del davant amb un vestit jaqueta molt més clar que el dels seus companys) però no s'hi troba A. Claverol.

En totes aquestes fotografies hi ha d'altres mestres que no han estat identificats, en aquell moment l'investigador no va preguntar als entrevistats per tal d'obtenir les dades. Avui en dia es podria anar pels pobles preguntat als seus ex-alumnes o a familiars, amb sort es podrien identificar alguns d'aquests mestres que formaven part del grup Batec.

També relacionada amb el grup Batec ens trobem la imatge de la pàgina 24 on s'anuncia una reunió del grup. Aquest article forma part de la revista *Escola*. Fernando coneixia l'existència d'aquesta revista gràcies a Jaume Barrull⁷² en aquell moment professor de la UdLL, qui li havia regalat unes còpies, però aquestes estaven en

⁷⁰ Departament d'Ensenyament, Serveis Territorials de Lleida (1987). *Algunes dades per a la història de la renovació pedagògica a Lleida (1900-1936)*. Aquest quadern anomena al grup Batec, explicant que era un grup de mestres lleidatà, no presenta gaire informació d'aquest. La imatge es troba en les pàgines centrals –no numerades–.

⁷¹ Sebastián Gertrúdx, mestre de primària de l'escola de Torres de Segre (Lleida), sempre ha mostrat una gran estima per Josep Alcobé, actualment està treballant per tal de realitzar algun escrit sobre el mestre Alcobé.

⁷² En Jaume Barrull actualment ocupa el càrrec de vicerector d'activitats culturals i projecció universitària de la Universitat de Lleida.

malestat. No li havia estat possible trobar la revista, tot i que l'havia cercada per tot Lleida. El mateix Jaume Barrull l'informà que es trobava a Amsterdam, en una biblioteca important on hi havia documentació d'Espanya, no sabien si la col·lecció era completa, desconeixen la totalitat de números publicats. L'investigador va escriure a Amsterdam i li enviaren les còpies en bon estat per correu postal. Així obtingué l'anunci d'una reunió del grup Batec.

A la pàgina 27 trobem la portada de la revista *Colaboración. La imprenta en la escuela*. Que va obtenir al finalitzar el primer viatge a Catalunya, en aquell moment no sabia que formaria part de les il·lustracions de l'experiència de Jacinto Pallejà. Aquesta revista publicà 15 números entre 1935 i 1936 a vegades era mensual i d'altres trimestral. El mateix Alcobé havia regalat una còpia d'aquesta a la biblioteca de Rosa Sensat, Fernando va trobar-ne la còpia, tot i el seu mal estat li va fer molta il·lusió. Al fotocopiar-la, la imatge resultant era poc clar i deteriorada. Si Alcobé havia regalat la còpia a la biblioteca llavors existia l'original. Finalment Alcobé l'ajudà a trobar-la. La col·lecció completa forma part de la biblioteca de Claudio Lozano (professor de la UB). Just abans de tornar a Mèxic (durant el primer viatge) en Claudio L. Va obsequiar-li una còpia nítida de la revista d'on obtingué aquesta il·lustració. Aquest fet permeté que els dos professors iniciessin una bonica amistat que al llarg del temps s'aniria aprofundint, un dels fruits d'aquesta es pot observar en el llibre *Freinet en España*, projecte que iniciaren quan Fernando J. viatjà per segona vegada a Barcelona.

Una imatge curiosa és la factura de la impremta de l'escola de Claverol, pàgina 40. El mateix la conservava i li permeté a Fernando Jiménez realitzar-ne una còpia. Es podria suposar que per la pròpia mà de Patricio Redondo, ja que està segellada amb el segell de l'escola de Puigvert de Lleida o per la mà de José de Tapia que duia la part administrativa. Es una mostra de com els mestres de les escoles podien adquirir la impremta i a quins preus. Una manera de mostrar que les imprentes eren una realitat a les aules.

La única imatge on apareixen alumnes la trobem a la pàgina 55, és la típica imatge de grup. El mateix Modesto Clavé (l'únic adult de la fotografia) la va obsequiar a en Fernando, qui reflexionà al mirar-la pensant que potser podia haver cercat una fotografia de cada mestre entrevistat amb els seus alumnes, ja que era costum de molts

fotògrafs passejar-se per les escoles i realitzar la fotografia de grup una vegada l'any. Però en aquell temps no hi va pensar.

Una mostra de com treballava Modesto Clavé la trobem a la pàgina 60 l'esquema d'un microscòpi. És molt diferent de la resta de les imatges. L'investigador quan en fa referència per primera vegada no li ressalta gaire importància, al segon cop d'ull pensa que potser és més important del que s'havia imaginat, sobretot pels mestres que llegeixin aquesta experiència. Però hi manca informació que podia ser rellevant, com per exemple els materials amb els quals es podia compondre cada peça. Tot i que desconeix si els alumnes rebien aquesta còpia Fernando explica que M. Clavé la repartia entre els mestres per tal que aquests poguessin construir-lo a les aules conjuntament amb els alumnes.

La resta d'imatges formen part de quaderns impresos pels propis alumnes a les aules. El de la pàgina 63 correspon al quadern anomenat Batec, tot i que té el mateix nom que el grup de mestres de Lleida, es simple coincidència. Aquest quadern s'editava a les comarques de Barcelona, lluny d'on és reunia el grup Batec, i els seus mestres no en formaven part. Cedit pel mestre de l'escola de l'Ametlla del Vallès, és un reflex, com els altres quaderns, no només de la feina realitzada pels infants, sinó de la seva pròpia veu.

Tota l'experiència del matrimoni Benimeli s'il·lustra amb imatges dels dos quaderns de l'Escola Freinet de Barcelona tan el quadern *Tibidabo* (pàgines 68, 69, 71), imprès pels grans de l'escola, com el quadern *Petits* (pàgina 72), imprès pels més petits. Els va trobar a la Casa de L'Ardiaca⁷³ de Barcelona.

8.11.- LA TRANSCRIPCIÓ

La majoria de la informació restava recopilada en format àudio, no era gaire còmode per treballar-la, s'havia de passar per escrit. Aquesta feina procurava realitzar-la simultàniament a les entrevistes però al finalitzar aquestes encara en restaven algunes per concloure. Feina que va realitzar a l'estiu.

⁷³ La Casa de L'Ardiaca és l'arxiu Municipal d'Història de Barcelona

La transcripció definitiva es realitzar a paper i bolígraf, no va utilitzar l'ordinador –ho feu a ma-. Finalitzada aquesta feina ja tenia la informació a punt per ser treballada.

A tota la informació recopilada a través de les entrevistes cal afegir-hi la informació que Josep Alcobé va oferir-li. J. Alcobé estava afectat per una important pèrdua auditiva (deguda a la vellesa) a vegades li era difícil entendre les preguntes, i ell mateix s'ofereix a entregar-li un escrit⁷⁴. Aquest fou molt ampli i contenia molta informació. Al finalitzar la investigació aquests documents foren retornats a J. Alcobé.

Els dubtes es feren presents: com passar-ho a paper? Com redactar-ho? Com es podia presentar al lector? Com compartir-ho?

Degut al caire espontani de les entrevistes les respostes no s'acotaven a l'acord establert. La informació recollida era àmplia i dispersa. Evidentment feien referència a diversos punts depenent de cadascú, alguns d'ells eren: l'exili, la depuració, la reincorporació a escoles religioses... Certa informació que formava part de les seves vides però que no s'enllaçaven amb el tema l'educació Freinet al territori espanyol. L'investigador deixà aquesta informació de banda.

Per treballar la informació del document que li va entregar Josep Alcobé, senyalà amb llapis molt tènue aquelles parts que li interessaven, per tal de diferenciar-la d'aquella que no utilitzaria.

Igualment procedí amb les transcripcions. Prèviament havia establert una simbologia, on cada símbol representava una idea (possibles idees per cada símbol: relació amb el grup Batec, la vida de normalista, la infància, la família etc.). Els símbols eren els mateixos per totes les sis transcripcions. Així col·locava el símbol al marge, al costat d'on corresponia cada idea del text segons el contingut d'aquesta. Ja seleccionada la informació i “etiquetada” per idees (les transcripcions per cada mestre no eren gaire llargues)⁷⁵ estava apunt d'iniciar un primer borrador de cada experiència.

⁷⁴ En J. Alcobé va manifestar a Fernando J. que escriuria quelcom a partir d'aquells papers, no se sap si va tenir temps de fer-ho. Segons va saber Fernando, després de la defunció els documents que tenia a casa seva van ser destruïts i probablement aquests papers formaven part d'aquests documents. Una llàstima.

⁷⁵ Si les transcripcions haguessin estat llargues, un recurs que havia utilitzat en altres ocasions i que potser li hauria servit era fer fotocòpies de les transcripcions, retallar les parts interessants i ordenar de nou.

8.12.- TREBALLAR CONJUNTAMENT

L'investigador va entregar els borradors a cada entresvista't a punt per ser llegits. Alguns el van rebre abans de l'estiu del 1992 i d'altres després. Fernando Jiménez té la sensació que no va tenir la oportunitat de revisar de forma rigorosa l'experiència d'Antonio Claberol, tot i que en algun moment li va fer saber que anava per bon camí.

Va recopilar els suggeriments que li anaven oferint, i corregint les errades que aquests manifestaven: això no ho vaig dir així, volia dir això altre, aquí hi manca una cosa, això no ho he dit, afegeixi aquest matís... Aquestes aportacions tranquil·litzaven a l'investigador, i li permetien des d'aclarir dubtes a adquirir més seguretat i la certesa que ell era el mitjà (una eina) per tal que la seva veu pogués ser escoltada.

Josep Alcobé, de manera molt generosa i amb precisió, va comunicar-li un comentari molt valuós sobre la llengua que utilitzava. Va especificar-li que ell era català, i que la seva manera de parlar el castellà no corresponia del tot amb la llengua amb la qual ell havia escrit l'experiència educativa. A Alcobé li semblava graciosa la manera d'escriure "a la mexicana" però no era el que s'acostumava a llegir en aquelles terres. Sobretot les paraules que utilitzava per lligar diverses idees podien ser des de curioses a desconegudes. Li proposà que escrivís de nou amb el castellà estàndard. Fernando i va estar d'acord. Sabia que bona part dels lectors serien espanyols, més que no pas mexicans. El text restà definitivament escrit en castellà estàndard. Quedava descartat escriure-ho en català degut al desconeixement de la llengua, tot i que en Fernando és capaç de llegir i entendre-la, li és poc familiar. És conscient que els lectors que poguessin entendre el català són bilingües -també entendrien el castellà- i per tant la llengua escollida no disminuiria la quantitat de possibles lectors.

Finalitzava el temps, Fernando J. havia de tornar a Mèxic, tot i que els mestres havien revisa't la seva part no estava finalitzada la versió definitiva, tal i com li hauria agradat a l'investigador. Tornava a finals d'octubre de 1992, i ja no hi havia possibilitats d'allargar un o dos mesos més el viatge, s'havia d'incorporar a la docència.

Tot i que la feina no estava llesta per ser publicada, Fernando pensava en l'editorial, i com publicar-la a Espanya. Abans de marxar tenia una idea clara, li agradaria que el text es publicués en els *Cuadernos de Aula Libre* de Fraga, Huesca. Va consultar la idea

amb el seu bon amic Sebastián Gertrúdx (formava part del moviment d'Aula Libre conjuntament amb molts d'altres mestres). S. Gertrúdx va iniciar els tràmits per proposar la publicació als seus companys del grup Aula Libre.

8.13.- DES DE MÈXIC

Quan va arribar a la universitat de Mèxic els seus alumnes l'esperaven, feia una setmana tard, es va produir un petit desfasament del calendari escolar.

Al tornar a casa estava disposat a adquirir un ordinador⁷⁶, estava decidit a incorporar les noves tecnologies a la seva feina. La captura de la versió definitiva és la seva primera experiència amb un ordinador. Aprenia a fer-lo servir a través dels errors. A vegades se li esborraven coses en la pantalla o creia haver guardat quelcom i després no ho trobava o perdia informació cada vegada que es produïen talls en el corrent elèctric. Utilitzava el sistema operatiu MSDOS amb el programa Word Perfect 5.1. Finalment la versió definitiva del text va quedar enllestida, amb el format adequat a les pàgines dels quaderns d'*Aula Libre*, deixà uns quadres buits, amb les notes al peu corresponents a les imatges que havien d'incorporar-se en aquests espais en blanc.

8.14.- DETALLS PER RESOLDRE

Acabades les sis experiències, decidí l'ordre en el qual es presentarien. La decisió no fou seguint un criteri d'ordenació, com podria ser per ordre alfabètic dels mestres o per les experiències o per la situació geogràfica o per... Va ser arbitrària, sense un criteri concret. Tot i estar una davant o darrera l'altre intentà que l'ordre fos irrellevant, que el lector pogués llegir l'experiència que més li agradés sense la necessitat de llegir l'anterior, ni l'obligatorietat de llegir totes les experiències. La seva principal intenció no era l'ordre, més aviat cercava que totes les experiències incitessin al lector a llegir-ne una altra i per tant que la lectura no podria ser avorrida, ni cansada. Per tal d'aconseguir-ho -atrapar al lector- (va utilitzà el mateix recurs que en el llibre *Un maestro singular*) escrigué les experiències en primera persona, cedint la veu als entrevistats. Aquesta decisió li va servir per la majoria de texts, excepte el del matrimoni Benimeli. Eren dues entrevistes en una sola experiència, no podia utilitzar la primera

⁷⁶ És la computadora que actualment té, i encara fa servir, al despatx de casa.

persona si eren dues persones. Pensà en la possibilitat de era redactar-ho en primera persona del plural, però la resta del document estava escrit en singular, preferia no combinar els dos nombres. Intentà utilitzar la tercera persona del singular, com si cada un d'ells expliqués la història de l'altre, el resultat li va agradar i quedà la versió definitiva en singular.

La redacció denotava un aire familiar, era convenient que els títols de cada experiència mantinguessin l'estil. Pensava que cada títol d'alguna manera havia d'identificar a cada protagonista. En alguns moments de l'entrevista l'investigador era sorprès per algun comentari de l'entrevista't dit amb eloqüència i adient a la conversa com ara *¡Tate, ya lo tengo!* Dit per Modesto Clavé o *Sin prisa però sin pausa* per Jacinto Pallejà o *Eramos una hermandad* per A. Borrell. Josep Alcobé, després de relatar intents fallits per poder practicar educació Freinet s'expressa dient *Se quedó en suspenso*, aquesta frase resumeix molt bé l'experiència que va viure en aquella època. Igualment Claverol mostrà la sensació de sentir-se identificats amb els alumnes i així restà el títol *Completamente identificados*. En l'instant en el qual el matrimoni Benimeli explicaven a en Fernando que els infants estaven contents com unes pasqües, la sensació que tingué fou que el matrimoni, en aquell precís moment, també se sentia feliç com unes pasqües i ell compartia l'emoció així que finalment va titular l'experiència *Felices como unas pascuas*. A en Fernando J. li agraden els títols que va escollir.

Una qüestió a resoldre era el títol del llibre. Escollir-lo li va resultà dificultós. Va fer diversos llistats. Preferia que no aparegués ni la paraula Franco ni franquisme. Podia haver estat sis experiències abans del franquisme, sis experiències apagades per Franco, etc. Una solució era citar l'any: abans de 1939. Una descripció del contingut era Sis experiències d'educació Freinet, aquesta permetia a qualsevol lector tenir una orientació del què trobaria en el treball. El pensament que realitzà per incloure la paraula Catalunya fou: en primer lloc no havia trobat cap experiència fora del territori català, i en segon lloc ja era prou llarg el títol per especificar Lleida i Barcelona (no tenia res en contra de Tarragona i Girona, però no havia trobat a cap mestre viu que hagués practicat l'educació Freinet abans de 1939 en aquestes províncies). Així aparegué el títol *Seis experiencias de educación Freinet en Catalunya antes de 1939*. Tot i que és un títol

molt descriptiu del contingut de la investigació no li agrada tant com els petits títols de cada experiència.

Gairebé tenia tot enllestit, tan sols li mancava la dedicatòria, aquesta la realitzà al seu bon amic Sebastián Gertrúdx, estesa a tota la seva família més propera. Es podria pensar que el motiu d'aquesta és per la feina que realitzà al encarregar-se de la publicació del quadern, però és per una qüestió d'estimació, tal i com ell mateix va dir: *“Sebastián Gertrúdx, un maestro de escuela primaria, por quien tengo una gran estimación. El ha hecho que yo me asombre por la manera tan peculiar, tan hermosa con la que trabaja con los niños en la escuela utilizando las técnicas Freinet”*

8.15.- FEINA FETA

Finalment va poder realitzar part del somni, enviar tot el material a Sebastián Gertrúdx. Aquest s'encarregaria de tota la part de la publicació, i Fernando confiava i confia plenament amb ell. Al cap del temps Sebastián l'informà que finalment es publicaria en la col·lecció de *Cuadernos de Aula Libre*. Tot i que Fernando li va enviar el text acuradament revisat, Sebastián es va encarregar de les últimes revisions, i de totes les qüestions que deriven del fet de publicar i posar-se d'acord amb els editors.

La portada va ser idea de Pedro Soto i d'en Sebastián G. Van escollir el dibuix realitzat per una nena d'11 anys, la Rosa Nogué que forma part d'un dels quaderns imprès amb la impremta Freinet a l'escola Freinet de Barcelona.

8.16.- LA PUBLICACIÓ AMB L'AJUDA DE SEBASTIÁN GERTRÚDIX

Sebastián Gertrúdx, des de fa més de 25 anys, és membre actiu d'*Aula Libre* i una de les persones que ha format part del comitè de redacció de la revista⁷⁷. Sabia que trobar una editorial per publicar les històries de vides dels mestres era molt difícil. Tot i que la proposta d'en Fernando no seguia la línia de l'editorial quan en Sebastián ho va proposar als companys de l'*Aula Libre* aquest ho van acceptar de seguida. Es va descartar la possibilitat de publicar les entrevistes per "entregues" (com si fos una novel·la publicada per capítols) però es perdria la sensació de conjunt.

Aquesta publicació es realitza sense ànims de lucre i el quadern va cobrir les despeses i actualment està esgotat, normalment el tiratge és d'uns 500 exemplars.

⁷⁷ La col·lecció de *Cuadernos* va ser proposada i inaugurada pel mateix Sebastián G. Amb el primer número titulat *Vamos a leer y escribir*.

9.- DOTZE ANYS DESPRÉS DE LA PUBLICACIÓ DEL QUADERN DE FERNANDO JIMÉNEZ

9.1.- DADES

Fernando Jiménez parlà del treball amb els ulls d'un investigador crític, i com a tal va fer referència a aspectes a millorar. Comentà que l'home comet errors per la seva pròpia naturalesa, tot i així intenta no fer-ho. Especificà que probablement ja no era possible parlar amb les persones entrevistades, però si fos possible probablement ara tindria més qüestions per resoldre, cercaria més imatges... Reflexionà sobre les dades, recordà com alguns mestres citaven dates amb molta precisió i seguretat i com les inclogué en el treball.

Una d'aquestes dades es pot troba en la pàg. 14. Antonio Borrell va treballar a l'escola d'Almacelles (de Lleida), aquesta dada la va creuar amb les dels llibres dels registres de mestres del Servei Territorial de Lleida (forma part del Departament D'Educació de la Generalitat), quan va arribar la guerra a terres lleidatanes va marxar cap a Barcelona, segons el que va explicar en la entrevista va treballar a l'escola Bonaventura Naudí. Fernando afirmà que durant la guerra es van crear moltes escoles, de manera poc formal, sense una exposició de motius, ni una explicació dels motius del nom... Eren escoles que anaven sorgint degut a les condicions particulars d'aquell moment. Acceptà que tal vegada aquest és un dels motius pel qual en va poder contrarestar la informació, no coneix qui era Bonaventura Naudí i no ha pogut trobar cap document que confirmés l'existència de l'escola.

L'investigador llegí un treball on l'autor el citava⁷⁸ correctament, tan sols per anomenar aquesta escola Bonaventura Naudí. Va ser en aquell moment que es plantejà la

⁷⁸ José Luís Hernández Huerta fa la citació en la pàgina 83 del llibre *La influencia de Celestín Freinet en España durante la década 1930. Maestros, escuelas y cuadernos escolares*. Gobalia Ediciones Anthem. 2005 Salamanca.

possibilitat de que es convertís en un problema, doncs reconeixia que no tenia la certesa de l'existència de tal escola però per un altre costat té el pressentiment i no ha trobat indicis que la dada sigui falsa. Admet la possibilitat de ser que l'escola no s'anomenés així, tant per la confusió de l'entrevista't com de l'entrevistador.

En Fernando ha procurat treure'n l'entrellat, però és difícil, per un costat molts documents van ser destruïts i per un altre no tots els fets van ser documentats. Segons l'investigador Borrell era republicà, i quan l'exèrcit entrà a Lleida va fugir com molts d'altres mestres. En un llibre sobre la Guerra Civil a Lleida⁷⁹ Fernando va trobar la dada que aquest va treballar pel CENU (Consell d'Escola Nova Unificada) a Barcelona, això demostraria que va treballar a la ciutat, i semblaria que el nomenament a Barcelona hauria estat formal. Però també va trobar la dada que va ser depurat a Lleida i en conseqüència va deduir que formalment treballava a Lleida i el nomenament a Barcelona deuria ser de paraula i fet. En Fernando creu que tal vegada hi hagi informació que ajudaria a aclarir-ho a l'arxiu de Salamanca. Tot i això encara no ha pogut validar la dada de l'escola Bonaventura Naudí.

Altes observacions que comentà fan referència als noms de les poblacions que a vegades estan escrits en català i alguna en castellà, per exemple la paraula Lleida es troba en el text repetidament i a la pàgina 28 a la setèima línia hi ha la paraula Cataluña amb la grafia castellana.

9.2.- METODOLOGIA

Fernando Jiménez es mostra d'acord amb la idea que les investigacions han de seguir certs passos per arribar a uns resultats. Tot i això considera que no és el mateix investigar conforme als manuals de metodologia que investigar a la pràctica. Expressa que amb tots anys que duu investigant ha viscut situacions que no apareixen en els manuals i per tant ha resolt de la millor manera possible. En Questions metodològiques es considera (com els membres d'Aula Libre) “*un pájaro en contra de la gran costumbre*”. En la practica s'ha adonat que la teoria que apareix als manuals no li

⁷⁹ Aquesta informació es pot trobar a la pàgina 40, en la nota núm. 246 del peu de pàgina del llibre de Sagués, Joan (2003). *Una ciutat en guerra. Lleida en la guerra civil espanyola (1936 – 1939)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Biblioteca Abat Oliva, 246. Barcelona

serveix per explicar allò que investiga ni com ho investiga. Exposa certes qüestions senzilles al respecte.

Per exemple, al iniciar les entrevistes, no tenia una llista exhaustiva de les preguntes que desitjava obtenir resposta, ni un ordre concret, ho anava confeccionant a mesura que aquestes transcorrien. Una altra qüestió era que no havia establert unes hipòtesis concretes, tot i que partia del supòsit que aquelles havien de ser unes experiències molt enriquidores. Aquest supòsit es reforçava per l'experiència que havia conegut de l'activitat educativa de José de Tapia i de la feina realitzada per Herminio Almendros. La manca de hipòtesis provoca que no pugi contrarestar els resultats amb aquestes. Fernando es mostrà molt satisfet de la seva investigació. Considera que va partir de la incertesa, però d'aquesta va anar construint a poc a poc, segons el que anava obtenint continuava construint i organitzant, fins a donar forma a tota la informació que havia recollit. Considera que un esquema formal dificulta l'acceptació de canvis i pot portar a l'investigador a no veure alternatives no previstes que es poden incorporar en el treball.

Actualment pot explicar una mica com realitza la seva feina, conscient que probablement quan va realitzar aquesta investigació no ho tenia tan clar com ara. Tot i que considera que no ha aprofundit prou en el tema.

La seva opinió es decanta per no seguir els manuals com si fossin els manaments de la investigació a l'hora de construir històries de vida. Està convençut que en el propi Freinet hi troba certes qüestions referents a la metodologia. Aplica les qüestions que Freinet exposa per la docència a la pròpia investigació. Aquestes qüestions són:

- El Bon Sentit (Sentit Comú): Considera que s'ha de realitzar la investigació partint del bon sentit, el mateix que Freinet reconeix en el granger.
- El Tanteig: Segons Fernando J. el tanteig no és altra cosa que la busqueda. Cercar informació, encara que no hi hagi la seguretat que aquesta és pugi trobar.
- El treball: Considera el treball com una gratificació (no un càstig) com una manera de realització de l'home. Ha realitzat la investigació basant-se en la feina, en el fet de fer, sense importar les hores invertides però sí la satisfacció i el ben estar.

- Alegria: Freinet planteja que l'escola ha d'estar plena d'alegria. Fernando exposa que ell se sent feliç quan investiga.

L'investigador és conscient que hi ha altres maneres d'investigar que no apareixen als manuals i que és una feina pendent a realitzar. Tot i que aquestes no es cenyeixi'n a les mètodes convencionals i tradicionals són igualment vàlides.

9.3.- ESTIRAR EL FIL

Aquestes experiències són una guspira de les vides dels mestres i dels inicis de l'educació Freinet. Fernando exposà que aquestes es podien continuar i justificà aquesta idea de la següent manera: *“y que esto ojalá que sirva para que los maestros, puedan en un momento dado tener más elementos para trabajar mejor, para comprender mejor que significa ser maestro. Y que vean hacia atrás en la historia y puedan reconocer el legado de los antepasados”*

Proposà que es podria estirar el fil de cada un d'aquests mestres. Conscient que es difícil poder entrevista'ls de nou, el temps no perdona, però proposant altres vetes d'informació per on continuar. Incita a que algú, sobretot els joves, investiguin, s'interessin per la història de l'educació, i suggereix algunes preguntes que es podrien respondre en cada un d'aquests mestres: A quina escola va estudiar? Com va ser la seva vida escolar i familiar? Va estudiar a la Normal? Com era aquesta Normal? Quins van ser els seus professors? Quina va ser la seva experiència amb Freinet? Va poder realitzar un Quadern escolar? Si aquest Quadern és conegut actualment? N'hi ha algun exemplar? Que deien els infants? Que va passar al 38? Va fugir? Va anar a França, a Amèrica, a...? Que feia quan era exiliat –si es va exiliar-? Es va reincorporar a la docència? En quines condicions? Etcètera.

Per un costat en Fernando incita a investigar però també té una resposta adient a la pregunta com fer-ho? *“Se podría hacer con mucho cariño... Con mucha pasión. Pero para ello se necesita tener realmente interés y dedicarle tiempo”*

Actualment es podria rescatar molta informació d'arxiu, i sobretot d'entrevistes a antics alumnes dels mestres i als seus familiars. Hi ha una bona part de la historia, sobretot la que fa referència a la guerra i postguerra que la informació que es pot trobar als arxius

no és completa, hi ha buits que es poden omplir a través d'entrevistes, si es troba la persona adequada.

Informà que Sebastián Gertrúdix ha reconstruït la història del mestre de Placencia del Monte de Huesca, Simeón Omella, proposant-lo com un exemple. I Fernando J. espera amb paciència que publiqui la història de vida de Josep Alcobé (actualment està treballant en aquesta investigació).

A partir de l'experiència dels Benimeli es proposa realitzar un estudi exhaustiu de l'Escola Freinet de Barcelona i els seus quaderns Tibidabo i Petits. També creu que seria interessant intentar recopilar tots els quaderns de l'escola de J. Pallegà i a través d'ells i de les paraules dels nens rescatar part de la història, recorda que Pallegà li va ensenyar una fotografia on els seus antics alumnes (ja grans) li oferien un homenatge, tal vegada aquests alumnes siguin una bona font d'informació.

En Fernando aposta per que el jovent d'avui investigui, però ho faci amb motivació. Tot i que el seu camp es centra en l'educació Freinet i els seus inicis reconeix que hi ha molts camps pendents i per investigar, es podria rescatar Montessori, Freinet, Bartolomé o infinitat de qüestions que van ser molt interessants en el seu moment i que poden ajudar als mestres d'avui. Li agradaria i considera que seria molt bonic que els propis mestres es dediquessin a cercar els referents històrics de la zona on treballen o on han crescut, ells podrien ser uns molt bon investigadors.

10.- LA INFORMACIÓ DE LES SIS EXPERIÈNCIES

Cada experiència és única; ens informa d'una vivència personal que és genuïna. Tot i que han estat viscudes en escoles de diverses poblacions, es poden trobar paral·lelismes en les pràctiques dels entrevistats.

Per poder analitzar millor la informació s'ha realitzat un buidatge de cada experiència. Per comparar-la s'ha organitzada amb dues graelles (veure l'annex) de doble entrada. Una entrada correspon a l'experiència concreta i l'altra entrada als ítems que permeten classificar la informació i comparar-la. Aquest ítems són: nom de l'entrevistat, data de naixement, alguna dada sobre pares, professió dels pares, alguna dada sobre els germans, lloc de naixement, segon lloc de residència, tercer lloc de residència, quart lloc de residència, cinquè lloc de residència, records del poble, records de família, altres records, altres ocupacions, records de l'escola durant la infantesa, mestres d'escola citats, estudis de magisteri, pràctiques de magisteri, edat en què finalitza els estudis de mestre/a, escoles on exerciren la docència, records d'escola, membre del grup Batec, sobre el grup Batec, Herminio Almendros, Freinet i la impremta, *Cooperativa Española de la Técnica Freinet*, *Colaboración. La impremta en la escuela*, utilització de la impremta, aportació de fotografies, aportació de llibres i/o articles.

La primera graella correspon a les tres primeres experiències, seguint el mateix ordre de la publicació *Cuadernos Aula Libre*. I la segona, a les tres darreres.

En cas que es volgués continuar indagant en el tema, segurament estudiant les relacions que s'estableixen entre les diverses experiències es trobarien camins per on continuar la investigació.

Presenten informació interessant, però no sempre centrada en el context que interessa estudiar. Per exemple, Jacinto Pallejà ens exposa la vida minera de Molà a principis del

segle XX; és un tema interessant però fora dels límits de la investigació que ha establert Fernando Jimènez.

A continuació s'exposen les dades que tenen relació i denoten certa rellevància en el tema de l'Educació Freinet a Catalunya abans de 1939 , són les següents:

10.1.- LA DATA DE NAIXEMENT

Una de les primeres relacions que es troben és en la data de naixement. Tot i que les experiències van ser realitzades durant la República, les edats dels mestres en aquest període oscil·lava la trentena. El més gran fou Juan Benimeli nascut el 31 d'octubre de 1900 i el més jove Modesto Clavé nascut el 21 de desembre de 1911.

Aquestes dades no es poden generalitzar. No podem expressar que els mestres que treballaven amb la impremta Freinet van néixer a principis de segle. Cal tenir en compte que les entrevistes es van realitzar quan els mestres ja eren grans i que molts altres ja havien aclucat els ulls.

10.2.- UN LLOC

Molts d'aquests mestres van tenir alguna relació amb les terres de Lleida. En aquell indret hi havia un grup de mestres que es trobava periòdicament. Les escoles rurals lleidatanes van poder gaudir de la impremta, però no van ser les úniques.

Maria Nogués i Juan Benimeli exposen experiències a Barcelona. Modesto Clavé va néixer a Lleida i amb pocs anys d'edat es va trasllada a les Illes, després tornà al principat, però no exercí a Lleida.

Les escoles rurals de Lleida van ser escenari de la impremta Freinet, i d'uns mestres que innovaven per millorar la docència. Aquest fet no implica que altres escoles, d'altres indrets, també procuressin canviar. Tot i això Lleida resta com a punt de referència per investigar Freinet.

10.3.- RECORDS D'ESCOLA

Antonio Claverol va aprendre a llegir i escriure en una escola rural; destaca les condicions de vida precàries dels mestres d'aquella època i la seva poca preparació.

Tant Josep Alcobé com Modesto Clavé expliquen records concrets de les escoles on van cursar la primària.

Josep Alcobé recorda *El parvulari de les monges franceses*, on va aprendre cançons tradicionals catalanes i moltes històries sobre l'infern i els càstigs que rebien els pecadors. Va realitzar la primària a l'escola de *Los ferroviarios*, una escola de l'associació de treballadors i obrers del ferrocarril, i finalment va cursar estudis al *Liceu Escolar*, del qual en guarda molts bons records. L'escola organitzava diverses activitats i el poble confiava amb el *Liceu Escolar*. Finalment va estudiar el batxillerat a l'*Institut de Lleida* i assistia paral·lelament a classes al *Liceu Escolar* per reforçar les classes de l'institut.

Modesto Clavé va cursar estudis a *L'Escola de Sant Joan*, amb el seu oncle Francisco com a mestre. Ressalta la "labor" que va realitzar el seu oncle per tal de convèncer diverses parròquies per què construïssin una escola per parròquia. Amb aquesta acció va aprendre que la constància és un bon camí per arribar a un objectiu. Finalitzà l'educació primària a *L'Escola de Maria de la Salut* (una escola unitària). Va continuar ampliant els estudis a l'*Institut de Reus*. Abans de finalitzar-los van canviar el pla d'estudi obligant els alumnes a escollir entre ciències i lletres.

Quatre mestres entrevistats no exposen gaire informació de les escoles on van cursar la primària (Antonio Borrell, Jacinto Pallejà, Maria Nogués i Juan Benimeli).

Les experiències són variades, però la majoria van viure les escoles rurals, amb pocs recursos econòmics.

10.4.- ESTUDIS REALITZATS

Modesto Clavé i Antonio Borrell van cursar els estudis a la Normal de Lleida sense destacar-ne anècdotes. Josep Alcobé que també va cursar els estudis a la Normal de Lleida exposa que va haver d'esperar dos cursos per poder finalitzar els estudis: no

havia superar l'assignatura de religió. Va tenir la sort que amb la proclamació de la Segona República podia obtenir el títol sense aquesta assignatura.

A la Normal de Tarragona hi van estudiar Jacinto Pallejà i Maria Nogués, aquesta va rebre una beca per poder estudiar a la Facultat de Pedagogia de Madrid.

Juan Benimeli va iniciar els estudis a la Normal de Lleida. Finalitzant a Huesca i l'Antonio Claverol els va iniciar a la Normal de Girona per finalitzar-los a Lleida.

Així cinc dels entrevistats (excepte Maria Nogués i Jacinto Pallejà) van passar algun curs a la Normal de Lleida.

10.5.- MESTRES CITATS

Alguns entrevistats expliciten el nom d'altres mestres, que podrien tenir alguna relació amb l'Educació Freinet. En aquest cas l'Antoni Borrell ha parlat del seu pare. Antonio Borrell i de Jacinto Pallejà (el protagonista de l'experiència *Sin prisa pero sin pausa*); Jacinto Pallejà, de José de Tapia i Antoni Borrell (el protagonista de l'experiència *Una hermandad*); Antoni Claverol, de Josep Dalmau i José de Tapia; Josep Alcobé, de Federico Godàs, Antonio Sabater, José Pach, Josep Alcobé (el protagonista de l'experiència *Quedó en suspenso*) i Antonio Claverol (el protagonista de l'experiència *Completamente identificados*); Modesto Clavé, de José de Tapia, Jacinto Pallejà i el seu oncle Francisco (es dedueix que el seu segon cognom pot ser Clavé o Huguet); el matrimoni Benimeli cita Dolors Piera (treballava a l'Escola Bonaventura Carles Aribau), Vicent Gardenys (va ser director de l'Escola Freinet), Elena (casada amb Vicent Gardenys, treballava a l'Escola Freinet), Àngela Chaberri (mestra del parvulari de l'Escola Freinet), Joaquín Gadea (treballava a l'Escola Freinet, va deixar l'escola per anar a lluitar al front), Elvira Aliaga, Vicenta Janariz (era la secretària de Gardenys, va marxar a Cuba) i finalment a Antón Benaiges (mestre de Buñueles, Burgos. Va pertànyer a la *Cooperativa Española de la Técnica Freinet*).

10.6.- ESCOLES ON EXERCIREN LA DOCÈNCIA

Donat que les experiències se situen a Catalunya tots aquests mestres exerciren la docència a terres catalanes.

Antonio Borrell va treballar com a mestre a l'escola unitària de Menàrguens de a l'edat de 20 anys i a l'escola unitària de Vilanova de la Varca, Lleida. Els primers anys de la guerra es va desplaçar a Buenaventura Naudí, escola del Poble Sec de Barcelona.

Jacinto Palleja va estar a l'escola de Gratallops, Tarragona, i a l'escola unitària de nens d'Os de Balaguer, Lleida (on va obtenir la propietat de la plaça per oposició).

Antonio Claverol va treballar com interí durant dos cursos a l'escola de Sorts, com a mestre nacional a l'escola de Corbins a Lleida (del 1932 al 1935), el 35 es va desplaçar a una escola de Lleida però la guerra va interrompre la docència.

Josep Alcobé va exercir a Centelles (província de Barcelona) i a l'Aneja de la Normal.

Modesto Clavé va impartir docència a l'escola municipal "El Carmel" del patronat Escolar de Barcelona del barri d'Horta, a l'escola graduada de sant Sadurní d'Anoia i al poble de l'Ametlla del Vallès a l'escola unitària.

Juan Benimeli va exercir a l'escola de Santalecina, Huesca (com a mestre interí); a l'escola de Vilanova de Sau de Barcelona (tenia la plaça en propietat); a l'escola de Bujalance, Córdoba; a l'escola de Daimel, Ciudad Real; a l'Escola Freinet de Barcelona; va treballar al Grup Escolar " Casa del Marí" del patronat Escolar de Barcelona i també al Grup Escolar " Bonaventura Carles Aribau" del patronat Escolar. (situat en una barriada perifèrica de Barcelona).

La seva dona va treballar a l'escola de Gandesa a Tarragona (com a mestra interina), a l'escola d'Armallones a Guadalajara (ja havia passat les oposicions), després va rebre un comunicat del Patronat Escolar de Barcelona que havia sigut acceptada per ingressar al grup Escolar "Milà i Fontanals" i a l'Escola Freinet de Barcelona. Cal destacar que Maria Nogués, a més a més, va impartir classes a la Institución Libre de Enseñanza de Madrid.

Aquestes experiències mostren uns mestres que van canviar d'escola amb certa freqüència. Alguns d'ells van deixar les terres lleidatanes quan el front s'hi apropava i es dirigiren cap a Barcelona. No van tenir temps d'establir-se a cap escola durant aquest període. La gran majoria feia poc temps que tenien una plaça en propietat.

10.7.- RECORDS D'ESCOLA

Cada entrevistat organitza de manera diferent els records de l'escola. Alguns exposen com creuen que ha de realitzar la feina el mestre, d'altres emfatitzen la seva feina realitzada en el context de cada escola. Per això la informació resta organitzada segons l'entrevistat. Antonio Borrell

Borrell procurava treballar en un entorn alegre, realitzant una pràctica educativa rica i viva, considerava que el mestre s'havia de guanyar la confiança dels infants i la simpatia dels pares (la del poble en general). Dedicava part de la docència a observar l'entorn que els envoltava (el creixement de les plantes, el comportament dels animals, els fenòmens naturals...), cercava activitats atractives per als alumnes amb la finalitat d'estudiar l'entorn immediat. També recordava com els alumnes faltaven a l'escola per ajudar les seves famílies al camp.

Jacinto Pallejà

J. Pallejà exposa que el mestre aprèn a través dels alumnes. I ells aprenen a través de la motivació, la confiança, el respecte, els coneixements vius, el diàleg, el treball... (la pedagogia del triomf i l'esperança). El mestre ha de renunciar al paper tradicional d'informador i prou i intentar col·laborar sense presses i sense pauses a l'autoformació dels alumnes.

Els alumnes que els manca motivació no mostren interès i sense aquest no hi ha un aprenentatge potenciador d'intel·ligència, de creativitat, de curiositat ni de sensibilitat. Sense motivació ni interès els coneixements rellisquen deixant una ombra i no sembren la llavor per a què aquesta germini. Els alumnes havien d'aprendre a més de coneixements normes de conducta, de respecte, de convivència, de gratitud, d'afecte...

L'escola estava lligada al seu entorn. Les autoritats del poble, els pares de família i els veïns col·laboraven amb l'escola. I aquesta fora de l'horari lectiu s'utilitzava per realitzar diverses activitats; es va organitzar un grup musical escolar: La Murga Infantil. Quan els alumnes realitzaven obres de teatre demanaven una aportació voluntària a les famílies. Aquests diners els permetien anar d'excursió i realitzar visites interessants.

Va experimentar el Treball col·lectiu proposat per Cousinet, va posar en pràctica els plantejaments de l'Escola Activa (Ferrière), va ensenyar els centres d'interès de Decroly. La pràctica escolar coincidia amb el plantejament de Freinet sobre el tanteig a l'escola.

A l'escola unitària de nens d'Os de Balaguer atenia més de noranta alumnes amb l'ajuda d'un auxiliar (l'ajudava amb els més petits). Per què l'aula fos més acollidora va pintar la part inferior de la classe de verd, va penjar a la paret cartolines amb lletres i síl·labes per formar paraules i frases, va penjar cartolines amb nombres per realitzar operacions aritmètiques. Disposava de pissarres grans per realitzar dibuixos amb guixos de colors (arbres fruiters, animals, fenòmens meteorològics...). Els dibuixos de la pissarra anaven relacionat amb textos. Quan treballaven els texts associaven les paraules als dibuixos: associació d'idees (captava l'atenció dels infants per tal de despertar el seu interès). Disposava d'un piano a l'aula (l'auxiliar interpretava algunes peces). Vetllava per tal que els alumnes aprenguessin en català i en castellà.

Abans d'una sortida preguntava als alumnes sobre els seus coneixements del tema. Després realitzaven l'excursió estudiant el tema en el lloc més adequat. Quan tornaven a l'aula comprovava el què els alumnes havien après. Realitzaven visites als veïns del poble i els feien preguntes per conèixer l'ofici que realitzaven. També, als voltants per estudiar els rius, els arbres... Treballava un tema concret relacionant-hi totes les àrees amb que finalitzava amb un festa pel poble (per exemple: l'arbre, que finalitzava amb la Festa de l'Arbre).

Tenia la sensació que tot i aquestes aportacions necessitava alguna cosa més. Va omplir aquest buit amb el pensament i les tècniques educatives de Freinet. També portava un registre minuciós de cada alumne, procurava ressaltava les qualitats de cada infant i en

dissimulava els defectes, i cada alumne disposava d'una llibreta on ell hi anotava els seus progressos i les seves dificultats.

Antonio Claverol

Els records d'A. Claverol fan referència a l'escola de Corbins. Tenia uns noranta alumnes entre sis i catorze anys. Per afrontar aquesta diversitat d'alumnes va substituir el règim memorístic i estàtic per un règim de llibertat organitzada prioritzant el raonament, la creativitat, la conversa i la comprensió. A l'aula hi havia un clima de confiança i de seguretat basat en el respecte mutu.

Entre tots practicaven la democràcia; s'explicava i es discutia. El col·lectiu escolar tenia un president (el mestre), i uns ministres (eren alumnes votats democràticament pels companys). Els acords que prenia al Consell de ministres eren escrits al llibre d'actes pel secretari (escollit entre els alumnes). Els alumnes i el mestre van escriure la Constitució de l'escola on especificaven els drets i els deures de tothom.

Els alumnes acostumaven a quedar-se a l'escola gustosament fora de l'horari lectiu. Els pares i les autoritats del poble recolzaven l'escola. L'escola de Corbins era un espai alegre pel treball col·lectiu, creatiu i profund.

Josep Alcobé

Josep Alcobé treballava d'interí a l'escola de Centelles, conjuntament amb José Pach. Entre tots dos construïen material didàctic i cercaven noves maneres de treballar; però el director de l'escola (només eren tres mestres) no estava d'acord amb un model d'escola diferent, es manifestava en desacord amb els altres mestres (fins i tot no recollia el sou d'aquests i el va denunciar a l'inspector escolar). La idea de poder treballar amb una impremta escolar no va poder prosperar.

Quan va aprovar les oposicions es va traslladar a Lleida, a l'escola del mestre Claverol a Corbins. Finalment va escollir ocupar la plaça vacant de l'escola Aneja de la Normal. Allà li van assignar una aula petita que havia servit com a magatzem de pupitres; atenia 30 nens i nenes.

Aquest alumnes presentaven alguna necessitat educativa especial o havien rebut escassa escolaritat o mostraven mal comportament a l'aula. Va iniciar les classes amb la idea que els seus alumnes podrien incorporar-se a una classe ordinària. Per això es va esforçar a construir un estil de treball escolar fresc, viu i centrat en la realitat dels alumnes: les seves necessitats, interessos, pensaments, mancances i vivències.

Cercava treballar en un ambient de llibertat, responsabilitat i respecte. Propiciava la cooperació entre tots per realitzar el treball de classe. No acceptava l'individualisme ni l'egoisme. Organitzava assemblees de classe. Programava sortides per estudiar la geografia i la botànica en context. Potenciava intercanvis de textos entre els propis alumnes de l'aula. Li interessava més que els alumnes captessin la imatge de les paraules i la relacionessin amb el seu significat que no pas aprenguessin de memòria les regles ortogràfiques. Procurava que les matemàtiques fossin raonades...

Destacava les qualitats de cada alumne i disminuïa els seus defectes en públic. Defensava que tots els alumnes tenen qualitats que els permeten millorar.

Per tal que aquestes idees poguessin anar més enllà de les parets de la seva aula va redactar un projecte de treball basat en els principis de treball de Decroly per donar una alternativa als seus alumnes. Aquest document no va ser ben rebut per la directora, ni per l'inspector que van considerar que l'havia copiat d'algun llibre. Finalment tot va continuar com si res. La impremta escolar no va poder formar part d'aquest entorn escolar.

Modesto Clavé

Els primers records d'escola els centra a l'escola "El Carmel", que estava ubicada en una torre molt bonica. Ell era l'encarregat provisional de la direcció de l'escola. Contaven amb molt de material per treballar: hi havia la impremta escolar. Va poder organitzar la impressió de la publicació L'Infant. En aquesta escola hi treballava una mestra que temps després va passar a ser la seva esposa. Va haver de deixar l'escola perquè no tenia la plaça en propietat. Es va traslladar a l'escola de l'Ametlla del Vallès.

Va ser mestre de l'escola de l'Ametlla del Vallès des del setembre de 1934 fins el juny de 1937. Aquesta estava dividida en seccions: preparatòria, elemental, mitjana i

superior. Cada secció portava el nom d'algun educador o pensador (Ignasi Iglesias, Joan Maragall, Maria Montessori...). En aquesta escola combinava les aportacions de Montessori i de Decroly amb les tècniques Freinet, a partir del tanteig, i l'ús de la impremta; també seguia l'Escola Nova.

L'educació era majoritàriament en català. Per aprendre a llegir no utilitzava la vocalització. Disposava d'uns cartrons de doble cara, una amb la paraula escrita i l'altra el dibuix d'aquesta. A poc a poc els alumnes es familiaritzaven amb la pissarra i utilitzava la impremta per què els alumnes coneguessin les lletres per separat (deletrejar). Els textos escrits amb la impremta escolar a poc a poc van anar substituint els llibres escolars.

Entrada la Guerra Civil l'ajuntament va requisar una gran casa de camp. Es va demanar l'edifici a l'ajuntament i aquest va quedar en mans de l'escola. En aquest edifici es van unir les dues escoles unitàries del poble, la de nens i la de nenes. El nom del nou Grup Escolar va ser "El Casal".

El Casal va funcionar amb el sistema de coeducació entre nens i nenes. Per millorar l'atenció als alumnes hi havia un conserge encarregat de la neteja, la cuina i atenia "la cantina". Els alumnes, a canvi de vint cèntims, disposaven d'un plat fort, pa aigua i fruita (es portaven un primer plat de casa que era escalfat per la cuinera abans de servir la taula). Els dijous Clavé seia a dinar amb els alumnes per ensenyar-los hàbits i a mantenir una bona conversa. Cada alumne disposava d'un armari numerat on hi desava una tovallola, sabó, una pinta, un raspall de dents i la pasta de dents. La primera activitat a realitzar cada matí era rentar-se les dents.

També disposaven d'una biblioteca, d'un laboratori d'anàlisi de terres per determinar què convenia plantar i quins fertilitzants utilitzar, d'una petita granja amb animals, d'una petita estació meteorològica (setmanalment omplien les targetes del Servei Meteorològic de Catalunya), d'un consultori mèdic (de vegades proporcionaven algun medicament als alumnes), d'una sala escolar d'art on es realitzava declamació i cant, s'exposaven treballs manuals, s'escenificaven obres teatrals...

Una de les activitats realitzades a l'escola era la construcció d'invents. Cada alumne es va construir el seu propi microscopi, i amb tots van organitzar una exposició pels pares.

Amb una inversió de 12 pessetes van construir, col·lectivament, una caixa fosca que s'utilitzava com un projector. També van construir una màquina de vapor, un motor, una pila elèctrica i un sistema de vies per fer circular un tren elèctric de joguina.

Una activitat rellevant va ser organitzar la cooperativa escolar per la venda del material escolar. Els alumnes aprenien les operacions comercials i aprenien el significat d'una cooperativa, els seus objectius i beneficis.

Entre d'altres idees Clavé volia apropar l'art a l'escola, per això va oferir als artistes afiliats al sindicat d'artistes de la UGT poder-se quedar a l'escola uns 15 o 30 dies on dormien gratuïtament (menjaven a l'hostal del poble a un preu baix) a canvi d'impartir classes als alumnes. Diversos artistes van comprometre's a donar classes als alumnes. Aquesta mena d'activitats vinculaven l'escola al poble i a la seva gent.

Clavé va participar com a mestre en una colònia escolar l'estiu de 1932. S'albergaven en un col·legi Major Universitari a Vallvidrera. Era un edifici gran i ben condicionat, amb un extens jardí i bosc. L'any següent van anar de Colònies Escolars a Igualada (el director fou el seu oncle Francisco). Van editar un quadernet: L'infant (coincidia amb el mateix nom que el quadern de l'escola "El Carmel"), també es van dedicar a cercar fòssils, ascendir muntanyes, representar obres teatrals... El 1934 va participar a les últimes Colònies Escolars a Sarrià, on no hi va haver la possibilitat de publicar un quadern escolar.

María Nogués i Juan Benimeli

Juan Benimeli treballava a la "Casa del Marí" del Patronat Escolar de Barcelona. El director el va acusar de ser un home de "dretes" i va ser sancionat pel conseller Regidor de Cultura de Barcelona Víctor Colomé. Va haver d'anar a treballar al Grup Escolar Bonaventura Carles Aribau. En aquest grup hi havia la mestra Dolores Piera que va intervenir a favor de Benimeli i V. Colomé va retirar-li la sanció. Benimeli va escollir anar a treballar a l'Escola Freinet de Barcelona, per poder treballar amb la impremta escolar. Quan Benimeli va saber que hi havia places vacants va proposar a Colomé que hi traslladessin a Maria Nogués. Al cap de poc el matrimoni treballava a la mateixa escola.

L'Escola Freinet de Barcelona era una escola graduada i bilingüe (català/castellà) situada a la part alta de Barcelona, en una torre que havia sigut del marquès de Villamedina. Disposava de cuina, jardí, hort, piscina i molt d'espai per tallers i impremta; les sales de la casa es van adaptar per les aules.

El director de l'escola Freinet era Vicent Gardenys. A l'escola també hi treballava la seva mare. Quan Gardens va marxar a l'Ebre Benimeli va passar a ser-ne l'encarregat.

Els alumnes, majoritàriament, vivien al V districte de Barcelona (la Rambla, al Paral·lel i del Carme al mar). Es reunien amb Romagosa (el conserge) a la Plaça de Catalunya o a l'estació de ferrocarrils per anar a l'escola (disposaven d'un braçolet com a usuaris lliures del transport). Alguns dels alumnes eren refugiats que havien fugit de la guerra d'altres zones d'Espanya (arribaven més alumnes que no pas en marxaven de Barcelona).

Tot i la manca d'aliments per la guerra a l'escola no va mancar-hi mai un vol de llet acompanyat d'un quart de quilo de pa blanc (molts alumnes el guardaven per compartir-lo amb la família). El pa era regalat pel Partit laborista Anglès. La guerra era sinònim d'escassetat d'aliments i els alumnes de l'Escola Freinet de Vance (França) es van organitzar per fer-hi arribar aliments. Amb moltes dificultats van enviar-los, com d'agraïment, un paquet de llibres.

Els infants prenen decisions respecte l'escola organitzats amb assemblees. Disposaven de la cooperativa escolar. A l'assemblea els alumnes s'informaven de la guerra, dels bombardejos, de la situació d'Espanya i sobretot de Barcelona, del paper que tenien altres països en la guerra... En una assemblea un alumne va proposar comprar (amb els diners de la cooperativa escolar) llana per fer roba d'hivern pel mestre Gardenys (estava al front). Tot i que hi havia la intenció de fer-ho es van imposar els Nacionals i el projecte va quedar a mitges.

Al matí feien classe. Els alumnes seien en taules de quatre i es veien les cares. A cada aula hi havia una petita biblioteca: els llibres de text gairebé no s'utilitzaven. Què conclouïa amb el bany a la piscina. Es banyaven els alumnes que tenien autorització dels pares. Després de banyar-se tots els alumnes prenen el sol. A la tarda es realitzava una

assemblea general on es debatien temes d'actualitat. Amb freqüència es realitzaven sortides pels voltants.

L'escola tenia dos gossos: els alumnes en tenien cura i era un bon recurs per aprendre zoologia

10.8.- MEMBRES DEL GRUP BATEC

De tots els entrevistats tan sols Modesto Clavé, i el matrimoni Benimali no van ser membres del grup Batec. Els altres quatre (Antonio Borrell, Jacinto Pallejà, Antonio Claverol i Josep Alcobé) expresen la importància de formar part d'aquest grup de mestres i la implicació que va tenir en la seva docència.

10.9.- SOBRE EL GRUP BATEC

Els mestres que aporten informació en aquest apartat són els quatre mestres que n'eren membres: Antonio Borrell, Jacinto Pallejà, Antonio Claverol i Josep Alcobé. El grup Batec estava format per un grup de mestres de Lleida; la majoria eren mestres d'escoles rurals.

Als inicis es trobaven informalment en un bar de la ciutat per parlar de diversos temes, com ara futbol. Amb el temps el grup es va anar consolidant i obrint als mestres de la comarca. El nom del grup és degut a un grup de mestres “cuyo corazón latía al unísono bajo el embrujo de la palabra escuela” (tal i com expressa Jacinto Pallejà).

Les reunions eren obertes; es procurava que fossin una font d'aprenentatge. Centraven les trobades en mantenir converses de la vida diària a les escoles, a comentar textos relacionats amb el món de l'educació (partien de les Publicaciones de la Revista de Pedagogía de Madrid, que estava influenciada per la Institución Libre de Enseñanza. Alguns dels articles eren escrits per Francisco Girer de los Ríos, Manuel B. Cossío, i d'altres que els permetés entrar en contacte amb educadors com Montessori, Decroly, Cousinet...).

Aquestes trobades propiciaven que cada mestre portés a la pràctica projectes que derivaven de les converses i compartien les experiències. Això permetia un ambient pròsper per l'avanç educatiu. Alguns dels temes que tractaven van ser: la pau per

l'escola, la coeducació, la família i l'escola, els drets dels infants, l'autonomia escolar, diàleg o lliçons magistrals?...

Es van començar a crear activitats de col·laboració entre els mestres. Un d'ells es traslladava a l'escola d'un company per mostrar com impartir una classe d'una àrea concreta, utilitzar un material específic, etc. Podien ajudar-se en el propi context educatiu. Era una aportació per millorar la docència. El grup procurava adaptar les pràctiques educatives, els mètodes, els procediments, les tècniques a la realitat de cada poble enfocat a l'escola nova.

Jacinto Pallejà considera que els antecedents de la Cooperativa Española de la Técnica Freinet es troben al grup Batec.

Quan el grup va estar més estructurat van començar a organitzar trobades pedagògiques anomenades "Els Batecs". Aquestes es realitzaven un cop al més en un poble diferent (Corbins, Juneda, Gerp de Balaguer...). El mestre del poble era el conductor de la trobada, escollia el tema a tractar (tenint en compte les necessitats del seu poble) i una persona convidada que l'exposés davant la comunitat –com ara Alexandre Marí-. Tractaven temes d'educació que permetessin una reflexió conjunta. De vegades defensaven públicament, amb cautela, les innovacions educatives davant la població: defensaven una escola nova i diferent (anar més enllà de "les quatre regles, llegir i escriure"). Hi participaven els vilatans. Aquestes reunions permetien que les famílies acceptessin les propostes del mestre. S'acompanyaven amb un dinar de germanor.

10.10.- HERMINO ALMENDROS

Gairebé tots els entrevistats (excepte el matrimoni Benimeli) destaquen la importància d'Herminio Almendros. L'inspector va impulsar les tècniques d'impressió escolar proposada per Freinet. Consideren que era un home coneixedor, expert, sensible, treballador i entusiasta per la renovació escolar. En definitiva, Anotnio Borrell expressa que era una sort treballar amb ell.

Almendros impulsava els mestres a realitzar noves activitats amb els alumnes, vetllava per què es realitzessin projectes educatius innovadors. Va proposar a José de Tapia que

fes un primer assaig amb la impremta escolar, a l'escola de Montoliu a Lleida⁸⁰. Així es van introduir les primeres tècniques escolars ideades per Freinet.

També va realitzar una conferència al grup Batec titulada “tècnica Freinet: La impremta a l'escola” La seva manera de fer va ser de gran ajuda per impulsar el grup Batec.

Quan treballava a l'Ametlla del Vallés Modesto Clavé, tot i no formar part del grup Batec, va conèixer la impremta de Freinet gràcies al llibre d'Herminio Almendros: *La imprenta en la escuela*.

10.11.- Freinet i la impremta

José de Tapia va compartir la seva experiència de la impremta amb els membres del grup Batec. Entre 1929 i 1930 es va difondre, a Lleida, la impremta i els plantejaments de Freinet. A poc a poc les diverses escoles rurals de Lleida van començar a utilitzar la impremta escolar. Aquestes escoles publicaven periòdicament els seus quaderns i s'els intercanviaven.

Antonio Borrell no va poder treballar la impremta fins que va anar a treballar a Barcelona. Aquesta experiència va durar poc temps. La guerra va impedir-ne la pràctica. Tot i això va compartir el seu coneixement amb el seu pare que va valorar-la positivament.

Jacinto Pallejà destaca que el pensament i les tècniques Freinet⁸¹ li permetien omplir buits que no sabia omplir amb les tècniques d'altres pedagogs. Es va adonar que la seva pràctica escolar coincidia amb el plantejament de Freinet sobre el tanteig a l'escola. Utilitzava la impremta especialment per treballar el text lliure; aquest motivava molt alts alumnes. Segons Jacinto la tècnica Freinet és interès, entusiasme, bogeria i art. Va poder conèixer personalment Freinet a Barcelona, en un parell de conferències sobre el seu pensament i les tècniques que utilitzava, a l'Escola d'Estiu de 1933 (Freinet va ser convidat per Alexandre Galí).

⁸⁰ Es troba informació de la relació entre José de Tapia i Hermino Almedros al capítol “Magnífico inspector” pàg. 69 llibre de Fernando Jiménez, 1996. *Vida, pensamiento y obra de José de Tapia Bujalance. Un maestro singular*. México.

⁸¹ Per saber-ne més es pot consultar l'antologia de Fernando Jiménez, 1985. *Freinet. Una pedagogía de sentido común*. SEP de cultura conjuntamente con Ediciones el Caballito, México.

Antonio Claverol comenta la importància de l'ajuntament i dels veïns, que van col·laborar amb entusiasme perquè l'escola de Corbins tingués la seva impremta escolar. Com Jacinto Pallejà, destaca el text lliure.

10.12.- COOPERATIVA ESPAÑOLA DE LA TÉCNICA FREINET

L'única informació que transmeten Antonio Borrell, Jacinto Pallejà i Antonio Claverol és que en van formar part. Josep Alcobé informa que el grup Batec va fer una crida per constituir la Cooperativa. Alcobé va participar en el Primer (Lleida, 1934) i en el Segon Congrés (Huesca, 1935). El Tercer ja no es va poder celebrar (hauria estat el juliol del 1936 a Manresa).

Modesto Clavé ressaltava la importància de la cooperativa per obtenir el material d'impressió de la tècnica Freinet, que era fabricat per la companyia francesa Neufville i la cooperativa s'encarregava de difondre'l i vendre'l. Modesto va aconseguir els components a través de José de Tapia que era l'administrador de la cooperativa.

Maria Nogués només cita un cosí seu, mestre de Buñueles (Burgos), que era membre de la cooperativa (els seus alumnes imprimien el quadern: Gestos).

10.13.- COLABORACIÓN. LA IMPRENTA EN LA ESCUELA

Al primer congrés de la Cooperativa Española de la Tècnica Freinet (Lleida, 1934) es va decidir publicar Colaboración. La impremta en la escuela, com una publicació portaveu de les activitats, avenços i necessitats dels mestres de la cooperativa. Jacinto Pallejà va participar publicant un article a la revista⁸² que posteriorment també va ser publicat al diari "Las Noticias".

10.14.- UTILITZACIÓ DE LA IMPREMTA

Josep Alcobé no va tenir ocasió d'utilitzar la impremta i a Antonio Borrell li va mancar temps per publicar algun quadern. Tot i això la resta d'entrevistats van utilitzar-la a l'escola.

⁸² Fa referència a l'article: Jacinto Pallejà, 1935. *Los primeros ensayos de la Técnica. En la escuela rural de Os de Balaguer*, dins de *Colaboración. La imprenta en la escuela*, any 2, novembre de 1935, núm. 8.

La primera feina que Jacinto Pallejà van realitzar amb els alumnes i la impremta fou ordenar i imprimir els seus noms. Els alumnes escrivien els seus textos originals a la pissarra amb la finalitat que un grup de correctors (compost per alumnes de diversos nivells) el corregís sense modificar-ne l'estil ni el fons del contingut. Aquests texts acostumaven a tractar dels jocs dels alumnes, els costums del poble, la família...

Al principi els "clichés" eren molt laboriosos i s'hi dedicava molt de temps -Algun inspector de Barcelona es va queixar de la pèrdua de temps-. Els dibuixos els realitzaven sobre una cartolina. De vegades passaven un objecte punxegut per les línies del dibuix o retallaven les figures; també les podien buidar, després s'entintava. El resultat era un "cliché" perfecte, econòmic i al minut.

La impremta motivava molt els alumnes que realitzaven els quaderns tot jugant. J. Pallejà amb els seus alumnes va imprimir la revista Albada. Els quaderns eren el millor llibre de lectura i l'escola participava en l'intercanvi de quaderns escolars, principalment entre escoles de Catalunya i Aragó i algunes de França i Portugal. Un dels primer quaderns que van llegir va ser un exemplar de Libros vividos, quadern confeccionat amb la impremta escolar dels alumnes de Montoliu (amb el mestre José de Tapia).

Antonio Claverol també va utilitzar la impremta escolar. El quadern que imprimien s'anomenà Veu Infantil. Els alumnes decidien en assemblea quins textos s'imprimien. Presa la decisió anaven imprimint diverses proves, les anaven corregint fins que ja no hi havia errors, finalment realitzaven la impressió definitiva. Els alumnes expressaven allò que sentien, els agradava, els interessava i també allò que els disgustava i molestava. Van participar en l'Intercanvi de quaderns amb altres escoles.

Modesto Clavé permet obtenir informació sobre diversos quaderns: A l'escola "El Carmel" va impulsar la publicació escolar L'Infant (un quadern d'unes deu pàgines amb un exemplar mensual); a la colònia Escolar de 1932 es va imprimir Batec (el nom el van escollir els alumnes); a les Colònies Escolars de 1933 (Igualada) van publicar un quadern amb el mateix nom que el de l'escola, L'Infant, però aquest número el va imprimir la impremta del poble; el quadern que es va imprimir a l'escola de l'Ametlla

del Ballés també es va anomenar Batec (era un enllaç entre l'escola i el poble; publicaven articles de notícies, texts lliures, descobriments...).

L'Infant i Batec es treballaven amb velògraf, tinta hectogràfica, cola de peix i glicerina banyada al bany maria. Quan Clavé va llegir el llibre d'Almendros sobre la impremta va deixar de costat la clàssica impremta amb les lletres de goma (amb la que gairebé no podia compondre títols) i també va deixar enrera la tinta hectogràfica, la cola de peix, la glicerina i el velògraf.

A L'Escola Freinet, on treballaven Maria Nogués i Juan Benimeli, cada classe disposava d'una impremta; així tots els alumnes treballaven la impremta –dels més petits als més grans-.

En assemblea es debatia el tema que seria objecte d'impressió. Redactaven el text i aquest era corregit. Escrivien sobre la vida familiar i escolar, les penes de la guerra, les mancances; també hi havia contes, cançons populars i sobretot les cartes enviades pels alumnes a personatges importants de la política republicana, i la resposta d'aquestes (s'acostumaven a relacionar amb les visites realitzades als personatges).

Treballaven amb equips rotatius: uns alumnes utilitzaven la impremta i els altres seguien la classe segons el programa. A la impremta col·locaven les lletres als componedor i estenien els rodets. Es realitzaven les primeres proves i es corregien fins que el text i el "cliché" estaven polits. Finalment es realitzava el tiratge del text concret i un dibuix amb diverses tintes de colors.

Es recopilaven els textos de diferents grups i es publicaven en dos quaderns: Petits (amb dibuixos i texts curts que els acompanyaven, pels més petits de l'escola) i Tibidabo (des de l'escola es veia el Tibidabo i per això els alumnes van escollir aquest nom).

10.15.- APORTACIÓ DE FOTOGRAFIES

Antonio Borrell

Una fotografia del grup Batec al poble de Gerp de Balaguer, on destaquen Anotinio Borrell i Jacinto Pallejà.

Jacinto Pallejà

Una fotografia del grup Batec al poble de Juneda, on destaquen Jacinto Pallejà i Antonio Borrell.

Josep Alcobé

Una fotografia dels mestres que van assistir a una reunió del grup Batec, ondestaca Josep Alcobé.

Modesto Clavé

Una fotografia de grup dels alumnes i Clavé a la Colònia de Sarrià.

10.16.- APORTACIÓ DE LLIBRES O ARTICLES

Antonio Borrell

José Mallart. La educación activa. Editorial Labor 1925. (Hi ha explicitada una activitat realitzada a l'escola La Granadella, el 1924, a través de la veu dels alumnes sobre un rusc d'abelles).

Jacinto Pallejà

Una nota de la revista Escola núm. 6, Lleida del 30 d'abril de 1932. Firmada per La Comissió Organitzadora citant la reunió que es realitzà el 29 de maig de 1932 al poble de Juneda.⁸³

Un article que es va publicar el 1935 a la revista Colaboración. La imprenta en la escuela, on exposa la seva experiència amb els alumnes i la impremta escolar.

La portada de la revista Colaboración. La imprenta en la escuela. Del novembre de 1935, l'exemplar núm. 8.

⁸³ La fotografia aportada per l'entrevistat correspon a aquesta trobada.

Antonio Claverol

Comprovant de la compra del material d'impressió per la impremta de Corbins amb data del 29 de desembre de 1932.

Josep Alcobé

No hi ha cap aportacions

Modesto Clavé

La imatge d'un microscopi dissenyat per Modesto Clavé per ser construït pels seus alumnes.

Text publicat al quadern Batec núm. 2 de l'abril de 1935 de l'escola de l'Ametlla del Vallès.

Maria Nogués i Juan Benimeli

Un text del quadern Tibidabo núm. 1 de l'octubre de 1937, imprès a l'Escola Freinet de Barcelona.

Un text del quadern Tibidabo núm. 2 del novembre de 1937, imprès a l'Escola Freinet de Barcelona.

Un text del quadern Tibidabo núm. 8 del maig de 1938, imprès a l'Escola Freinet de Barcelona.

EL PAPER DEL/A PEDAGOG/A

El pedagog és un professional que disposa de la preparació teòrica per poder realitzar investigacions sobre història de l'educació: el pedagog com a investigador i transmissor de cultura.

The educator is a professional with the theoretical skills necessary to perform research on history of education: the educator as a researcher and culture facilitator.

11.- EL PAPER DEL/A PEDAGOG/A

En aquest treball ja s'ha comentat⁸⁴ que molts dels investigadors que es dediquen a recopilar informació (a través de les històries de vida dels mestres) sobre història de l'educació no han estat formats com a pedagogs. Tot i això en aquest apartat s'exposen alguns motius pels quals els pedagogs són un grup de professionals adequat per realitzar aquesta feina, evitant remarcar la importància de les històries de vida en el marc de la història de l'educació⁸⁵.

Els pedagogs disposen d'una bona base teòrica que els ha permès adquirir bona part de la formació necessària per tirar endavant una investigació i adonar-se de quan necessiten millorar-la; cercar i trobar els recursos necessaris per superar els entrebancs.

La seva formació els permet conèixer l'àmbit educatiu a fons i sobretot tenir presents les diverses variables que influencien aquest àmbit. Aquest coneixement ens permeten valorar els testimonis i avaluar la informació que expressen a través de les seves vivències. Moltes vegades els testimonis no expliquen tots els detalls considerant que no són importants: el pedagog és conscient de tots els aspectes rellevants que afecten l'àmbit escolar i pot ajudar el testimoni a recuperar-los.

Tenen la capacitat per contextualitzar les vivències dels testimonis, i situar-les en una memòria col·lectiva. Poden extreure'n conclusions i sobretot donar veu als silencis que han envoltat la història al llarg del segle XX.

Els testimonis permeten comprendre l'educació de l'avui, descobrir com ha anat evolucionant i tenir més recursos per poder afrontar els reptes d'aquesta societat canviant.

⁸⁴ Veure el marc teòric.

⁸⁵ Veure el marc teòric.

Però sobretot els pedagogs poden transmetre els coneixements i difondre les investigacions. Compartir, en aquest cas, les històries de vida amb la societat pot ajudar els ciutadans a tenir una visió més ampla de l'educació de l'entorn immediat, a comprendre-la millor, conèixer la seva evolució, apreciar les millores que ha realitzat l'educació al llarg d'aquest darrer segle, a valorar els esforços invertits per tantes persones anònimes i sobretot a valorar-la i vetllar perquè els guanys ja assolits, amb l'esforç de molts, no s'esvaeixin ni restin en l'oblit.

Les conclusions de qualsevol investigació i les històries de vida poden ajudar a d'altres investigadors, en la seva recerca. Permetent l'intercanvi d'informació i sobretot ajudar-se els uns als altres, entenent el coneixement com un llegat de la humanitat i no com una possessió.

Després d'haver realitzat aquest treball, amb la companyia de Fernando Jiménez, considero que un pedagog ha de tenir present algunes idees de Freinet per poder realitzar qualsevol investigació.

- El sentit comú: Aquesta qualitat permet anar desenvolupant una investigació amb una lògica coherent, ben estructurat i amb els continguts adequats a més a més d'aportat solucions als entrebancs que van sorgint.
- El Tempteig: Entès com la cerca de la informació, de les bases que permetran dur una investigació. El tempteig permet cercar, estimar conclusions, trobar errors, rectificar... En definitiva ajuda a construir el camí que portarà a unes conclusions finals.
- El treball: El treball permet que el pedagog es formi constantment, que creixi com a investigador i com a persona. No s'ha d'esperar que els resultats siguin proporcionals a les hores invertides. El treball s'ha de viure de forma gratificant, ha de ser satisfactori, i ha d'aportar a l'investigador alguna cosa a nivell personal.
- Alegria: Freinet planteja que l'escola ha d'estar plena d'alegria, i el pedagog ha de gaudir de la seva feina. L'alegria és el millor ingredient per treballar, esforçar-se, continuar endavant i rectificar quan un s'adona que no ha seguit el camí més adequat. Ajuda a superar la inseguretat i els dubtes.

L'esforç i la responsabilitat, acompanyats de totes aquests punts, dona els seus fruits. Un pedagog es va formant al llarg de la vida i necessita l'ajuda de les persones que l'envolten per millorar la seva pràctica.

13.- CONCLUSIONS: VALORACIÓ DE LA FEINA FETA

Les conclusions s'organitzen paral·lelament als apartats del treball exceptuant l'últim apartat. Al final, de forma molt resumida, exposo algunes experiències personals compartides amb en Fernando Jiménez

The conclusions of this project are organized in the same way the sections of the project are with the exception of the last part. At the end I briefly present some of my personal experiences with Fernando Jiménez.

TAULA DE CONTINGUTS

12.- VALORACIÓ	pàg. 115
12.1.- Valoració de la justificació de la proposta	pàg. 115
12.2.- Valoració del marc teòric	pàg. 119
12.3.- Valoració de la metodologia	pàg. 119
13.- CONCLUSIONS	pàg. 120
13.1.- Conviure amb Fernando Jiménez	pàg. 122

12.- VALORACIÓ

12.1.- VALORACIÓ DE LA JUSTIFICACIÓ DE LA PROPOSTA

A la Justificació del treball s'han exposat les prèvies que van orientar a escollir el tema d'estudi; en aquest apartat es tornen a citar amb el propòsit de comentar-les:

Per finalitzar adequadament els estudis s'ha de realitzar un treball de final de carrera.

Aquest treball no ha estat només una obligació per tal d'obtenir un títol. M'ha permès adonar-me de la complexitat que comportar realitzar una investigació en l'àmbit de l'educació. Considero que tot estudiant ha de passar per la realització del treball de pràcticum, perquè permet aplicar tots els aprenentatges de forma interdisciplinària.

El tema d'aquest treball m'ha d'agradar

Ha estat una feina realment especial: m'ha permès treballar un tema que m'agrada però per sobre de tot, conèixer a una persona entranyable. La relació que s'ha establert amb Fernando Jiménez ha estat de cor a cor i treballar al seu costat és sempre un plaer amanit d'alegria.

La realització del treball com un mitjà per aprendre

Tot i que no és la primera vegada que realitzo una investigació, aquesta és la més elaborada que he redactat. Ara que la feina és acabada considero que és molt important per formació d'un pedagog ser capaç d'afrontar un petit estudi. Aquest m'ha permès generalitzar i establir connexions entre les diverses assignatures de la carrera. Un treball d'aquestes dimensions permet adonar-se de la rellevància dels aprenentatges realitzats al llarg dels estudis des d'un punt de vista molt més pràctic tot aplicant la teoria.

No cal que el tema escollit sigui un dels temes de “moda”

Actualment cada dia hi ha més persones que analitzen el passat de l'educació del nostre entorn però encara no és un dels temes de moda.

Investigació qualitativa

Finalment el treball està completament basat en les històries de vida: en tota la seva globalitat es treballa de forma qualitativa. Per altra banda el buidatge de les experiències podria haver establert un format més quantitatiu. Per exemple, quantes vegades apareix el nom d'Herminio Almendros? Si el nombre de vegades és prou alt pot portar a la conclusió que aquest inspector va tenir certa rellevància. Però per arribar a aquesta premissa no és necessari cap estadística, tan sols adonar-se que en gairebé totes les experiències se'n parla (exceptuant la del matrimoni Benimeli). Si les experiències de vida haguessin estat moltes, hauria estat pràctic establir una estadística d'elements comuns en totes elles: degut al baix nombre d'aquestes, no ha estat necessari.

Dos ingredients bàsics per realitzar un somni: temps i diners

El somni s'ha complert, i aquest document n'és un testimoni. Per disposar de temps vaig sol·licitar al Departament d'Educació de la Generalitat la possibilitat de congelar el meu número de la llista dels mestres substituïts, aquesta sol·licitud va ser acceptada. Al tornar de Mèxic vaig poder tornar a la feina amb les mateixes condicions laborals que abans. Per aconseguir els diners no hi ha cap secret, tan sols cal recórrer als estalvis.

No concretar un projecte abans d'iniciar el viatge

Part de l'aprenentatge és escollir i saber triar què es vol fer. La primera part del viatge el vaig dedicar a fer de “tasta olletes”. El ventall de possibilitats va ser molt ampli, però prendre una decisió i actuar en conseqüència és bàsic per poder arribar a ser una pedagoga. Després de tots els esforços invertits tinc la certesa que vaig escollir bé.

Establir punts de contacte

A l'inici del viatge ja disposava de l'adreça electrònica de Fernando Jiménez. Aquest contacte va donar els seus fruits, i ell em va presentar a altres persones. A poc a poc he pogut contactar amb d'altres persones interessades i estudioses de les històries de vida dels mestres republicans o de la pedagogia de Freinet. M'ha permès conèixer com els professionals s'ajuden els uns als altres de manera desinteressada.

Realitzar coses noves

Mai havia treballat sobre històries de vida ni realitzat cap entrevista amb profunditat. L'únic contacte que havia establert amb aquesta disciplina va ser a l'assignatura impartida per Salomó Marqués, Història de l'Educació. Va ser una de les assignatures que més vaig gaudir. La manera que tenen de viure apassionats, S. Marqués i F. Jiménez, la història de l'educació m'han obert una porta a aquesta disciplina.

Mèxic

Mèxic té una història paral·lela amb la catalana. Entre 1917 i 1940, la societat mexicana va viure un intens procés de reestructuració; es van crear institucions polítiques corresponents als plantejaments més importants de la Constitució⁸⁶: es va enfortir el presidencialisme, el repartiment agrari, la reglamentació dels drets dels treballadors, la participació de l'Estat en l'economia, la puntualització de les relacions amb l'església i la creació d'un projecte educatiu. El nou estat va sorgir de la Revolució i va anar adquirint major estabilitat.

En aquest context els exiliats catalans, la majoria d'ells amb coneixements i estudis, van ser molt ben rebuts i van poder establir-se i desenvolupar-se professionalment i intel·lectualment formant part del motor de desenvolupament del país. Entre els exiliats hi havia els mestres. Alguns d'ells es van instal·lar a la ciutat però n'hi van haver d'altres que amb el repartiment de terres van poder construir una escola en zones rurals i treballar la impremta Freinet amb el bilingüisme (la parla indígena de la zona i el

⁸⁶ La nova Constitució va sorgir de la lluita armada, va nèixer a partir de la Revolució, va ser jurada el 5 de febrer de 1917.

castellà). Així doncs, Mèxic és un país que va permetre continuar desenvolupant la pedagogia Freinet que s'havia practicat abans de la Guerra Civil Espanyola.

12.2.- VALORACIÓ REFERENTS AL MARC TEÒRIC

A l'inici del treball vaig tenir dificultats per resoldre el marc teòric. Seguint la bibliografia aconsellada per Salomó Marqués vaig iniciar les lectures. En un moment determinat tenia una gran quantitat d'informació i em costava posar-hi ordre. Al final vaig decidir deixar reposar el treball un temps per tornar-lo a emprendre més tard. La segona vegada que m'hi vaig posar havia tingut temps per anar pensant i tenia clar que el marc teòric s'havia de centrar en les històries de vida.

Em va costar una mica trobar bibliografia concreta d'aquest tema. Finalment em vaig adonar que molta part de la informació es pot trobar en articles de revistes especialitzades en educació o història, en jornades sobre història oral, introduccions de llibres escrits amb aquest mètode, etc.

En la recerca de bibliografia em vaig adonar de la importància dels peus de pàgina. En gairebé tots els articles, a més a més de la bibliografia al final del treball, es trobaven citats els llibres a peu de pàgina. Les citacions permeten ampliar els textos de referència, augmentant les fonts d'informació, i és molt pràctic que aquestes estiguin a la mateixa pàgina on es citen per tal de tenir sempre el referent en el context immediat.

Les dificultats van continuar a l'hora d'ordenar la informació que havia considerat més rellevant. Vaig iniciar un redactat molt dens i difícil de comprendre. Un dia tot rellegint el llibre de José de Tapia vaig adonar-me que repartir els continguts amb idees i posar-hi un títol agilitzava la distribució de la informació facilitant-ne la lectura.

Estudiant el marc teòric he après que en l'actualitat hi ha moltes persones interessades en la història de l'educació i com des de finals del segle passat aquesta modalitat d'investigació a través de les històries de vida està agafant consistència en una societat canviant. Hi ha un grup d'investigadors que treballen per restablir la memòria de l'escola catalana i fins ara no era conscient de l'abast i la importància de la seva feina.

La pròpia experiència no és suficient per a la formació teòrica. Ha estat necessari cercar una base teòrica. Per molt temps que hagués viscut al costat de F. Jiménez no hauria adquirit una bona base teòrica sense ampliar el tema. És necessari combinar la pràctica amb la teoria per poder realitzar una investigació. La teoria permet ser més crítics, ajuda a polir els treballs realitzats, ampliar coneixement i no és pot obviar. Negar la teoria és una limitació.

12.3.- VALORACIÓ DE LA METODOLOGIA

En iniciar el treball em costava predir quines eren les passes a seguir de forma ordenada. Abans de les entrevistes (fetes a F. Jiménez) dubtava de si seria capaç d'aprofitar la informació que m'oferiria i de com ho emmarcar-la en un context. F. Jiménez m'orientava explicant-me que els manuals són orientatius, que s'han de conèixer per poder canviar certes coses, però jo ho vaig viure amb un sentiment d'incertesa. Començades les entrevistes em vaig adonar que hi havia molta informació de la feina realitzada per F. Jiménez, que s'obria amb molta facilitat i que a poc a poc el treball prenia cos.

La metodologia emprada en aquest treball prové, en bona part, de la influència de Fernando Jiménez: he procurat realitzar-lo tal i com ell realitza els seus.

Cal remarcar que es va disposar de molt temps per realitzar el treball de camp, això va permetre preparar molt bé les entrevistes amb la conseqüència de realitzar uns enregistraments amb una informació de qualitat.

Ja he remarcat en algun altre apartat que l'experiència d'en Fernando va facilitar molt la feina i sobretot va ajudar a estructurar el treball.

F. Jiménez m'ha ajudat a comprendre que la manera de fer de Freinet va més enllà de les aules: ell l'aplica a la seva feina diàriament. Al llarg del treball he seguit el seu exemple i els seus consells i he procurat utilitzar-los.

13.- CONCLUSIONS

Realitzar la part pràctica va ser molt agraït. Al principi es va intentar trobar les cintes originals o les transcripcions de les entrevistes realitzades per F. Jiménez; al final no va ser possible.

Llegint el quadern em vaig adonar que la informació exposada a les entrevistes corresponia a àmbits educatius diferents. Les històries de vida estaven redactes com un tros de vida, amb informació molt diversa que es pot utilitzar per treballar des de diferents àmbits de la memòria històrica. En l'àmbit educatiu es podria haver remarcat més la pràctica diària a l'aula.

Això em va fer reflexionar sobre quins serien els punts que volia tractar a l'entrevista: i sobretot no em volia deixar informació rellevant. Aquesta preocupació la vaig transmetre a F. Jiménez després d'haver realitzar una llista dels punts que considerava important treballar. Abans d'iniciar cap enregistrament la vàrem polir i ampliar, i es va anar modificant al llarg de l'entrevista. El testimoni a mesura que reconstruïa part de la història anava recordant més elements del passat i el guió de l'entrevista s'hi ajustava.

Al llarg del treball m'he adonat de la importància de creuar dades i poder contrastar la informació extreta dels records; Per exemple, cercar documents escrits que confirmin les dates citades pel testimoni, o d'altres testimonis que comparteixen un record. Contrastar dades és una manera molt efectiva de comprovar la validesa de la informació, sobretot per ampliar-la. De vegades el testimoni pot recordar un fet però no la data exacta, per que és pot cercar per altres mitjans. També és molt útil conèixer dades que fan referència al tema tractat per tal de poder utilitzar-les a l'entrevista per estirar el fil i retornar records que tal vegada no haurien estat exposats.

Realitzar la història de vida d'un treball m'ha permès conèixer les dificultats i les alegries que comporten per a l'investigador concloure un treball. El fet de poder-lo

publicar és una manera de presentar-se a la societat i compartir els coneixements. Es tracta d'un procés evolutiu que parteix d'una inquietud que a poc a poc va agafant forma i finalment es concreta per escrit.

A mesura que posava més atenció als continguts em vaig adonar dels punts de contacte que hi havia entre les diverses històries (Herminio Almendros, el Grup Batec, la segona república, escoles rurals, mestres amb una formació homologada, la impremta, la revista *Colaboración...*). El fet de poder creuar aquesta informació deixa unes paraules claus que permeten continuar la investigació sobre un tema.

El treball de les *Sis experiències* només exposa informació sense extreure'n conclusions ni emmarcar-les en un context. Aquesta publicació es pot comprendre com una part de la investigació de Fernando Jiménez. Les entrevistes que va realitzar van ser una font d'informació per continuar investigant i conèixer nous fils per estirar. Una de les paraules clau, el grup Batec. L'última publicació de F. Jiménez és precisament un treball sobre aquest grup de mestres que es trobaven per parlar d'educació i organitzar activitats sobre educació dirigides a la comunitat.

El quadern és una petita part de tot el què es pot arribar conèixer sobre l'educació i Freinet, aquesta obre portes per poder anar descobrint altres parts i ampliar-les. A mesura que passa el temps és més difícil reconstruir part de la història a través de la veu dels avis i les àvies: el temps té un valor.

Realitzar la part pràctica m'ha ajudat a tenir més consciència de la utilitat del domini de les noves tecnologies. En aquests moments la gravació de veu té una molt bona qualitat i definició que facilita les transcripcions. L'ordinador ha canviat completament la mecànica de crear un text: si un s'equivoca no s'ha de corregir per sobre o tornar a mecanografiar tota una pàgina; permet maquetar, canviar de lloc un paràgraf sencer... La facilitat de compartir i consultar informació a través de la xarxa electrònica facilita molt la feina, l'agilitza i permet disposar de més temps per investigar perquè no cal preocupar-se per qüestions de logística.

13.1.- CONVIURE AMB FERNANDO JIMÉNEZ

M'agradaria deixar constància d'alguns aprenentatges que m'han ajudat a formar-me professionalment al costat de Fernando Jiménez i que no es veuen reflectits al treball.

Les cartes als reis mags

Un dels costums de F. Jiménez és escriure per correu ordinari o electrònic a persones desconegudes esperant que el destinatari per bona voluntat contestin.

Quan era a casa seva va rebre una carta de correu ordinari de l'ajuntament de Corbins. Una de les treballadores havia respost una d'aquestes cartes enviades "als reis mags" i va arribar amb un regal: còpies d'alguns quaderns impressos durant la república per alumnes de l'escola (un dels mestres d'aquesta escola va ser José de Tapia i en aquesta escola es va posar en pràctica, per primera vegada i amb la col·laboració d'Herminio Almendros, la impremta de Freinet a les terres de Lleida per mestres del Grup Batec). També informava que els quaderns es conservaven en molt bon estat i que era possible realitzar-ne còpies digitals.

Moltes de les cartes que ha enviat per "provar sort" han tingut una resposta, i tot i que no sempre s'ha pogut donar resposta a la qüestió proposada és una manera d'obtenir informació. I sempre és agradable trobar una resposta inesperada.

La biblioteca de Ramon Costa i Jou

Ramon Costa i Jou era un mestre que es va exiliar a Mèxic, tot i que també va residir un temps a Cuba. Finalment es va establir al Districte Federal i va construir una escola i casa seva al costat. La seva filla, Amira, es va casa i va marxar a viure a Europa; aprofitant l'estada a Mèxic per unes vacances ens va permetre l'accés a la biblioteca del seu pare.

Amira coneix la trajectòria F. Jiménez i va oferir els documents del seu pare per poder-ne realitzar un estudi.

Una tarda ens vàrem trobar a la biblioteca i amb paciència vam anar arxivant els llibres i els documents de la biblioteca. Ramon Costa no només es va dedicar a la docència,

també va ser una persona preocupada per la societat i estava immers en moviments socials per millorar la situació de les persones menys afavorides. Entre tots vam classificar la gran diversitat de documents en caixes de cartró. Identificàvem cada caixa amb un títol.

Realitzar un estudi exhaustiu sobre Ramon Costa i Jou és un treball pendent. Cal molt temps per la gran quantitat d'informació que s'ha recopilat.

Aquesta experiència em va fer reflexionar sobre la gran quantitat de persones anònimes que han realitzat una pràctica educativa interessant i que formen part d'un col·lectiu que val la pena ressaltar i que no resti en l'oblit.

Compartir el coneixement

Una de les característiques de F. Jiménez és la il·lusió per compartir el coneixement i la xarxa de relació que ha establert amb d'altres investigadors.

De tant en tant rebia algun correu d'un amic que l'informava d'alguna dada descoberta o confirmava algun aspecte del seu treball... De la mateixa manera, quan ell trobava alguna cosa que podia ajudar un altre investigador li feia arribar la informació desinteressadament.

Entre ells s'estableix una xarxa de comunicació i d'intercanvi d'informació, es comparteixen dubtes i es troben solucions als entrebancs, procurant crear coneixement entre tots. En aquest context la rivalitat no té sentit i s'acaba creant llaços d'amistat.

L'arxiu personal

F. Jiménez disposa d'una habitació destinada al seu arxiu personal: està ple de material que ha anat recopilant al llarg de la seva experiència laboral. Hi ha tanta quantitat d'informació que ha creat una base de dades (part d'aquesta és en fitxers escrits a mà, ja que quan va començar a realitzar-la encara no dominava les noves tecnologies) per tal d'accedir-hi amb certa rapidesa.

Quan troba informació en algun document o llibre l'introdueix a la seva base de dades. Per un costat pot semblar que és molta feina tenir-la actualitzada però seria molt pitjor

haver de rellegir i confiar només en la memòria per trobar informació d'una temàtica entre tots els documents, llibres, CD, etc. d'una enorme biblioteca.

Actualment disposem de programes informàtics que ens faciliten aquesta feina. Així si s'introdueixen els llibres amb les paraules claus que identifiquin els continguts és molt fàcil trobar la bibliografia concreta i consultar-la.

Estirar el fil i acotar la investigació

Com més m'endinsava en la seva feina més m'adonava que hi havia molts fils per estirar i conèixer. F. Jiménez ha acotat la seva investigació a Mèxic i Espanya encarada a les pràctiques educatives de la pedagogia de Freinet, però és una acotació molt ampla i com més coses es van descabdellant més fils es poden estirar sense sortir d'aquesta acotació.

Això implica molta dedicació: F. Jiménez porta molts anys invertits en aquest àmbit i queden moltes coses per fer i publicar. Si això succeeix en una petita part de la nostra història: probablement passa en molt més àmbits. Encara hi ha molta feina per fer.

F. Jiménez realitza petits projectes dins d'un de gran i ampli, acota cada possible treball i la suma d'aquests permet construir a poc a poc el més gran. Es pot fer el paral·lelisme amb un trencaclosques: vaicolorint les peces i encaixant-les entre elles, buscant la relació que estableixen per poder formar un tot. Com més peces complementen la imatge un s'adona que n'hi ha moltes més de les previstes inicialment.

Gaudir i sentir

Cada troballa, cada pas endavant l'anima. Es pot apreciar com gaudeix i sent la seva feina. Cada vegada que troba un nou quadern, es publica un llibre o coneix una persona que pot ajudar-lo... se sent realitzat.

Quan la feina que realitza és important i valorada pel propi investigador, la viu intensament gaudint i treballant amb passió. Els fruits de la investigació transmeten aquestes emocions i actituds.

Hi ha moments que la feina és més dura però el convenciment, el viure intensament la feina, fa que aquests moments perdin valor. L'esforç és una qualitat imprescindible que obté els seus fruits, com la persistència.

BIBLIOGRAFIA

14.- BIBLIOGRAFIA

- Aceves, J. (1996) *Historia oral e historias de vida. Teoría, métodos y técnicas. Una bibliografía comentada*. Mèxic: CIESA, Colección Miguel Othón de Mendizábal.
- Borroy J. i Viñao, A. *Las autobiografías, memorías y diarios como fuente histórico-educativa*. dins del llibre de Sánchez, M. (2000). *Mi diario*. Aragó: Coedición del Gobierno de Aragón Departamento de Educación, Cultura y Deporte y Caja Inmaculada, en la col·lecció d'Aragón en el Aula.
- Escolano, A. (1997). *La memoria de la escuela*, dins de la revista *Vela mayor: Revista de Anaya educación*. 1997.
- Gabriel, N. i Viñao, A. (eds.) (1997). *La investigación histórico-educativa. Tendencias actuales*. Barcelona: Editorial Ronsel.
- Guereña, J.; Ruiz, J. i Ferrer, T (eds.) (1994), *Historia de la Educción en la España contemporánea. Diez años de investigación*, Madrid: CIDE.
- Jiménez, F. (1989). *Reflexiones sobre la carrera de sociología de la FCPyS*, dins de *Revista Mexicana de Ciencias Políticas Y Sociales*, número 16-137, pàg. 119-122. Mèxic: UNAM.
- Jiménez, F. (1981). *Coyuntura en que surge la Ley Orgánica de la UNAM*, dins *Gobierno*, número 131. Mèxic: UNAM.
- Jiménez, F. (1982). *El autoritarismo en el gobierno de la UNAM*. Mèxic: Ediciones de Cultura Popular – Foro Universitariu.
- Jiménez, F. (1985). *Freinet. Una pedagogía de sentido común (antología: selección de textos e introducción)*. Mèxic: Biblioteca Pedagógica, SEP –El Caballito.
- Jiménez, F. (1985). *La “honorable, desinteresada y prudente” Junta de Gobierno*, dins *Foro Universitario*, número 5, pàg. 25-30, Mèxic.

- Jiménez, F. (1987). *Congreso Universitario, con información y apoyo administrativo, un desafío*, dins de *Rumbo al congreso Universitario*, número 2, i dins del *Suplemento del Boletín de la Facultad de Filosofía y Letras*, número 3, pág. 2-3. Mèxic: UNAM.
- Jiménez, F. (1987). *La UNAM en las proximidades del Siglo XXI*, dins l'*Acta Sociológica* número 1 de la nova época, pag. 31-46. Mèxic: Coordinación de Sociología FCPyS, UNAM.
- Jiménez, F. (1987). *Ley Orgánica de la UNAM, diez razones para su transformación*, dins de *Empezar de nuevo. Por la transformación democrática de la UNAM*, primera fase, pàg. 111-116. Mèxic: Equipo Pueblo, pràxis gráfica editorial.
- Jiménez, F. (1988). *Ley Orgánica de la UNAM, diagnóstico de un cuasi-cadáver*, dins del diari *La Jornada*, pàg. 12. Mèxic.
- Jiménez, F. (1989). *Concepciones y prácticas educativas huecas, diagnóstico de una cruda realidad*, dins de *La Netafísica*, número 1, pàg. 33-40, Mèxic: Revista Estudiantil de la FFyL de la UNAM.
- Jiménez, F. (1989). *En la UNAM: designación a manera de cónclave*, dins del diari *La Jornada*, pàg. 15-18. Mèxic.
- Jiménez, F. (1989). *Un maestro singular. Vida, pensamiento y obra de Jose de Tapia*. Mèxic. El llibre s'ha exhaurit, algunes de les biblioteques on es pot consultar són la de Rosa Sensat i la de la UB.
- Jiménez, F. (1991). *En la UNAM, de salarios y pilones*, dins de *Calidad, productividad y evaluación académica en la UNAM*, pàg. 67-72. Mèxic: Centro de Análisis Político, AAPAUNAM,.
- Jiménez, F. (1992). *Universidad, hoy como ayer, institución de la ausencia*, dins de l'*Acta Sociológica* bol. IV, número 6. Mèxic, i es va tornar a publicar dins de *Coordinación de Sociología, FCPyS*, pàg. 47-78. Mèxic.

- Jiménez, F. (1996). *Freinet en España. La Revista colaboración. Edición Facsímil*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, Col·lecció de Psicologia i Educació.
- Jiménez, F. (2007). *Batec. Un grupo de maestros*. Lleida: Universitat de Lleida.
- Jiménez, F. (abril 1982). *La UNAM y la ley. Análisis del contenido ideológico de la exposición de motivos del anteproyecto. Caso de la Ley Orgánica de la UNAM*. dins *Foro Universitario*, número 16, pàg. 25-36. Mèxic.
- Jiménez, F. (agost 1986). *En la UNAM, de la preocupación coyuntural a la ocupación permanente*, dins *Gaceta UNAM*, suplement número 21, pàg. 2-11. Mèxic.
- Jiménez, F. (decembre 1983). *Autogestión académica en la UNAM: El caso del Autogobierno de Arquitectura*. dins de *Foro Universitario*, número 37, pàg. 27-44. Mèxic.
- Jiménez, F. (juny 1983): *La universidad popular, un reto*, dins *Foro Universitario*, número 31, pàg. 37-48. Mèxic.
- Portell, R. i Marquès, S. (2006). *Els mestres de la república*. Badalona: Ara Llibres.
- Viñao, A. (1999). *Las autobiografías, memorias y diarios como fuente histórico-educativa: tipología y usos* dins de l'*Anuario Galego de Historia da Educacion. Sarmiento*. Núm 3, 1999. Vigo: Servicio de Publicacións Universidade de Vigo.
- Miralles, J. (1985). *La Història oral. Qüestionari i guia didàctica*. Palma de Mallorca: Editorial Moll.
- Fenández, J. *Memoria y olvido en la historia de la educación*. En vies de publicació.
- Folguera, P. (1994). *Cómo se hace historia oral*. Madrid: Eudeuma
- Sitton, T., Mehaffy, G., Davis, Jr. (1989). *Historia oral. Una guía para profesores (y otras personas)*. Mèxic: Fondo de Cultura y Economía.

- Raser, R. (1990). *La formación del entrevistador*. Dins de la revista *Historia y Fuente Oral*, 1990 núm 3 p. 129 i seg.
- Fabre, J. (1992). *Metodologia de l'entrevista* dins de *Col·loqui sobre "Les fonts orals"*. pàg.337 i seg. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears.
- Tourtier-Bonazzi, C. (1991). *Propuestas metodológicas* dins de *Historia y Fuente Oral*, 1991 núm 6 p. 181 i seg.
- Jiménez, F. (2007). *Batec. Historia de vida de un grupo de maestros*. Lleida: Universitat de Lleida.
- Collelledemont, E. (2003). *Alternitzar la singularitat: veus per una pedagogia de l'experiència*, dins de *Temps d'Educació*, 28 2n semestre 2003/ 1er semestre 2004 pàg 85-91.
- Pujades, J. (2002). *Les fonts orals i la metodologia dels relats biogràfics* dins *Prespectiva escolar*. Número 265.
- Suárez, M. (2005). *La reconstrucción de la memoria escolar a través de las autobiografías*, Galizia: Universidad de Vigo, Facultade de Ciencias da Educación de Ourense, dins el *Seminari sobre memòria i fonts orals en història de l'educació*. Girona, 7 d'octubre de 2005.
- Vilanova, M. *Historia: Antropología y Fuentes Orales*. Recuperat el desembre de 2007 <http://perseo.sabuco.com/historia/historiaoral.htm>.

ANNEXS

A l'annex 1 es pot consultar la transcripció de l'entrevista realitzada a Fernando Jiménez que té com a base l'experiència de José de Tapia, aquesta s'ha utilitzat per ampliar l'apartat 4 de la justificació: Fernando Jiménez Mier y Terán.

A l'annex 2 es pot consultar la transcripció de l'entrevista realitzada a Fernando Jiménez referent a les *Seis experiencias de educación Freinet en Cataluña antes de 1939*, aquesta s'ha utilitzat per realitzar l'apartat pràctic.

A l'annex 3 es poden consultar les graelles on es creua la informació extreta de cada experiència.

Annex 1 contains the transcript of the interview performed to Fernando Jiménez based on the experience of José de Tapia. This information was used to extend the forth part of the section on motivation: Fernando Jiménez Mier y Terán.

*Annex 2 contains the transcript of the interview performed to Fernando Jimenéz with regard to the *Seis experiencias de educación Freinet en Cataluña antes de 1939*. This information was used for the field work.*

Annex 3 contains a cross reference of the information extracted from each experience.

ANNEX 1: transcripció de l'entrevista realitzada a Fernando Jiménez que té com a base l'experiència de José de Tapia

Entrevista a: Fernando Jiménez

Tema: la realització del llibre *Vida, pensamiento y obra de José de Tapia Bujalance*

Dia: 18 d'abril de 2006

Lloc: Districte Federal, Mèxic (cuina de casa d'en Fernando J.)

Para referirme, Marta, al origen y la forma en que trabajé el libro *Un maestro singular*, conviene quizá que te hable de cómo es que conocí al maestro José de Tapia Bujalance. Al maestro Pepe. Fue mas o menos así:

Hacia diciembre del año 78 quizá ya enero del 79, o quizá thasta febrero del 79... tuve una reunión. Me encontré a tomar un café con un muy, muy buen amigo mío que se llama Manuel. Recuerdo bien la fecha porque esto fue posterior al nacimiento de mi hijo mayor, Fernando. Y Fernando nace a principios de diciembre del 78 luego entonces en encuentro fue después.

Precisamente ese encuentro fue propicio para hablar del recién nacido. Yo estaba muy contento y Manuel, este, me conoce bien, me felicitó, nos felicitó a toda la familia. Y estuvimos charlando precisamente sobre el tema educación.

Manuel es un gran conocedor de la educación, además es muy buen amigo mío y es mayor que yo, tiene hijos mayores que los míos... Y allí que en un momento dado de la charla, de la conversación, Manuel me empezó a hablar de la escuela de sus hijos, de sus tres hijos, una escuela primaria a la que acudían estos chicos. Y pues yo me concrete un poco, al primer momento a escuchar. Y Manuel se refería a una escuela diferente, a una escuela endonde los chichos iban con gusto, en donde los chichos trabajaban con

su autonomía, en donde... cuestiones como podrían ser las tareas escolares, la disciplina pasaban a un segundo termo. Y aquello me fue interesando, realmente, no podría decir yo todo un recuento de lo que converse con Manuel, pero lo que si puedo decirte es que, este... a partir de ese momento quede yo interesado por el asunto, de ahí que hacia al final de nuestra charla, nuestro café, el propio Manuel me dijo: - si mas adelante te interesa la escuela por lo que me has manifestado te puedo dar los datos para que te acerques.

Y entonces yo le dije: -Si, yo te buscaré cuando los chicos estén en edad escolar.

Y me dijo: - No, no te recomiendo que procedas así. Por que es una escuela pequeña, muy pequeña, es una escuela que tiene cierta demanda, es una escuela privada, donde hay que pagar una *comisitura*, matrícula, mensualidad, el pago de esa cantidad es bajo pues pequeña y entonces todas estas características pues hace que la escuela tenga ciertos atractivos, sea solicitada, sea buscado por los padres de familia he incluso, desde hace tiempo, para poder atender a esas demandas -me dijo él-, tengo entendido que todavía hay una llamada lista de espera; esto es los padres acuden a la escuela se interesan por un sitio para sus hijos se anotan en una libreta. Por la edad de los niños se ve cual es el curso que les correspondía para el ingreso, y si hay espacio, hay lugar en ese momento, por riguroso orden de aparición en la libreta, van entrando los chicos. De allí que si a ti te interesa es bueno que te acerques de una vez a la escuela. Cuando el chicho ya este en edad escolar, tendrá pues no un lugar reservado pero estará anotado en es... estará en espera de algún sitio.

Bueno, me dio los datos, no se si en ese momento los llevaba, los datos, o en unos dos días después telefónicamente me pasó los datos. Y antes de despedirme de él en esa ocasión me dijo algo que todavía lo escucho.

- Fernando nada más quiero que sepas que te vas a encontrar con un maestro de mucha edad, una persona muy grande, una persona... Grande, aun lo que este pensando ella es una persona de mucha edad.

Y bueno, pues eso me lo dijo Manuel: una persona de mucha edad. El caso es que llegué a casa, comenté esto con Verónica que era mi esposa. Y decidimos ir a la escuela, días o semanas después, eso no lo se ahora en fin lo pude enregistrar en alguna agenda... pero

bueno. El caso es que este... Fuimos a la escuela los tres, los tres. Recuerdo que a Fernando lo llevábamos en brazos. Una escuela en Tlalpan al Sur de la ciudad de México, cerca de aquí de casa donde estamos ahora. Y, fue muy curioso, pues llegamos un día de clase sin ninguna cita previa, ni mucho menos. Con toda la intención de preguntar por el maestro Tapia, a ver si nos podía recibir. Manuel me había dicho que la sesión era bastante informal entonces íbamos con la duda si nos iba a recibir o no, o en todo caso pues hacer una cita para mas adelante. Entramos a la escuela, prácticamente a la escuela esta todo en una primera planta, salvo las oficinas de... que van teniendo la dirección la biblioteca cuestión un poco que tiene que ver con la administración de la escuela no tanto con el trabajo de los niños. De forma tal que subimos una escalera. Y pasó un poco... íbamos en busca de la secretaria que nos iba a recibir i decir si nos podía recibir o no el maestro. Y terminando de subir aquella escalera, cuando yo veía hacía donde dirigía para hablar con la secretaria, pero pues aquello no fue necesario porque un hombre de edad, grande, se dirigía a nosotros: efectivamente el maestro Tapia. El maestro Tapia, en aquel momento pasaba de los 80 años. Pasaba de los 80 años, un hombre muy fuerte, mucho vigor, mucha personalidad. Muy fuerte, pues, una persona que inmediatamente se hacía presente, no podía uno ignorarlo. Inmediatamente tomo la palabra para preguntarnos que se nos ofrecía, de ahí que dijimos, varias palabras: que formábamos una familia i nos interesaba conocer la escuela precisamente porque pues el chico comenzaba a vivir, comenzaba a crecer y en algún momento dado requeriría de un lugar, y que pues habíamos tenido una buena referencia de la escuela por parte de Manuel, i este... es un buen amigo mío.

Nos pasó a su privado, a su despacho. Y allí yo comencé a recibir una serie de lecciones del maestro Pepe Tapia. Tomo la palabra, rápidamente. Bueno quizá explique un poco más, cuando terminé de... o terminamos, porque nosotros hablamos. Pepe tomó la palabra, y sin mayor preámbulo, con toda sinceridad, nos dijo: - Pienso que están equivocados, así no se escoge una escuela. Efectivamente les han hablado bien de esta escuela y que bueno por la escuela. Pero quien garantiza, a ustedes, que lo que les han dicho corresponde a lo que buscan. Manuel, quien les ha hablado de la escuela es una persona, que en lo personal yo estimo mucho, es un padre de familia querido en esta escuela, es un conocedor de la educación, es una persona que ha aportado cosas por la escuela, aquí están sus hijos. Manuel también quiere a la escuela. Pero insisto que no es

así como se escoge a una escuela. Por que, este... puede haber un mal entendido, y ustedes quedarse con la idea que es la mejor escuela y a lo mejor no es la escuela que ustedes buscan.

De forma tal que nos dijo:

- Los invito a que conozcan la escuela, a que conozcan como trabajamos aquí, las puertas de la escuela, nos dijo, están abiertas de par en par para recibir quien quiera venir a ver como trabajamos. Todos los días de lunes a viernes pueden venir, a ver como se trabaja. Los niños de esta escuela están acostumbrados a recibir visitas, personas que quieran ver como trabajan, eso no me preocupa que van a interrumpir a los niños, o van a interrumpir... no, esto ya forma parte del trabajo en la escuela. Lo único que si les puedo pedir, es que al entrar a un grupo, a alguna clase permanezcan un tiempo razonable, lo que pueda durar una clase, no... Trabajo, alguna actividad, quiza una hora.. porqué no tendría mucho sentido que ustedes entraran cinco minutos o por diez minutos, vengan con tiempo para poder realmente ver de lo que se trata.

Y entonces nos dijo bueno:

- Son seis grados de primaria, tenemos a los pequeñitos, que nosotros le hemos puesto aquí el nombre de ambientación. -En aquel momento nos dijo- Estoy en total desacuerdo con el famoso Kinder Garden o Jardín de niños, es por ello que le hemos puesto con un nombre Ambientación, para que poco a poco se vayan ambientado a lo que es la escuela. En cada grado hay una maestra, este, a parte los chicos tienen algunas clases especiales como puede ser la clase de música, la clase de educación física, la clase de inglés... Y entonces, estas las atienden algunos profesores de manera mas específica, entonces pues yo les invito a que vean, como se va trabajando en estas clases.

Nos hizo ver en aquel momento que él trabajaba con todos los niños de la escuela, dos este... por decirle de alguna manera dos asignaturas, dos grandes temas: que serían por un lado la geometría, por la que el tenía un cariño muy, muy especial. Entonces él trabajaba geometría con todos los chicos de la primaria por un lado. Y trabajaba los días lunes, si mal lo recuerdo, y allí si con los pequeñitos y toda la escuela, en distintas

horas distintos grados... trabajaba lo que eran las ciencias naturales. A parte de esas actividades en la escuela, que también nos invitó a conocer, esto es como era el desarrollo de una asamblea escolar cada semana, los días viernes, como funcionaban entre semana y algunas tardes algunos talleres manuales, y no nada mas manual, tenían que ver con la realización y ciertas actividades más prácticas por parte de los niños, tipo artesanal, tipo constructivo, y entonces lo hacían por la tarde. De forma tal pues que era una gama de actividades grande las que perfilaba y... Él nos invitaba a asistir. En la inteligencia de que él en ese momento registraba, pero no registraba por escrito formalmente, burocráticamente, sino registraba en su mente pues, el interés nuestro por la escuela y no invitaba pues a visitar la escuela para posteriormente hablar si realmente la escuela nos interesaba de... Pues, el ingreso de Fernando tres años después, era un forma muy peculiar de seleccionar escuela. Y en el libro que tú estas comenzando a leer te vas a encontrar con varios momentos en que el maestro Tapia se refiere por un lado a esto del registro de los niños en la escuela etcétera y bueno... a la forma en que se reservaba lugar para los chicos y como operaba...

A raíz de ello, pues conversábamos, un poco en casa, y ,este, decidimos ir...

No me recuerdo, a lo mejor estoy equivocado y el mismo día que fuimos a la escuela nos quedamos a ver alguna actividad, tal vez pudo haber sido así, o la otra quizá menos probable quizá nos fuimos a casa y que después hayamos regresado a empezar esta visita este conocimiento de la escuela. Pero eEl caso yo si que recuerdo, que estuvimos a la escuela y empezamos a preguntar, a ver, como se trabajaba en los distintos salones, como eran las clases. Y así sucesivamente.

Por cuestiones de tiempo, porque quizá quede mas fácilmente atrapado por la escuela, no se porque pero yo recuerdo que estuve hiendo con mas frecuencia solito. Pues ya no iba Verónica ni Fernando, sino que yo estuve hiendo a la escuela. A ver como trabajaban los niños y los maestros, etcétera. Y bueno, pues, lo cierto es que nos gustó la escuela, nos gusto la escuela. Y pudimos hablar con el maestro Pepe. No nomás con el maestro Pepe, conocimos a la maestra Chela, Chela la directora de la escuela, la mujer de Pepe. Y bueno, en ese primer momento la relación, no era distante ni fría, la relación de unos padres de familia y los directores de la escuela, con la escuela misma, en donde había interés i, este... Pues hubo que esperar tres años para que Fernando

ingresara a la escuela. Bien en esos tres años nació el segundo hijo Fabián, que después también se convirtió en un candidato de la misma escuela Manuel Bartolomé.

Veamos si puedo precisar un poquito. Esto que te he narrado, es en el año 79, los primeros meses cuando quedamos convencidos que si nos gusta la escuela, y estamos dispuestos a esperar un lugar, y a apostar por obtener ese sitio. En los meses siguientes, y no nomás en los meses siguientes, sino años siguientes, porque Fernando entraría a la escuela con tres años cumplidos, lo cual va a ser en el mes de septiembre de 1982, entonces los años 79, 80, 81, 82 son años en donde procuramos estar cerca de la escuela -por supuesto no estábamos haciendo todas las semanas-, pero yo sí, con cierta frecuencia me acercaba a la escuela para varias razones, por un lado por hacerme presente por decir me sigue interesando el lugar para mi hijo, pero no nada más por eso, para eso ya sabía que el maestro Pepe y la maestra Chela lo tenían en, este... Consciente, sino porque me interesaba ir a ver si encontraba otras cosas otras novedades en cuanto a la forma de trabajo, etcétera. Pero bueno, si es una presencia mía, sí. Digamos constante, pero separada en el tiempo, pues, no se quizá alguna vez pude ir dos veces a la semana y en otra ocasión, este... pues podían pasar meses sin que yo me parara por allí. Bueno.

Principios del año 1982. Fabián ya había nacido. Fabián el segundo hijo, en abril del 81, la familia había crecido pues, y se acercaba la fecha en que habría que cubrir ciertos trámites formales para que Fernando pudiese ingresar a la escuela. He de decirte que si Fernando entraba, ya después el ingreso de Fabián iba a ser mucho más sencillo por ser hermano, por tener ya un lugar ocupado, lo importante era pues que Fernando pudiese ingresar. Y resulta que las cosas habían cambiado, en el libro está detalladamente pero te lo digo a grandes rasgos. Ya no había lista de espera en la escuela. Había sucedido algo difícil, algo duro (insisto está en el libro y prefiero que lo leas y después sino lo comentamos). De forma tal que se había tomado la decisión que ya no había lista de espera y entonces el sistema de ingreso era diferente. Un día determinado -no recuerdo si esto era en febrero no tiene mayor importancia-, en la escuela, muy tempranito, las seis de la mañana se repartían lo que se llamaban las fichas, los lugares que había desocupados, una tarjetita... en fin... Y allí era la cuestión; muy importante, el poder obtener esa ficha, poderla recoger a las seis de la mañana. Lo que sucede es que eran pocas fichas las que cada año se repartían y no eran siempre las mismas dependía,

dependía de ciertas variables que se iban dando, y se repartían mas fichas, menos fichas, se buscaba que este... eran equilibrados, porque no podían repartir puras fichas para niños, o para niñas, entonces este... se repartían fichas para niños y fichas para niñas. Y eso nos ponía nerviosos a los que estábamos en el proceso, el mismo maestro Pepe se ponía muy nervioso, no le gustaba. Él estaba muy al margen de esto pero creo que en parte era muy saludable para él, estar al margen cuando hablábamos del asunto se ponía nervioso y no le gustaba. Pero lo que si era cierto, es que ya en ocasiones anteriores, en cursos anteriores había habido cosas que había que tomar en cuenta no. Que habían llegado padres de familia a las seis de la mañana por la ficha y se encontraban con que ya las fichas estaban ocupadas y no obstante que ellos llegaban un poco antes de las seis de la mañana pues ya estaban ocupadas, simple y sencillamente porque se fue haciendo la costumbre de que para de veras obtener el lugar la gente se iba des de la madrugada. O sea dos de la mañana, tres de la mañana en fin, entonces ya a las seis de la mañana seguro que les tocaba ficha.

De forma tal que estuve yo en la escuela, no se si un par de días antes, y recuerdo que Pepe Tapia me dijo: - Mira yo te recomiendo que ese día por la noche se den una vuelta ya tarde, irse por ejemplo porque no se van al teatro se van a cenar o al cine alguna cosa y al regresar a casa pasan por la escuela y según el número de personas que vean ustedes, o como este la cosa pues ya se podrán dar una idea de si regresan a las seis de la mañana o si ya hay que quedarse, no se tener una idea de lo que esta sucediendo

Y así procedimos, nos pareció que era una buena idea, pero lo curioso es que cuando decidimos ir al cine posiblemente, y el caso es que cuando íbamos al cine a las ocho de la noche, pasamos por la escuela porque nos tocaba el camino, pues, o inclusive lo hicimos intencional para ver con certeza de que aquello estaba libre. Y la sorpresa fue grande que a las ocho de la noche del día anterior había varias personas ya formadas esperando la ficha, ante eso cambio nuestro proceder, ya no nos movimos de la escuela cerramos el coche y nos incluimos a la fila y así estuvimos durante toda la madrugada hasta las seis de la mañana, este... En que se repartieron las fichas y obtuvimos el lugar para Fernando. La experiencia única i inolvidable, o sea, esperar el lugar durante toda la noche.

A Pepe no le gustaba la forma en que se hacía esto pues, pero no contaba otra pues, no encontraba otra y este... no esperaba menos... La menos grabe que existía para garantizar pero lo importante es que si conseguimos el lugar y Fernando quedo inscrito y Fernando entro a la escuela des del curso que inscrito en setiembre y estudio este todo su primaria no. Tiempo después Fabián entro, entonces ya no había problemas simple y sencillamente el hecho de tener un hermano inscrito ya le aseguraba poder ingresar, entonces ya no le representó ningún problema.

Te diría que nunca me arrepentí y ahorita viendo la distancia y los años pues no me arrepiento de aquella madrugada en la escuela, este,... incluso, yo recuerdo que estaba bonito el tiempo y no hacía frío, quizá esto era en marzo y abril... no lo se. Pero bueno, fue, fue cansado no... por toda una noche estar esperando, y al final de cuentas hasta donde yo recuerdo todos los que estábamos allí hicimos una relación muy civilizada etcétera, etcétera... Misma que entregamos a la mañana seis... obtuvimos las fichas y para todos hubo, para todos hubo lugar, no. Y más, y más tarde llegarían más gente que no pudiera entrar etcétera. Y así fue pues entonces el ingreso de Fernando i de la familia formalmente a la escuela Manuel Bartolomé Cosingo.

Los niños, pues, fueron a la escuela. Primero Fernando solito, después Fabián lo alcanzó. El papa de los niños los llevaba a la escuela por las mañanas, algunos días los recogía en la escuela, y esta era un poco la vida entorno a la misma. Había reuniones de padres de familia, había reuniones un poco fuera de la escuela, sociales, padres de familia en la que asistían a veces Pepe i Chela, reuniones con los niños, reuniones nomás con los padres de familia, pero bueno esto tiene que ver nomás con la vida escolar.

Lo que sucede es que en algún momento, en algún momento. Que por ahora no alcanzo a precisar, pero que quizá podría ubicarse hacia el año 84, quizá después, pienso que difícilmente antes. Se dio una situación curiosa. En esas reuniones fui conociendo a Pepe. Poco a poco, este el maestro Pepe se transforma para mí en Pepe a secas. Poco a poco lo fui estimando.

No hacia mucho tiempo que, se había publicado un libro mío que lleva por título *El Autoritarismo en el gobierno de la UNAM*, un libro... Yo diría, es un libro que describe,

analiza una cruda realidad, el mismo título lo dice. Y de este libro debo decir dos cosas para lo que aquí nos reúne, primera: que surgió en mí la inquietud de compartir con el maestro Pepe, compartir con Pepe, este libro, sí. Tenía yo algún ejemplar disponible y pensé... un texto para mí muy importante en mi vida, y pensé que se lo podía dar a Pepe y compartirlo con él.

Pero por otro lado este libro había tenido serias repercusiones en mi vida, sí, el hecho de haberlo publicado, el hecho de haberlo escrito, de difundir... Ocasionó, que aunque no de manera totalmente abierta pero sí veladita, ocasionó que me corrieran de mi trabajo. De la universidad, yo era investigador en un sitio que se llama Centro de Estudios sobre la Universidad dentro de la propia UNAM. Y por haber analizado el autoritarismo del gobierno de la UNAM; tuve como consecuencia, un despido. Yo no tenía en ese momento una situación estable laboral, y bueno, sabía yo el riesgo que había decidido yo sumirlo. No me arrepiento en ningún momento, pero lo que sí es un hecho es que yo me había quedado sin trabajo, y bueno eso sí que es otro tema.

A la escuela de Pepe acudían muchos niños hijos de padres universitarios, profesores investigadores, también funcionarios, incluso en esa escuela llegaron a estar algunos hijos de directores, de facultades, de escuelas, institutos... Entonces, dentro de mí, hubo una lucha, porque yo quería regalare a Pepe el libro, lo cual padecía, por compartir el trabajo. Pero por otro lado, yo no quería que en la escuela de mis hijos, mis hijos quedasen identificados, como el señor que escribió un libro sobre el autoritarismo, el señor que fue despedido de la universidad, y sobretodo, que esto fuera algo que los hijos tuvieran que llevar sobre sus espaldas dentro de la propia escuela y entonces dije no de ninguna manera. Y en esa lucha interna estaba yo en cuando, cuando yo no sé en que estuvo, ya le había dado el libro a Pepe, le di el libro al maestro Pepe y todo esto lo digo porque tiene relación con lo que sigue, yo le di el libro al maestro Pepe, insisto lo comenzaba a conocer, lo comenzaba a apreciar, pero nunca llegué a imaginar lo que pasó.

Un día, hacia las dos de la tarde, hora de salida de los chicos, llego a la escuela, llego a la escuela. Y por algún motivo me siento en una banca, del patio de la escuela, en la entrada. Me siento a espera que los hijos ya estén fuera para irnos, y en esas estaba

cuando veo que se dirige hacia mí Pepe. Pepe llega hacia mí. Nos aludamos y palabras mas palabras menos me dice:

- Estoy leyendo tu libro, y estoy horrorizado de lo que describes allí.

Y entonces le digo:

- Pues si Pepe, pues es la realidad.

Y me dice: - Si. ¡Si eso no lo cuestionas! creo que esta muy documentado tu texto pero eso no me quita la impresión que me está causando esto, no, nunca imaginé que en la UNAM se diera una situación como la que estas describiendo. De forma tal, que quiero, si no tienes inconveniente, que nos demos un tiempo para comentar el libro.

Lo cual a mí me dio mucho gusto. Le dije:

- Pues por supuesto, cuando él quisiera.

El caso es que unas semanas después estábamos reunidos para discutir el libro y otras cosas tangenciales, recuerdo esa reunión con mucho agrado fue un viernes por la tarde, en la casa de Pepe. Llegué yo, y él estaba ya preparado para tener una intensa charla: tenía café caliente, y tenía una bandeja con galletas, y de una vez lleve alguna cosa para completar... Y comenzamos a conversar, y entonces él fue muy sincero, él fue muy sincero, y me dijo que hasta donde yo pudiera, no me quería comprometer, pero que él deseaba conocer algo de mí, si, me dijo si puedes háblame de tus padres, háblame de tu formación escolar, de tu niñez, de tus inquietudes, este... inmediatamente me pregunto y que paso con este libro. Pues le dije:

- Pepe me despidieron perdí mi trabajo.

Y entonces Pepe me dijo:

- Ya lo suponía yo, ya lo suponía yo.

El caso es que empezamos a charlar y al poco rato quedamos muy, muy identificados. Pepe en algún momento de su vida también había sufrido el despido laboral, la situación de él, él de él, este... Mucho mas complicada. Pero él me dijo:

- Siento que me identifico contigo, siento que me identifico contigo.

Y el caso es que de revisar, discutir un poco el libro *El autoritarismo de la UNAM*. Pasamos a otros temas y Pepe comenzó a contarme, de una manera muy ágil, de una manera... yo diría hasta muy simpática en algunos casos, en otros con ciertos momentos hasta de tristeza, en fin. Pepe me comenzó a contar episodios de su vida de maestro, de su vida en España, por los distintos poblados por los que pasó, las distintas escuelas, la relación que, bueno, la familia números que tuvo, como sus hijos a la vez eran alumnos en la escuela, el apoyo que siempre tuvo de su esposa Cata a quien él quería muchísimo, las relaciones dentro del pueblo con la gente, las relaciones dentro del pueblo con los “gerartas” eclesiásticos, con los curas, incluso en algún momento, con algún obispo en la ciudad...

Y bueno así nos estuvimos hasta las ocho de la noche. En que llegó Chela, se incorporó en la conversación... Y bueno, ya era hora que me marchara... Y así fue, me fui. Pero me fui a partir de aquel momento con una ida muy clara, una idea muy clara en mí que pronto le comuniqué a Pepe en la siguiente reunión que nos volvimos a ver. En donde ya era una relación mucho más familiar, mucho más estrecha, y le dije rápidamente:

-Pepe, tienes que escribir, tú tienes un compromiso que escribir.

Pepe, me dice:

- ¡Un compromiso de escribir! ¡Yo no tengo ningún compromiso de escribir con nadie! ¡No! Es más, este, ni tengo tiempo para escribir, ni me interesa escribir, no.

Me hizo saber nuevamente, me subrayó muy bien que él a sus 80 y tantos años de vida pasaba toda la mañana en la escuela y que con eso era más que suficiente, que las tardes eran un poco para recuperar energías y poder ir nuevamente a la escuela el día siguiente. Luego entonces ¿qué lo que le estaba yo pidiendo! Y me dice:

-¿Y qué es lo que tengo que escribir?

Y yo rápidamente le dije:

- Pepe, tu tienes que escribir todo, y más de lo que me narraste el otro día, de lo que estuvimos charlando.

Y entonces me dijo, pues que no, que él no iba a escribir nada, y yo dije pues Pepe, tiene que escribir, yo tengo que convencer, yo tengo que presionar a que Pepe escriba, y así nos estuvimos, durante mucho tiempo. Cada vez que yo lo veía: -¿Qué paso Pepe? ¿Ya escribiste? ¿Ya empezaste a escribir? Y él me decía que no iba a escribir. Y entonces, testarudo uno, testarudo él otro y no abanzábamos. Pero en cierta tarde en donde, nuevamente iba a tratar yo el tema escribe Pepe, me encontré ante una situación que cambió todo. Fui a casa de Pepe una Tarde, y en el semblante se le veía algo de tristeza, algo, algo de especial en esa tarde, y yo dije:

- Que pasa Pepe, Que... Como te sientes, alguna novedad.

Y entonces me dice:

- Si.

Él empezó des de aquella época a decirme hijo, yo realmente empecé a sentir en algunos momentos a Pepe como un padre, o sea una relación muy estrecha, la diferencia de edad es muy, muy grande y me hizo saber que la tarde anterior, o el día anterior había ido al medico al oftalmólogo a una revisión, puesto que se estaba notando que había perdida visual, pues el medico lo corrobora y le hizo saber que tenía cataratas en aquellos años todavía... ya era operable por supuesto, sin embargo la tecnología no era tan avanzada como hoy en día, si tenía sus complicaciones la operación, tiempo, etcétera. Y el medico lo animaba y le decía que se operara. Pero no, Pepe no quiso operarse. Él en aquel momento me dijo que no, que ya tenía muchos años que ya había visto mucho y que realmente ya no necesitaba de la operación, que no le quedaba mucho de vida... Y que no le quedaba mucho de vida y que por lo mismo no se iba a operar. Insistí que se operara, su familia, Chela y Lisa su hija, pues todo el mundo que nos íbamos enterando de lo que pasaba amoldábamos para que se operaba. Pero Pepe se resistió y nunca hubo la intervención quirúrgica. Claro esto ya varia las cosas. Como iba yo a desafiar a Pepe que escribiera si Pepe ya no veía.

(Cara B)

Ante la nueva situación. Esto es: un Pepe que ha perdido la posibilidad de ver. Tuve que cambiar mi estrategia, no. Esto es, ya no se me podía ocurrir decirle al Pepe escribe. Pero yo seguía con la idea de que todas esas vivencias de Pepe había que compartirlo con la gente, había que darle difusión, había que darle cuerpo, había que estructurarlo... Y entonces decidí cambiar la invitación. Ya no le volví a decir vamos, Pepe escribe. Pero si le pedí a Pepe, le sugerí a Pepe: Pepe vamos a grabar. Vamos a grabar tu voz. Te quiero hacer preguntas. Y entonces Pepe me dijo dos cosas, una fue:

- Ya me han gravado muchas veces, hay materiales. Pues que se aprovechen esos materiales.

Como diciéndome ya, ya estoy cansado de esto. Pero por otro lado me pregunto:

- ¿Bueno y grabar qué?

Y entonces yo le dije rápidamente

- Grabar lo que no quisiste escribir. ¡Pepe!

Aquello que yo insisto en que hay que difundir. El caso es que me dijo que no, que no íbamos a grabar. Y yo seguí insistiendo cada vez que lo veía en que grabáramos y grabáramos incluso llevaba yo la grabadora, para... este... para obtener su voz.

Por todas partes, con la grabadora, intentando que Pepe me dijera si íbamos a grabar y Pepe no lo aceptaba, no lo aceptaba.

De forma tal que incluso yo comencé a desistir de mi propósito. Yo tampoco no puedo ser tan inoportuno, y si Pepe no quiere grabar pues tampoco lo puedo yo forzar... Y fue pasando el tiempo. Y cuando yo tenía, si no completamente olvidado, pero ya no era mi prioridad la grabación, sobretodo por que no quería ya causarle molestias a Pepe. En una reunión que compartimos los alimentos, allí en casa, una reunión Pepe con nosotros pues, una familia, dos familias...

Pepe, íbamos a comer hacia las dos de la tarde, y como a las doce del día me pregunto que hora era. Yo en aquel momento pense que Pepe preguntaba, como era usual, porque ya tenía hambre, porque ya se acercaba la hora de comer. Entonces y o le dije que

todavía no era la hora de comer, pero si tenía hambre pues yo veía que hacíamos para agilizar la comida. Y me dijo que no, que no tenía hambre. A lo que me agregó: - es muy buena hora, vamos a grabar. ¡Cuando yo escucho eso! ¡No me lo creía! ¡Vamos a grabar!

Y entonces Pepe al notar mi incredulidad, me dijo: - ¡Ya no quieres!

Digo: - ¡no! ¡Por supuesto que quiero!

Y me dijo; - Bueno, pues, tráete la grabadora, sácate el cacharro ¡para que gravemos!

Y entonces me fui a buscar la grabadora, que tenía en el estudio. Y a partir de ese momento comenzó una serie de sesiones de trabajo intenso en donde grabadora en mano procuraba yo abordar a Pepe. A veces hasta quizá en situaciones un poco inoportunas. Pero con el único deseo mío de ir recuperando. En aquel entonces Pepe ya había aumentado su edad, 1987 Pepe tenía 91 años de vida, Pepe estaba bien de salud, Pero yo sabía que Pepe, en cualquier momento podía irse, en cualquier momento podía morir y la verdad es que yo quería que Pepe nos regalara todas sus experiencias para que yo pudiera darles forma...

Entonces para mí fue una investigación, fue un trabajo de entrevistas, una confección de libro, en contra del tiempo no. Yo sabía que en cualquier momento, si en condiciones normales, en cualquier momento puede morirse cualquier personas, pues una persona de 91 años pues ya estaba muy, muy próxima su fin... Entonces con 91 años, estábamos haciendo grabaciones, y es por ello, que quizá yo era un poco ansioso, pero trataba de aprovechar cualquier momento para obtener algún dato, para obtener algún elemento, para obtener alguna anécdota que me permitiera seguir. Y entonces la grabadora era un acompañante mío durante todos los días. Llegaba yo a la escuela con la grabadora y si era posible gravábamos.

Tampoco se podían establecer sesiones de muchas horas, pues. Pepe después de media hora estaba cansado, no podíamos abusar más de esto. A veces yo mismo lo veía cansado y decía hasta aquí grabación. A veces me día hasta aquí, ya no más. Hubo ocasiones donde gravábamos un rato en la mañana, otro rato en la tarde, otro rato en la

noche. A veces no se podía tanto. Gravábamos, insisto, en la escuela, gravábamos en la casa de Pepe, gravábamos, aunque ya no mucho, en mi casa...

Y así se fueron llenando cintas y cintas y cintas de la voz de Pepe. A veces no era muy sencillo. Hubo grabaciones en donde la voz de Pepe era muy cerrada o muy cansada, ay a veces diferencias entre el castellano de España y el castellano de aquí en México, aunque Pepe llevaba muchos años de vivir aquí, sin embargo conservaba ciertas características lingüísticas de España. Lo que quiero decir es que hubo dificultades para poder entender lo que había dicho.

Era curioso porque la grabación no fue muy sistemática, no fue muy rigurosa. En el sentido que si tengo veinte preguntas y hasta que usted no me contesta la diecinueve no paso a la veinte ¡No! Al contrario, fue una entrevista muy abierta, en donde Pepe me decía lo que le parecía pues. A veces era un poco desesperante, preguntarle a Pepe algo y que Pepe contestara otras cosas. Pero lo curioso es que lo que le había preguntado dos días antes me lo contestaba dos días después como... en otra situación.

Entonces se fueron llenando así los huecos. Hubo momentos de mucha alegría situaciones muy chuscas, muy bonitas, en donde Pepe y yo reíamos, hubo momentos muy tristes, donde le hice recordar cosas muy duras. Y Pepe en ningún momento me dijo, no, eso no quiero. Fue muy cuidadoso, nunca quiso involucrar, dentro de las conversaciones, situaciones que pudieran dañar otras personas. Pero en general, todo lo que yo le pregunte fue contestando. De manera muy, muy generosa. Ciertísimo, en el paso de los años me doy cuenta que faltaron muchas cosas, faltaron muchas cosas. Pero aquí la responsabilidad la asumo. Si faltaron porque no se las pregunté, (hay cosa que no le pregunté, pues no le pregunté y ya ni modos). Pero si faltan no es porque el no me las haya querido decir, es porque no pregunte...

Se llenaron entonces muchas cintas, con la voz de Pepe, con las preguntas que yo le hacía. Y después vino un trabajo, este... Pesado, un trabajo pesado, de transcribir, de llevar al papel todo ese material. En aquel entonces por supuesto que yo no tenía ni idea de lo que era una computadora, un ordenador, ya comenzaba a utilizarse aquí en México, para mí era totalmente inaccesible, es mas yo había tenido una de estas máquinas cerca de mí. Lo que quiero decir es que no lo utilicé para esta investigación.

Era una grabadora, un cuadernito, transcribiendo los textos, estableciendo yo mismo mis claves, párrafos que quedaban incompletos, ideas que no estaban bien hilvanadas, palabras que no entendía... Para que con grabadora en mano volver a Pepe y tratar de aclarar algunas cuestiones. Entonces también fue un trabajo muy laborioso, esto de la transcripción.

Una vez que estaba transcrito. Estaba en papel, me di cuenta que allí estaban las piezas de un rompecabezas. El rompecabezas de la vida de Pepe, de la... Y que pues tenía que construir esos rompecabezas. Y así me sentí yo, como un niño, con todas las piezas de un rompecabezas y que había de dar forma.

Y comenzó la parte de estructurar el trabajo. I bueno, hice una primera redacción. Una redacción, que por supuesto quedo aburridísima donde yo hablaba... si que José de Tapia que había nacido en tal año... iba narrando la biografía. Y no nos gustó, ni a Pepe ni a mi, era muy formal, muy acartonado, almidonado, si era también este... compartiendo con Chela. Y Chela fue muy sincera y dijo:

- Yo pienso que un texto así pues no va a jalar a los lectores!

Y en las pláticas que tuvimos, Pepe Chela y yo, surgió la idea, bueno y porque no dejar tal y como lo va narrando Pepe. Pequeños episodios de la vida, lo que sucedió en la escuela, en Montolú, lo que pasó cuando se desplazó a Monte Mayor, episodios de la vida familiar... Hasta llegar a lo más reciente. Entonces pienso que fue un buen acierto colectivo, una buena reflexión que hicimos. En donde recuerdo que discutíamos y veníamos. Y la sugerencia fue escribir algún episodio, narrarlo, tal como esta en la grabadora, darle un poco de forma, etcétera. Esto no quiere decir que el libro este transcrito al pie de la letra de la grabación. No por supuesto que no, pero, la grabación fue dando pauta para que yo me dedicara a narrar los pequeños episodios. Y nos gustó, no recuerdo cual fue el primer por el que empezamos, pero también en la confección contraria a lo que este pudiera pensar no comencé de la página uno a la última, fui narrándolos, así como pienso que el lector puede leer los episodios sin necesidad de haber leído el anterior. Nos gustó, tanto a Pepe como, Chela, como a mí. Y a partir de ese momento fui narrando en primera persona, como es que se habían dado las situaciones, etcétera.

Y curiosamente uno de mis primeros lectores, que me estimulo mucho en el trabajo, fue mi hijo Fabián, que era muy pequeño, pues que tenía, era pequeñísimo, estaba en primero de primaria, un niño de siete años, y que en algún momento se me ocurrió leerle. Conocía a Pepe, Pepe era su maestro de ciencias naturales. Íbamos a visitar a Pepe a su casa, Pepe venía a casa a comer con nosotros...

Y entonces le dije, hijo yo te voy a leer a ver si te gusta, la vida de Pepe. Y entonces a partir de aquel momento, Fabián me decía más, y más dame más. ¡Pero yo ya no tenía mas escrito! Y entonces para mi se convirtió en un desafío, porque Fabián me decía, este... Un poco el acuerdo era: Hoy en la tarde cuando regreses en la escuela yo procuraré tener algo nuevo y te lo voy a leer, no. Y entonces Fabián me preguntaba si había algo nuevo, no. Y había días que si y había días que no por supuesto. Pero yo recuerdo que Fabián disfrutaba mucho esos textos en las tardes, y yo con él por supuesto. Y para mi era muy estimulante, que un niño de esa edad me estuviera este pues casi, casi desafiándome: ¡apúrale no!, avanza, avanza, que necesito conocer mas sobre Pepe.

Y así fue que quedó el libro estructurado mas o menos como esta ahora. En una primera versión que si quedo a máquina, insisto no había computadora ni impresora, a máquina convencional, la máquina de escribir. Quedo la versión.

Hubo dos versiones. Una primera versión que revisamos con mucho cuidado Pepe y yo le iba leyendo y él iba diciendo no, aquí no es así, no quise decir eso, añade esto, quítale esto, yo iba haciendo anotaciones... Todo eso lo hicimos en su casa, con esa versión, pues a rehacerla, volver a escribirla, etcétera. Y ya quedó la versión casi definitiva, casi como esta aquí en el texto, todavía algunas correcciones pequeñas. Y recuerdo que en el cumpleaños 93 de Pepe pude darme el regalo de regalarle a Pepe este libro, por supuesto no estaba editado pero si en una carpeta engargolada le obsequié y Pepe tenía una cara de gran felicidad.

Continuació de l'entrevista: 22 d'abril de 2006

Pues bien entonces, en esos cumpleaños 93 de Pepe estuvimos muy contentos, él de alguna manera manifestó su alegría de que el libro estaba prácticamente terminado a los 93 años, por supuesto estaba ya cansado no estuvo enfermo, en realidad nunca tuvo una enfermedad grave, mucho menos terminal, no. Simplemente 93 años eran muchos. Y él de alguna manera había manifestado, cuando unos meses antes, había tenido ya la necesidad de dejar la escuela, simplemente porque estaba débil, porque ya no estaba en condiciones de aguantar una jornada escolar, de trabajar con los niños, etcétera, etcétera... Fue consciente de que ya era momento de retirarse de la escuela. Y en esos últimos meses él en alguna ocasión me había dicho que le quedaban pendientes varias cosas, o sea que había varios motivos por los cuales él seguía vivo, pues. Y entonces él decía que por un lado estaba pendiente el libro, que por otro lado también estaba esperando, él, la llegada de uno de sus hijos de Francia que venía a visitarlo a México, sí, venía a visitarlo después de unos años que no habían podido encontrarse. Y por otro lado me decía que había un tercer motivo, que lo tenía muy atento todavía, muy vivo, muy vital pues, que era la titulación pendiente de su hija Elisa como arquitecta, entonces que esos eran los tres motivos, y bueno ya una vez que el libro estaba terminado ya él me decía: - Ya nomás me quedan dos motivos.

Y digo esto porque los meses que siguieron a febrero de ese año 89 pues fueron meses ya fatales, pues aunque Pepe no estaba enfermo, Pepe, este, se fue para abajo, se fue para abajo, se fue para abajo. Y en mayo, a principios de mayo, muere, no, muere. Curiosamente su hijo viene de Francia visita al padre, se hospeda en la casa del padre, o sea tiene unos días muy bonitos. Y este Pepe veía que también estaba cubierto ese motivo por el cual estaba vivo. Tenía superada también esa expectativa, esa prueba estaba superada: se había encontrado con el hijo. Y por otro lado la titulación de su hija, esa sí iba a llevar más tiempo porque, pues, hay una serie de trámites administrativos, engorrosos e quizá ella no tenía todos los trámites... de manera tal que hay sí que no hubo tiempo. Pepe murió y su hija no se había titulado. Meses después el título ya estaba. Pero estos meses de marzo a abril, fueron dos meses muy duros, lo recuerdo yo, en donde Pepe y yo nos seguimos viendo. Yo de alguna manera tenía la ilusión de ver publicado el libro y sobretodo que lo pudiera ver Pepe publicado, yo no sabía que Pepe iba a morir en mayo. Entonces yo sabía que eran prácticamente los últimos tiempos que viviría Pepe, yo no sabía cuantos meses podría vivir él, yo lo veía muy cansado. Y este,

nobstante que yo quería publicar el libro, sin embargo decidí que en lugar de gastar el tiempo buscando un editor y hacer todo un proceso que iba a ser largo y que quizá Pepe no iba a alcanzar a ver de todas formas. Fueron unas semanas que me dediqué lo mas que pude estar cerca de él. Y no me arrepiento, pues fue muy poco tiempo y en mayo Muere.

La muerte de Pepe para mi es muy significativa, me da mucha tristeza, yo sabía que iba a morir el amigo, pero esto no quita que haya sido muy,. Muy triste, muy doloroso. Y cercano... o sea por la misma época, los meses siguientes, digamos, o por las semanas previas a la muerte de Pepe se dan varias cosas.

Por un lado establezco contacto, escribo, contacto con España, escribo a una revista para ver si me pueden informar, como esta la investigación, no nomás la investigación, sino la practica escolar sobre Freinetismo... Freinetista en España. Y recuerdo que todavía estando el mismo Pepe, me llega una carta, me contestan, me indican el nombre de algunas personas que me puedan orientar. Y también por esa misma época escribo a un maestro, José Alcobé, en donde me anima a ir a España, y por otro lado me pide, si todavía es oportuno, le de saludos a Pepe Tapia de parte suya, dice que todavía lo recuerda, que José de Tapia es un maestro mayor que él, que lo recuerda la practica de la Educación Freinet en los años de la República. Alcanzo a decirle a Pepe que recibe saludos de España incluso si mal no recuerdo le muestro la carta, y bueno, este.. Pepe quizá fue uno de los últimos días que lo vi yo con cierto agrado, o sea se dio cuenta que le enviaban saludos des del extranjero des de España.

Entonces por un lado está esta cuestión, yo entablo contacto con España, entre otras cosas porque se venían meses difíciles para mí, en ese sentido, la perdida del amigo, y yo en la universidad estaba en condiciones de tener un período sabático de investigación. Y me parecía que podía ser muy interesante ir a España a ver que era lo que había dejado Pepe y no nomás Pepe, los demás maestros que habían practicado la técnica Freinet.

Pero por otro lado estaba pendiente la publicación del libro, estaba pendiente la publicación del libro, y yo no quería, en caso de lograr lo de España, no quería irme a España y dejar o posponer la publicación del libero, puesto que eran varios meses. De

ahí que, este, mientras logré armar el viaje a España, que efectivamente lo pude hacer a partir del noviembre siguiente (esto fueron varios meses). También me di a la tarea de ver quien editaba el libro. Y pues estuve buscando, estuve buscando editores, me acerqué a varias, este, compañías editoriales, a Siglo XXI, a Fondo de cultura Económica, “Grijalbo”... Pero yo veía que aquello no era fácil, en realidad yo tenía experiencia en la edición de libros y sé que es algo complejo. Pero veía que no, que no prosperaba mucho, veía yo que no prosperaba mucho, incluso uno de los editores, cuando me daba su parecer, me decía que quizá el libro podía publicarse un año después. Y yo realmente no quería que se publicara un año después, en aquel momento quería que el libro saliera lo más pronto posible, y fue así como, a través de un buen amigo, a través, sí, de un buen amigo que se dedicaba a cuestiones editoriales, estuvimos conversando, este, y él me planteó la posibilidad de hacer una edición personal, en donde los gastos quedaran cubiertos y con la misma edición de los libros, los mismos ejemplares que se fueran vendiendo irlo pagando. Vimos como andaban las cuentas cuanto era lo que era... la cantidad de la que se tenía que disponer Y al caso que al estar haciendo cuentas vi que quizá podía hacerlo, me endeudé, pedí un préstamo. Pero lo cierto es que cuando yo me fui a España, cuando se resolvió la situación de mi viaje, ya la publicación del libro estaba encaminada, y estando yo en España, al poco tiempo, dos meses después de mi llegada ya tenía yo los primeros ejemplares del libro. Entonces fui armando las cosas, por un lado libro publicado, por otro lado viaje a España, que eran las dos cuestiones por las que tenía que trabajar en estos meses.

Llegué yo a Barcelona en noviembre del año 89, con mi familia. Y... En mente yo llevaba varias cuestiones, varios pequeños proyectos. Por un lado, yo deseaba ver, cuál era el estado de la educación Freinet en ese momento, principalmente en práctica escolar y en cuanto a investigación: quien estaba investigando, que era lo que estaba investigando.

Por otro lado, que ya el libro estaba en proceso de publicación, en breve iba a haber ejemplares. Yo también llevaba la idea de comenzar a difundir el libro, de presentarlo, de conociendo colegas en las universidades, pues, para dar a conocer el libro.

Esas eran quizá los grandes objetivos, no tenía yo muy claro en aquel momento por donde iba a continuar la investigación de manera muy precisa. Y aquí, este... Estoy yo muy abierto a la búsqueda, que he quedado que iba saliendo poco a poco.

Entonces, me llegaron ejemplares, pude comenzar a difundir el libro, claro no me llegaron ejemplares, cantidades masivas ni mucho menos, eran unos cuantos ejemplares. Pero yo fui viendo la forma, de que los primeros ejemplares quedaran en las manos de algunos colegas o personas que pudieran interesarles.

He de decir, y eso si me dolió mucho, que por la premura, que por la premura, este... y la distancia en la que yo me encontraba, este... La edición o quedó del todo bien. Hubo varios errores, varias erratas que podían haberse evitado. Pero bueno, dicen que en todos los libros hay errores, el caso es que... esos errores... ni hablar.

Fue un viaje complicado, con pocos recursos, con pocas pesetas. Pero aún y así fui contando con muchos apoyos, especialmente en un momento dado recibí un apoyo del Ministerio de Asuntos Exteriores si mal no lo recuerdo, con el cual pude ir solventando los gastos la manutención, alimentos, desplazamientos. Pero tampoco tuve así grandes recursos para recorrer España y ver la practica y la educación Freinet,. De manera tal que mis objetivos en esos viaje cambiaron un poquitín, y que bueno que así fue –bueno así lo veo yo- porque este... En un momento dado, conseguí, en una biblioteca algunos materiales, las referencias, algunos textos que me llevaron al propio libro del *Maestro singular*, en donde Pepe, en alguno de los episodios, habla, que él estando en Francia después de la Guerra Civil, este... estando en Francia, escribe un texto, escribe un artículo, y el decía que tenía entendido que le habían dicho que ese artículo se lo iban a publicar, yo no tenía más datos que esos, cuando, de la manera más curiosa, de la manera más curiosa, porque no lo estaba yo buscando, apareció me llegó a las manos, este,, de una manera muy, muy espontanea, no lo diría de otra forma, muy espontanea, encuentro que el texto de Pepe había sido publicado efectivamente, y que había sido publicado en Francia y que, esto existía, luego entonces me di a la tarea de buscar ese artículo, y después de varias semanas de estarlo buscando lo localicé en la biblioteca del *Ateneo Obrero*, y cuando tuve el folletito , un folletito muy sencillo además, en donde Pepe se refería a experiencia educativa realizada en la Escuela Graduada en Barcelona, entonces, cuando tengo ese folleto en mis manos, y consigo que me lo presten en el

Ateneu. Con dos finalidades. Una que lo tuviera muy rápidamente, para eso no necesitaba el cuaderno mucho tiempo, era hacer una fotocopia de las paginas. Sin embargo, pues yo sabía que este cuadernito, que este folleto, lo tenía casualmente pues, que yo este folleto no lo iba a tener después como algo mío en mi biblioteca y menos que... Esto difícilmente lo iba a conseguir en México. Entonces un poco como recuerdo, como... La cercanía, el momento... Decidí hacer una fotografía de la portada. Fui a una casa que se dedicaba a ello en Barcelona. Pedí que me hicieran una fotografía de la portada, y cuando me la entregaron después de unas cuantas horas pasó una cosa muy curiosa, porque me dieron la fotografía aquella, y recuerdo era por la tarde, era hora de regresar a casa, entonces yo llevaba un ejemplar, mi ejemplar del libro *Un Maestro Singular*, y puse entre las páginas la fotografía la guardé, pues la guardé, me fui de regreso a casa, y en cuanto llego a casa, para ver con mas calma la fotografía que... la busco dentro del libro, pero curiosamente, y sin ninguna pretensión de tipo ni bibliográfico, ni artístico ni nada, abra el libro y la fotografía queda casi al centro como una ilustración del libro, y entonces yo digo: - ¡Que bien se ve! ¡Se ve muy bien esta fotografía aquí!

Y renace en mi una inquietud, que yo ya había tenido cuando preparaba el libro en México, -que había sido muy, muy pasajera, sin embargo si que la había tenido yo-. En el sentido: que bien que estaría el libro ilustrado ¡Qué bien que estaría el libro ilustrado;

Pero, pues por supuesto cuando yo trabajaba el libro había algunas ilustraciones, algunas cosas, algunas fotografías... Pero nada que tuviera que ver con España, con Francia, con toda su primera fase, luego entonces yo había desechado rápidamente esta idea. Sin embargo ya estando en Barcelona, y con la primera ilustración que yo no la había buscado, sino que casi, casi llego a mis manos de manera espontánea porque estaba consultando otro documento, dije bueno, que tal que me pongo a buscar, todavía tengo que estar aquí unos meses y no hay dinero suficiente ni condiciones para ponerme a hacer una investigación de cómo está la educación Freinet hoy en día en España. Que tal que me pongo a buscar algunas ilustraciones pensando en una siguiente edición del libro.

Y así fue, y a partir de aquel momento, la idea ya no se me quitó: había que ilustrar el libro, había que buscar ilustraciones, había que buscar fotografías había que buscar materiales.

Insisto estoy hablando ya, estoy en el año 1990 y a partir de ese momento en España y después en México me dediqué a buscar ilustraciones, y bueno consigue muchas, conseguí muchas... Quizá conseguí más de España, aunque numéricamente no, porque de la escuela pues había muchas de la última fase de la escuela Manuel Bartolomé Cossío... Ciudad de México, pero conseguí muchas fotografías, muchas fotografías.

No fue una tarea que yo haya cubierto el año 1990, porque yo estuve en Barcelona nada más hasta julio o junio, no recuerdo exactamente, del año 90. Y después en los años siguientes en 91, 92, 93, 94, 95 seguí buscando ilustraciones. Y fue en el año 96, con motivo del centenario del nacimiento de José de Tapia, sí, en donde decidí hacer una edición ilustrada del libro, con todos los materiales que tenía recopilados. Y este, pues creo que no quedo mal, creo que no quedo mal. Nuevamente fue el mismo procedimiento, no tiene una casa editorial. Volví a endeudarme, ya lo había hecho en una ocasión y las cosas habían salido bien, volví a endeudarme, pedí un préstamo. Con el préstamo se compró papel, la tinta, se pagó a la imprenta. Salí el libro en el año 1996, y yo quedé muy satisfecho. Esa edición salió en febrero de 1996, los primeros ejemplares estuvieron circulando el día del centenario del nacimiento de Pepe, y este... pues fue para mí un privilegio poderle regalar a Pepe este en su centenario. Y hoy en día, ha 10 años, sí en 2006, puedo decir que el libro desde hace ya varios años está completamente agotado, no hay libros en el mercado, no hay ejemplares en venta, quizá en estos diez años podían haberse hecho varias ediciones, pero detecté que hay una serie de fallos, una serie de pequeños errores, no graves, pero sí de pequeños errores que me están pidiendo atención para revisar cuidadosamente el libro y lanzar ya una edición. Ahora sí a través de alguna editorial, porque pienso que el libro debe estar en las librerías, y no el lector enterarse que por allí se está vendiendo un libro y que hay que irlo a buscar y bueno se vuelve un camino complicado, sino que el libro puede estar en las librerías tanto en México como en España, y ojalá que pueda viajar en otros países latinoamericanos en donde este se puede acudir ampliamente a la obra de José de Tapia, incluso pensar, porque no en una edición electrónica vía Internet, pero bueno esto habrá

que pensar con mucho detenimiento y creo que será en los próximos meses cuando se pueda... yo pueda tomar una decisión y este difundir ampliamente el libro.

En ese mismo viaje en Barcelona el año 90, cosa que no tenía prevista cuando inicio el viaje, voy tomando contacto con varios maestros que habían sido compañeros de Pepe, y los voy entrevistando, también entreviste alumnos de Pepe Tapia, pensando en la posibilidad de una nueva investigación que sigue en proyecto, que sería este, un poco José de Tapia por quienes lo conocieron: Que es lo que recuerdan, o recordamos, que es lo que opinamos, que testimonios hay, que anécdotas recordamos...

(falta la idea, que esta en la cinta 1, de recopilar algunes activitats realitzades a l'escola republicana a través de les tècniques Freinet, per la veu dels protagonistes)

*****Fi de la cinta *****

ANNEX2: la transcripció de l'entrevista realitzada a Fernando Jiménez referent a les
Seis experiències de educació Freinet en Catalunya antes de 1939

Transcripció de la cinta 1

Entrevista a: Fernando Jiménez

Tema: la realització del quadern *Seis experiencias de educación Freinet en Catalunya antes de 1939*

Dia: 11 d'abril de 2006

Lloc: Districte Federal, Mèxic (cuina de casa d'en Fernando J.)

Sobre el texto seis experiencias de educación Freinet en Catalunya antes de 1939. Bien Marta, pues resulta que este texto tiene una historia muy, muy peculiar y con mucho gusto te la voy a contar.

Hacia el año 1990, ya hace algunos años, conocí yo en Barcelona a un par de maestros ya muy viejecitos, matrimonio Maria Nogués y Juan Benimeli. Llegué yo a estos maestros porque unos meses antes o semanas antes había tenido yo conocimiento de un texto, un artículo escrito, hasta donde recuerdo en catalán por una profesora de la UB: la profesora Maria Pla y este artículo trata de cómo se experimento como se practicó con la imprenta Freinet en la escuela freinet que se conocía como la escuela Freinet de Barcelona, y que estaba emplazada cerca de Tibidabo, la parte alta de Barcelona, yo buscaba desde entonces de manera cuidadosa todo lo que tuviera que ver con con Freinet en España en los años de la república incluso tratando de rastrear tiempos atrás y llegando a la Guerra Civil, si, y también fue muy interesante llegar a saber de este texto, si, leerlo y esto me llevó, me llevó con mucha sed a buscar a la autora y no fue difícil,

en la propia universidad, si mal no recuerdo el profesor Francisco Invernón, fue quien me contactó con ella, y un día tuve la ocasión de entrevistarme con Maria Pla, fue una entrevista muy sencilla, me hablo un poco de cómo ella había... este...descubierto unos cuadernos escolares en l'Ardiaca .. (la casa de...allí en Barcelona, el archivo municipal tengo entendido o hemeroteca no importa en este momento) y por supuesto fuí a buscar estos cuadernos, hechos con la técnica Freinet, uno de ellos se llama *Tibidavo* y el otro se llama *Petits* cuadernos que se conservaban allí, en esa biblioteca. Y por otro lado la profesora Maria Pla me dio algunas señas para poder, y des de luego me dijo que vivían estos maestros, el matrimonio Benimeli, y este, me dio algunas señas para llegar a ellos y no fue difícil, al poco tiempo estaba yo en casa de los Benimeli, les llamé por teléfono cual era el motivo de mi llamada... El caso es que me recibieron muy afables, me trataron muy, muy bien , les expliqué lo que yo buscaba, en fin..., y descubrí en aquel momento, entre otras cosas, que había mas personas vivas que habían practicado la educación Freinet en, este, esa época. Personas de mucha edad, personas en las que se podía rescatar muchísimo todavía, muy, muy, lucidos, muy colaboradores, pero también descubrí que lo que yo había obtenido en esas pocas sesiones que pude trabajar con ellos, si, pues no era suficiente, quedaban muchas cosas en el tintero y a esto he de agregar que yo ya no podía darme el lujo de decir pues continuo la semana que entra, sigo el mes que entra, ni siquiera continuo mañana, porqué? Pues porque yo ya tenía el regreso eminente a México para continuar mi vida universitaria, incorporarme a las clases, etcétera, etcétera... y realmente sentía yo pues que aquello se quedaba, se quedaba trunco, no encontraba yo todavía, en ese momento quien pudiera interesarse en trabajar esto, y la sensación que yo tenía era así como de un poco de perdida como de un poco de.... pues quien sabe, aquí se queda toda esta situación, aquí se queda toda esta información.

Estando todavía allí en España, conversé este particular, este asunto con mi buen amigo Sebastián Gertrudix, maestro en Torres de Segre, en Lérida, y dentro de mi desesperación ahora lo veo así, yo le sugerí, o le pregunté que, que tan factible sería que él se encargase pues de entrevistar a los, estos maestros para que mas adelante los materiales ya rescatados se pudiera hacer algo, y el me dijo varias cosas no, una de ellas es que no contaba con tiempo, quizá no era la mas importante, pero si era importante, la otra que también me dijo, yo no tengo la experiencia, yo no me dedico a esto, yo no soy

investigador... este bastante trabajo tengo ya con la faena escolar, los niños a los que atiendo.

Luego entonces lo que te quiero decir es que por hay no iba la cuestión, bueno.

Se me ocurrió entonces decirle sobretodo a la señora que si en un momento dado podíamos continuar esta conversación vía correo postal y ella fue muy generosa y me dijo que si. En cuanto yo llego a México, más o menos me reorganicé mi vida, etcétera, etcétera... Escribo a la señora Benimeli, con el tiempo la señora me contesta, pero aquello se hacía muy, muy largo, yo veía que no era... no íbamos a avanzar, no avanzábamos como yo hubiera deseado, si...

070

Bien, hago un pequeño paréntesis por lo siguiente. Mi inquietud y el la confección de este proyecto de este cuaderno de Aula Libre, nace en ese momento, cuando yo encuentro al matrimonio Benimeli, pero ya antes en los meses que había estado, varios meses que había estado en Barcelona, en Lérida, había yo conocido a otros maestros, había conocido a otros maestros, que, también habían trabajado la técnica Freinet, también habían utilizado en algunos casos la imprenta escolar, y por lo mismo también me habían aportado mucha riqueza, los había entrevistado, aunque en aquel momento la entrevista había versado entorno a los recuerdos que ellos tuvieran de la vida pensamiento y obra de José de Tàpia que al final de cuentas es el que me llevó a todas estas andanzas a toda esta aventura, entonces yo tenia recopilado ya mucho material de estos maestros: Antonio Borrell, Antonio Claverol, Josep Alcobé Jacinto Pallejà, principalmente. Y fue cuando conozco a los Benimeli que pienso: *¡no puede perderse este material, esto hay que compartirlo!* Estos personajes ya no van a vivir muchos años pero lo que si puede vivir es la experiencia que tuvieron si la recuperamos entre ellos y yo, si ellos me la regalan con sus palabras en la grabadora y yo me doy a la tarea de transcribir, después pasar a papel y ver que esto se publique, si. Entonces ya en conjunto todos estos personajes todos estos maestros, fueron los que me llevaron a la ida inicial de construir esta cuaderno y ahí cerraría yo el paréntesis que abrí hace un rato para continuar.

090

Salí de Barcelona a México, en México, repito brevemente le escribí a la señora Maria Benimeli, la señora me contestó, yo veía que no avanzaba. Y en mi cabeza estaba esa idea fija: este material hay que trabajarlo, este material hay que trabajarlo. Finalmente por cuestiones que son totalmente al margen de lo que aquí comentamos, conseguí yo apoyo, autorización, tiempo, etcétera para regresar a Barcelona,

De parte de quien

conseguí apoyo tanto de Barcelona Universidad de BCN y del ministerio d'Educació como de México de mi universidad, es una historia que seria muy larga y no se si mas adelante... El caso es que el año 91, en noviembre del 91, estaba yo de regreso a BCN instalado en BCN y una de mis principales propósitos si, y fue precisamente hacer este texto, si. Fue hacer este texto, luego entonces con grabadora en mano comencé nuevamente a buscar a estos personajes a estos maestros con quienes prácticamente el contacto había quedado en pausa desde junio del año 90 si, estamos ablando de un año infracción. Quiero decirte que yo tenía pánico cuando hablaba por telefona, pánico a que me dijeran ya no vive aquí, y precisamente ya no vive aquí porque ya no vive, eran personas muy viejecitas y realmente para mi fue una gran satisfacción al ir llamando a cada uno de ellos, a todos los encontré, luego entonces parte de mi propósito estaba, estaba en condiciones de desarrollarse, tenía yo a los informantes, los informates estaban dispuestos a trabajar conmigo de una manera muy generosa, muy cariñosa, yo ya estaba ahí, lo único que faltaba era ponerse a trabajar. Y comencé a hacer citas con ellos, y en esta ocasión ya la entrevista o diversas entrevista, lo que yo les preguntaba, no tenía que ver con José de Tàpia, sino tenía que ver con cada uno de ellos, que recordaban como habían trabajado, que habían hecho porque con Freinet, que vínculos habían tenido con el grupo Batec, si habían incorporado a la cooperativa española de la técnica Freinet, eran muchas preguntas las que a mi me asaltaban, muchísimas,.

Luego entonces pensé que lo mejor era quizá no hacerles preguntas muy cerradas, sino que cada quien fueses hablando, dejarlos hablar, que dijesen, y cuando era necesario intervenía yo en la grabación o tomar alguna nota y después volver a preguntar, repreguntar, para este que no me fueran quedando dudas, si, entonces así procedí. Cada una de estas experiencias fue muy diferente, y por lo mismo yo diría que cada una de estas entrevistas fue muy, muy diferente.

En que orden los fui entrevistando, realmente aquí lo que marcaba la pauta era cuando ellos disponían de tiempo cuando ellos me decían ahora, había ocasiones en que estaban reunidos todos en el centro Comarcal Lleidetà allí en Barcelona, sino todos la mayoría de ellos, y entonces este incluso optábamos por separarnos un poco el que hablaba conmigo y yo junto con la grabadora del resto de los maestros, aunque también recuerdo con agrado, alguna sesión, que no fue lo que predominó, en donde la grabadora estaba al centro de la mesa y todos alrededor de la mesa y todos hablando y hubo momentos incluso de confusión. Pero también esto se debe reconocer. Lo que te quiero decir es que yo en mi trabajo y concretamente en este trato de no ser acartonado de no querer que las cosas sean como yo quiero, sino que vaya fluyendo, que vayan asiendo y si me equivoco que importa, a rectificar, si, de manera tal que quizá esto pueda ser muy aventurado pero bueno, el resultado esta a la vista, o sea un resultado, un producto.

Las entrevistas duraron de noviembre del 91, te decía yo, hacia el principio del verano del 92, el año olímpico, entre otras cosas ya ellos iban a tomar sus vacaciones de verano, cada quien tenía actividades. No obstante que yo permanecí el verano en

Barcelona sin embargo ya no era tiempo yo sabía que antes de las vacaciones escolares hacia junio debería de quedar concluido y así fue quedaron concluidas las entrevistas en la grabadora. Y siguió una nueva fase en el trabajo, en que consistió esa nueva fase, trabajo a ya más en solitario, en casa, sobre una mesa, con cuaderno, transcribiendo las entrevistas, esto no fue de un jalón, cuando yo tenía oportunidad lo fui haciendo a lo largo del año sin embargo alguna parte si que había quedado pendiente y quedó entonces para el verano esta tarea, lo que si fue ya mas tarea de todo este verano fue, todo lo que tenía yo una vez terminé de transcribir, todo lo que tenía yo escrito como pasarlo al papel, como darle una redacción, como presentarlo al lector como compartirlo con los demás, y entonces comencé a hacer un primer borrador, de cada una de las experiencias, si, yo recuerdo que hice un borrador de la experiencia de Josep Alcobé.

Y entre paréntesis te digo brevemente, que Josep Alcobé aparte de las entrevistas me entrego un escrito, unos folios diciéndome que había preparado ese material y que si

algo de eso me servia lo utilizara, y efectivamente algo de ese material lo incluí en la entrevista y posteriormente este material se lo regrese, como el me lo había pedido, porque preparaba algo que finalmente tengo entendido que ya no le dio tiempo pero el quería escribir alguna cuestión entonces ese material no lo tengo, porque se lo entregué en propia mano.

Entonces hice este borrador de la experiencia de Alcobé y bueno Josep muy generoso, y también yo diría preciso en fin me hizo ver que algunas cosas estaban escritas a la mejicana y que el era español, catalán pues, y que hablaba de otra manera, y quizá yo lo planteaba de una manera que podía ser graciosa pero que no era lo que el acostumbraba y entonces me sugirió que algunas palabras que yo había incorporado para enlazar ideas pues las cambiara por las castizas, las que se utilizan en España, des de un principio quedamos en el entendido y pienso que allí si no había otra solución a menos que eso llevara mucho tiempo y ,y otro el entrevistador pues, que todo iba a ser en castellano y... bueno así fue, el trabajo esta hecho en castellano des del principio hasta el final.

200

Y lo mismo hice con Jacinto Pallejà, y con otro personaje, a él lo conocí después, a el lo conocí el año 92, a Modesto Clavé, a Modesto Clavé lo conocí precisamente gracias a Jacinto Pallejà, cuando me dijo bueno, todavía hay otra persona mas de aquella experiencia Freinet de los primeros años que vive aquí en BCN, me puso en contacto me lo presentó, converse con este... Modesto Calvé y también quedó incluido, también quedó incluido. Modesto Clavé también revisó su parte, el matrimonio Benimeli revisó su parte y me da la impresión, creo recordar que con quien ya no hubo oportunidad tan rigurosa de revisarlo fue con Antonio Clabero aun que en algún momento, si, si el dio su asentimiento y dijo: si, va bien.

Una vez que ya tenía yo estas sugerencias de ellos, este yo no lo dije, o no lo dije así, quise haber dicho esto otro, este agréguele acá, mátecele esto, me gusta esta parte, etcétera, etcétera, yo me sentí ya mas tranquilo, pero ya estamos hablando de que será, ya habían regresado ellos del verano, en septiembre, estamos hablando de octubre del 92, y yo ya tenía el regreso para fines de ese mes a Méjico y ya no había ninguna posibilidad de prorrogar ni nada por el estilo. Y comenzaba yo a pensar en la

publicación del trabajo, la publicación del trabajo... Yo tenía toda la intención de dejar el trabajo, versión definitiva antes de salir a Méjico en octubre, pero esto fue imposible, fue imposible, porque simplemente me gano el tiempo. Lo que si ya en ese último mes me quedo muy claro eran dos cosas. Una es que podría haber un espacio para el trabajo, el texto en la colección de cuadernos de aula libre, si, de Fraga, Huesca. Presente el movimiento Aula libre al cual pertenecía Sebastián Gertrudix y otros maestros más. Pero Sebastián Fue quien inició la gestión para publicarlo ahí. Y otra cosa que ya tenía yo clarísimo en ese momento ,en este momento personal, fue extraño pues pero, no en vano han pasado más de 10 años, tenía en claro, tenía yo claro que necesitaba ponerme a estudiar el uso de un ordenador, una computadora, que en aquel momento no sabía, estando yo en Barcelona me prestaron uno, un ordenador muy arcaico, pues, pero a mi me daba susto encenderlo, pues pensé que aquello era mas complicado, lo cual quería decir que yo necesitaba ponerme a trabajar sobre el ordenador para capturar todos los textos, todas las entrevistas, todo el material, y una vez que tuviera yo una versión limpia enviársela a Sebastián para que Sebastián pudiese tramitar, gestionar la publicación de el Cuaderno. Yo llegué a Méjico, no recuerdo si fue a finales de octubre o primeros días de noviembre a demás ya mis estudiantes me esperaban. Llegué tarde una semana, hubo un desfasamiento de calendario escolar. Y de repente fue una de las primeras cosas que hice en las siguientes semanas, pues no el día siguiente pero si las siguientes semanas que siguieron a mi llegada fue adquirir la computadora que todavía tengo no... Y empecé a trabajar con ella. Y a ver como se borro todo, yo decía que había capturado cosas y las perdía, en fin, toda esta práctica que implica... Hasta que con el paso del tiempo, puedo decirte que tuve una versión, una versión limpia del trabajo, yo estaba en comunicación con Sebastián por correo electrónico para ver como nos íbamos acoplando con el material, puesto que este yo iba desfasado atrasado m mi propósito era haberlo terminado en octubre del 92 y ya estábamos en 93, y estaba empezando a utilizar la computadora, haciendo los textos, hasta que un buen día, de esos verdaderamente buenos pude tener en mis manos la versión completa digna de enviarla a Sebastián y así lo hice, la puse en un sobre y va para le...

Sebastián en el tiempo me dijo ya la recibí se va a publicar definitivamente en Cuadernos. Este pues, ahora es el proceso de edición el que viene no. En esta ocasión yo estoy totalmente al margen, no revisé nada, lo cual este agradezco mucho lo cual

Sebastián se encargó de revisar, estaba muy limpia la edición la había hecho yo con mucho cuidado. Pero todas maneras Sebastián estuvo trabajando ahí muchas cuestiones por ejemplo ahora que estoy viendo, Sebastián se encargó de seleccionar el cliché que esta en la portada, y me parece muy bonito, yo lo tuve frente mis ojos pues mucho tiempo forma parte del cuaderno *Tibidavo* pero este nunca pensé que se iba a necesitar una portada, o una ilustración para una portada. Y sin embargo este Sebastián atinadamente sacó de *Tibidavo* este cliché de un texto libre escrito por niños. El texto tiene ilustraciones, y estas ilustraciones las fui consiguiendo de distinta manera todas prácticamente fueron obsequio de los maestros. Hay unas fotografías que tienen que ver con las reuniones del grupo Batec, y que las conservaban estos maestros pues porque habían estado allí en Sant Aniol, hay cuatro fotografías del grupo Batec que me fueron obsequiadas por Jacinto Pallejà, por este Antoni Borrel, por Antonio Claverol, y pues la cuarta no lo recuerdo si Alcobé, tal vez fueron dos de Pallejà, Borrell, bueno, si fueron ellos tres los que me dieron las de Batec. Hay una fotografía de Modesto Clabé con sus niños que me la obsequió el mismo, Antonio Claverol me obsequió una copia a parte del documento en donde consta que adquiriría la imprenta Freinet para su escuela. En fin hay una portada del boletín Colaboración, etcétera. Etcétera. Pero todas estas ilustraciones si que yo las incluí pensando, este que si no podía hacerse esta una ilustración completa, muy amplia por lo menos hubiera algunas muestras de gráficos que nos hablaran de estos, este, esos maestros, si.

300

Bien volviendo un poco, Marta a los textos, a la redacción, al orden de los mismos, etcétera. Hay algunas cuestiones que quizá valga la pena que precise un poquito, que recuerde contigo, te decía yo, están escritos en castellano no porque yo tenga algo en contra del catalán, yo soy consciente son profesores, maestros catalanes y esto debería estar escrito en catalán, pero pues yo no escribo en catalán, medio lo leo, no lo escribo, tampoco lo hablo, entonces o hacia las entrevistas o me ponía a estudiar catalán, y realmente no me daba tiempo de ponerme a estudiar catalán y por lo tanto, este, pues me fui por lo practico no, es por ello que el trabajo esta redactado en mi lengua materna. Además con la gran ventaja de que se que los catalanes son bilingües y que lo entienden, entonces este, no estoy sacrificando nada.

¿Todas las entrevistas son en castellano?

Si, todas las entrevistas son en castellano. Y hablaban muy bien el castellano los maestros, y en ningún momento me dijeron que no.

Ahora cada experiencia, bueno son el título del texto son seis Experiencias de Educación Freinet en Catalunya antes de 1939. Ciertamente son seis experiencias en Catalunya, la mayoría de ellas en Lérida dos en Barcelona, y el resto de Catalunya no queda incluido aquí ¿Porqué no queda incluido? Porque yo no quise que se dijera nada de Girona o de Tarragona... ¡De ninguna manera! Me hubiera gustado encontrar experiencias de esa naturaleza, ¡que si las hubo! claro que las hubo, pero a mi me hubiera gustado encontrarme todavía a los protagonistas vivos si, aquí se trata de seis experiencias contadas por sus protagonistas. Y quiero decirlo aquí que en realidad los verdaderos autores de estos textos son sus protagonistas, yo les presté mi grabadora, mi tiempo mi pasión mi pluma mi cuaderno etcétera para recoger todo este material, pero sin ellos no hubiera sido posible, Si, entonces si no se incluyen otras experiencias es porque ya no encontré vivos, o a lo mejor si los había pero no los supe buscar, pero a donde mi capacidad de recuento va ya no vivían, este, mas maestros en esa época que practicara la educación Freinet en esos primeros años. Puedo estar equivocado. El caso es que entonces son seis experiencias pero curiosamente si nos ponemos a contabilizar los nombres de los maestros ¡nos vamos a encontrar con siete! Y realmente son seis experiencias la respuesta, la situación es muy sencilla, no es que yo no sepa diferenciar lo que es un seis de un siete, simple y sencillamente son seis experiencias, trabajadas por siete maestros lo que quiere decir que en una experiencia trabajaron dos maestros, el matrimonio Benimeli Nogués, trabajaron juntos esta experiencia el como maestro y ella como maestra en la misma escuela Freinet, así de sencillo, bueno.

El título debo decirte de estas seis experiencias me costo un poco de trabajo, yo procuro en mis investigaciones buscar títulos mas sugestivos, pero en este caso no, en este caso busqué algo que agrupara y me sonaba feo y no lo incluí, porque en alguna de las. los... hice varios listados a ver que título le ponía y procuré que no apareciera la palabra

ni Franco ni Franquismo, porque podía estar , seis experiencias antes del Franquismo, seis experiencias apagadas por Franco etcétera... Pero no quise meter... no quise.....no quise.. ya tanto se escucha el nombre de este señor y tanto daño pienso que hizo que dije bueno que no aparezca en este cuaderno, que no aparezca en este cuaderno... y entonces por eso quedó así Seis experiencias de educación Freinet en Catalunya antes de 1939. Para que quedara bien, bien acotado. En cambio no es así con los títulos que tiene cada una de las experiencias.

Pero antes de referirme a estos títulos de las experiencias he de decirte que no hay un orden, este, un orden quizá muy lógico, muy racional, el porqué una esta primero y la otra como número dos y la ultima al final, si ciertamente yo lo decidí y con toda una intencionalidad. Eh! Pero mi forma de proceder, diría yo, fue muy arbitraria, no fue ni alfabética, ni el que nació antes, ni por la ubicación de los poblados, ni por primero los de Lérida y luego los de Barcelona, o primero los de Barcelona y luego los de Lérida, no ¡de ninguna manera! es muy, muy arbitraria, muy arbitraria. Y pueden estar en distinto orden, o sea quizá en una nueva edición podría cambiarse y no se alteraría nada. Eso por un lado y por otro lado yo los escribí pensando que esto se pueda leer por separado y en desorden o sea que el lector que quiera comenzar por la experiencia número seis tan tranquilo se vaya a la página donde está la experiencia seis y comienza a leer y si no le da la gana de leer las otras experiencias cinco experiencias por algún motivo: ya no tiene tiempo, etcétera. Pues por lo menos le quede clara le sirva, o mas que le sirva sea entendible esa experiencia que leyó, esto es no se tiene que leer en orden riguroso una y la otra y la otra para entender. Si.

Porque los títulos. Porque los títulos.

Quizá en algún caso fue más complicado seleccionar el título, en otros fue inmediato. Por ejemplo Cuando Modesto Calvé al estarme describiendo la experiencia, de repente en alguna parte dice *¡Tate, ya lo tengo!* Me pareció aquello tan, tan suyo, tan elocuente que yo me dije para mi *¡Tate, ya lo tengo!* Este es el titulo de este episodio de esta experiencia y así quedó, si. Cuando Jacinto Pallejà habla de, sin prisa pero sin pausa, claro es un dicho muy castellano, pues, en España, sin embargo el lo utiliza de una manera muy elocuente en algún momento de su descripción y yo dije, este es el título o de esta experiencia. Otros quizá no eran tan elocuentes, ni tan emotivos, pero tenían que

ver por ejemplo cuando, cuando, cuando... cuando este... Antonio Borrell recibíendose a su familia habla y dice *éramos como una hermandad*, pues si efectivamente, le quedó muy bien, des de mi punto de vista, el título una hermandad, o cuando Claverol habla que estaba completamente identificados. Y yo me sentí identificado con el título y se lo puse, o cuando Josep Alcové narra y se ve la lucha que tubo que dar eh, y al final dice y *se quedó en suspenso*, no pude aplicar una serie de cosas, que mejor título que ese: y quedó en suspenso. O cuando el matrimonio Benimeli con gran entusiasmo me dice que los chicos estaban *contentos como unas pascuas* y entonces veo que ellos en el momento en que me lo están contando sonríen y los veo contentos como unas pascuas, y en ese momento yo estaba contento como unas pascuas y el título que le quedó fue contento como unas pascuas. Y entonces así quedaron los seis títulos, los seis títulos y me gustan y creo que fue una buena elección. Bien por ahora quizá entonces podría decirte algo de la forma en que redacté esto que también, no es muy complicada la forma en que yo lo decidí, tenía ya como antecedente el libro del Maestro Singular en donde después de haberlo discutido en su momento, después de haber hecho muchos borradores me di cuenta que lo mejor era darle a Pepe, a Josep de Tàpia directamente la voz en primera persona, entonces durante todo el Maestro Singular Habla Pepe por Pepe y me pareció que aquí también debería hablar cada uno de los maestros. De forma tal que el texto esta redactado en primera personas del singular. La cuestión se me dificulto cuando llegué a la transcripción, y mas que la transcripción, a la descripción del experimento conjunto del matrimonia de Benimeli porque allí ya no podía hablar con la primera persona del singular puesto que eren dos personas y ciertamente pude yo haberlo hecho en primera persona del plural que me dijeran nosotros hicimos nosotros deshicimos tajajajaja. Pero me pareció que si ya todo lo demás estaba redactado en singular, podía ser interesante, y decidí intentarlo y hacer un experimento, mantener la primera persona del singular, si, o mas que la primera persona del singular, establecer un dialogo, si, en donde la maestra Maria Nogués, se refiriera a lo que había hecho Juan Benimeli, y Juan Benimeli se refiriera a lo que había hecho Maria Nogués y así fue como lo redacte me gusto y bueno así quedó, y así quedó. No era insisto la única forma en que podía presentarse esto. Así como yo quería que en cualquier episodio que se abriera el lector este pudiera iniciar la lectura, también me interesa mucho, y des de ese momento en que yo estaba preparando el texto, así era me interesa muchísimo que

este... esto no sea algo aburrido, cansado, algo... una biografía... algo en que donde el lector inmediatamente cierre las páginas, sino buscar un poco una lectura amable, para que el lector se anime a seguir, se anime a seguir y porque quiero que el lector se anime a seguir? Porque yo la escribí yo les preste la pluma a los maestros, no ¿De ninguna manera! Yo quiero que el lector, sea, se acerque, lea cuidadoso y rescate lo que sea rescatable y lo pueda aplicar y entonces esto esta hablándote que para mi los principales lectores a los que estaba yo pensando y en quienes sigo pensando son ¡los maestros!, maestros principalmente españoles, maestros directamente los catalanes, que son los que están involucrados en el proyecto, e incluso los maestros mejicanos, ¿porqué no? En donde puedan decir si en estos años en donde había pobreza, en donde había muchas dificultades, se hacían mil cosas tan interesantes ¿qué no puedo hacer yo también? después de tantos años con el auxilio del ordenador y del internet y de mil cosas, es un poco para que de alguna manera se diga bueno la vida no es facilita, la vida del maestro no es facilota ¡tampoco! Es complicada pero en la medida en que uno se compromete puede hacer muchas cosas muy ricas muy gratificantes y tan eran ricas y gratificantes estas cosas que los maestros a los que les habían interrumpido su labor docente por la guerra, etcétera, etcétera y que en algunos casos ya no pudieron este retomar la labor en las aulas, pero que en otros si, ¡recordaban! a sus 80 años de vida aquella experiencia y la recordaban con mucho agrado con mucho cariño, quizá alguno de ellos como lo mejor que habían tenido, si. Y pienso que esto es muy, muy significativo, entonces, yo si... este... pienso que los maestros necesitamos sobretodo los maestros de a pie, los maestros de las escuelas, requieren este tener referentes y que mejor que los referentes cercanos de los mismos pueblos, o en los pueblos cercanos, en la provincia, etcétera, etcétera en donde, este, maestros iguales a ellos en otra épocas construyeron e hicieron cosas interesantes.

436

En cuanto a la publicación del texto, quiero decirte que se hizo el año 1994. De todo el proceso se encargo directamente el buen amigo Sebastián Gertrudis. Y en los primeros meses, el primer semestres del año 1994, yo tuve la oportunidad de recoger los primeros ejemplares allí mismo en Lérida, llevarme algunos a BCN y otros más en Méjico para poderlo difundir, Sebastián Gertrudix viene a ser un personaje clave, no nada mas en la

edición de este trabajo, sino en el encuentro de freinetistas en España. Sebastián Gertrudix un maestro de escuela primaria quien me ha despertado una gran estimación y que realmente ha hecho que yo me asombre de una manera tan peculiar, tan hermosa con los niños en la escuela utilizando las técnicas freinet y sobretodo el pensamiento en busca de una nueva educación en niños responsables, libres, etcétera, Es por ello que este cuaderno, este texto se lo dediqué a Sebastián junto con su familia sus dos pequeños hijos y la mujer, Pili la esposa, Silvia i Jordi los hijos que hoy en día ya no son pequeños ya son adultos, y ,este, por quien siempre he tenido una gran estimación. Por Sebastián claro está tomé contacto con Aula Libre, y desde un primer momento yo quede muy impresionado, muy impresionado cuando leí que Aula libre en una pegatina y en distintos momentos, en una revista, se presentaba como “un puñado de pájaros contra la gran costumbre” y yo en lo personal así me he sentido en mi vida, como un pájaro contra la gran costumbre, y pues me sentí muy identificado y quise unirme a esos pájaros. Y consideré que era una forma de hacerlo sería quedando incluido dentro de las publicaciones que ellos hacen. Con el tiempo me entere que no fue sencillo que se pusieran de acuerdo sobre si se publicaba o no se publicaba, nadie estaba en contra de que se publicara, amigos de Aula libre a parte de Sebastián están Mariano Corona, y Miguel Calvo, entre otros. Pero claro esta ellos necesitaban de alguna manera estar este, tener mucha claridad en si lo que estaban publicando respondía a este... lo que cuadernos de aula Libre estaba publicando, esto es textos que fueran útiles para los maestros, en la vida cotidiana, y claro este texto de las seis experiencias era un texto histórico. En donde...

Es part de l'entrevista que no resta enregistrada per qüestions tècniques

Fernando sap que la revista es va distribuir a les biblioteques públiques, a socis que rebent totes les publicacions D'Aula Libre, i que es podia trobar a la venta. El text es va vendre molt ràpidament, en conseqüència es va agotar, No en recorda el tiratge. Actualment ja no es poden trobar exemplars. No descarta la possibilitat de tornar-se a editar.

Se sent satisfet de saber que es troba a les biblioteques, i que allà es pot consultar, tal vegada en un futur pensi en una publicació via Internet.

La resta de l'entrevista està enregistrada.

600 - 000

Un poco de metodología

El cuaderno, y más que el cuaderno el texto, resulta de un proceso de investigación. Y en las universidades, y yo trabajo en una de ellas, se nos enseña a los estudiantes cuando somos estudiantes, y luego los profesores, hacemos lo mismo con los que nos siguen, que es muy importante la cuestión metodológica en la investigación. y por supuesto yo estoy de acuerdo, estoy de acuerdo en que la investigación tiene que seguir ciertos pasos para poder llegar a resultados, pero con el transcurso del tiempo se da uno cuenta, *cuan* lo menos yo me di cuenta, que realmente no es lo mismo investigar conforme a los manuales de metodología que investigar, en la práctica. Incluso a veces podría decir yo a pesar de los manuales, o sino a pesar de los manuales, si tendiendo que buscar cuestiones que nunca son imaginadas ni dichas en los manuales, y que tampoco tendrían por que ser dichas, no, lo que quiero señalar es que, en cuestiones metodológicas, también me considero un pájaro en contra de la gran costumbre, si tal vez hasta pueda sonar un poco rebelde esto, pero en la práctica me di cuenta o me he dado cuenta pues lo que esta en los manuales no me sirve siempre para explicar lo que estoy investigando, Y esto complica las cosas, las complica en la medida en que no te voy a poder contestar muchas de estas cuestiones que ha veces son muy, muy formales, pero eso no quiere decir que no haya una metodología. Cuestiones así muy sencillas que si podríamos ir viendo.

El texto esta basado en la entrevista, si, en el texto lo que se busca es historiar unas experiencias educativas, unas experiencias escolares con contenido Freinet, si, el texto pues, corresponde un poco a esto que se conoce hoy como la historia de vida, si, el texto no tiene una sola nota de pie de página, si, al basarse en la técnica de la entrevista, hemos de señalar, que al ser seis experiencias y siete los que la realizan tenemos siete

entrevistas, una de ellas conjunta, igual que la experiencia, la de la escuela Freinet de Barcelona.

Si, bien, estas entrevistas, las realicé fundamentalmente en la ciudad de Barcelona no obstante que las experiencias mayoritariamente fueron hechas en Lérida, sin embargo, los entrevistados, en su mayoría, entre 1990 y 1992 cuando los entrevisté vivían casi todos excepto Antonio Claverol vivían en Barcelona, Y Antonio Claverol vivía en Lérida por lo tanto si las entrevistas las realice allá, fui a Lérida me desplazé desde Barcelona en donde yo residía a entrevistar a Antonio Claverol. Al Matrimonio Benimeli lo entrevisté en su domicilio. A Modesto Clavé lo entrevisté en su domicilio, en ambos casos las entrevistas hasta donde recuerdo fueron por las tardes. A Antonio Claverol lo entrevisté en el Círculo de Bellas Artes en Lérida y también las entrevistas eran por la tarde, Antonio Borrell, Josep Alcobé i Jacinto Pallejà Fueron entrevistados en el Centro Comarcal Leridano, en el caso de Jacinto Pallejà las entrevistas continuaron, crecieron y se enriquecieron en su propio domicilio en donde también me recibía por las tardes. Y en el caso de Alcobé subrayo que además del material que obtuve de las entrevistas el me obsequió unos folios, en donde había ciertas anotaciones que me fueron de utilidad. Que tiempo les dediqué yo a las entrevista, mira esto no lo tengo registrado o cuando menos en este momento no tendría forma de decírtelo, tal vez si pudiera yo, acudiendo a las agendas de aquel año... pero no creo que sea lo fundamental, yo mas bien lo que quisiera decirte es que trate de aprovechar al máximo el tiempo, que con toda generosidad estuvieron dispuestos a darme. Piensa tu que eran personas ya muy mayores, para quienes hablar ante una grabadora incluso podría resultar cansado, porque no alguno podría estar incomodo, pero lo que si que te quiero decir es que si fueron muy generoso y yo trate de aprovechar el máximo el tiempo, que me pudieron y me quisieron brindar.

670 - 070

Utilizaba yo una grabadora, una grabadora que tenía allí en BCN y hasta donde puedo recordar, la mayoría de las veces la utilicé con pilas, pero tenía también cable, entonces creo que esto no es tan importante o sea seguramente en alguna ocasión use el cable.

En el Centre Comarcal Leridano, había mucho ruido, había mucho ruido, era un centro donde se reunía mucha gente, muchos leridanos, lo recuerdo bien allí las reuniones eran los martes y los jueves. Y yo acudí allí las tardes de los martes y los jueves, a las cuatro de la tarde empezaba todo los encontraba sentados alrededor de una mesa, en distintas actividades entre ellos conversaban alguno leía el periódico. Y en cuanto yo llegaba la situación ,las actividades se interrumpían y nos centrábamos un poco en las entrevista, por lo menos con algunos de ellos, el ruido a veces, este, si era... era... difícil trabajar con él. Y las consecuencias fueron que a la hora de transcribir las grabaciones tuve que poner mas atención y que quizá alguna cosa se pudo haber perdido y que ya no la pude rescatar.

Junto con la grabadora me acompañaba un cuadernito y me acompañaba un lápiz que me servían para ir haciendo algunas anotaciones sobretodo para ver que preguntas ya estaban contestadas o que nuevas preguntas surgían de lo que ellos habían contado.

En cuanto al contenido de las entrevistas, nos pusimos de acuerdo, y quizá aquí fue un consenso general, pero además no que los siete a la vez estuvieran de acuerdo, sino, este, en el entendido de que no se iba a hablar de la guerra, esto es , la experiencia se referiría al ámbito escolar, no a cuestiones ideológicas, ni de partido, sino al trabajo con los niños. Y especialmente el trabajo inspirado en el pensamiento y las técnicas de Freinet. Es por ello que en ningún momento en el cuaderno se habla de a donde fueron después de la experiencia, si fueron represaliados... ni nada por el estilo, cada uno tuvo una trayectoria distinta, y esto pues también en algún momento tendrá que escribirse, tendrá que seguirse, tendrá que buscarse, pero no era el propósito del cuaderno.

Esto puedo decirte en cuanto al contenido, si.

Se que hay una inquietud, esto es, cuantas entrevistas a cada maestro y sobretodo ¿que le pregunte a cada maestro? cuantas preguntas tenia para cada quien, y si tenía debajo de la manga la pregunta clave para resolver las cosas,

Quiero decirte que dentro de esta informalidad que pienso, que caracteriza.... Que pude caracterizar la investigación, con mucha espontaneidad, tratando de ser sencillo, incluso humilde, porque no. Me encontré con que preguntas muy precisas... les metí en aprietos: ¿Oiga difamen en 1935 que estaba haciendo? Era muy difícil para ellos 35, 34,

33... y entonces en lugar de avanzar esto podía entorpecer las cosas. De ahí que decidí yo, porque también sabía que no tenía mucho tiempo, si, decidí yo, dejarlos hablar, que dijeran lo que quisieran, lo que recordaran, si, un poco a la pregunta muy general: *hábleme de su experiencia escolar*. Teníamos en cuenta que era una experiencia escolar vinculada a Freinet, había un grupo Batec muy relacionado, este... si habían tenido imprenta, si no habían tenido imprenta, si era una escuela unitaria o si era una escuela graduada, etcétera... todo esto iba saliendo poco a poco y entonces cada quien, cada uno a su propio aire fue narrando las propias experiencias y esto mismo quedo reflejado, son siete experiencias muy distintas, muy, muy distintas, algunas quizá llenas de triunfos, y otras en donde puede haber un aire como de que faltó, faltó, no se pudo. Bien así fue, así las narraron así se realizaron las experiencias. No se pretendía en ningún lugar, yo no lo pretendía, en ningún momento, cual experiencia había sido mas rica, cual más larga, cual mas esperanzadora, no, no, no, cada experiencia fue lo que fue y mi interés era ponerlas en el cuaderno tal cual como la contaban, como la recordaban estos maestros protagonistas. Entonces, no hubo así grandes lineamientos en cuanto a las preguntas, pero a lo mejor tu te preguntas entonces para que anotaba yo en el libro en el cuaderno con lápiz, bueno porque si tenía yo que orientar de repente algunas cosas. Pero estas técnicas a veces, para mí, muy rígidas, el no empiece la entrevista si no tiene todas las preguntas que va ha hacer por lo menos en la primera ronda, pues no, no, no, no, no... de la misma manera que te podría decir, si me preguntaras: ¿Y cuales eran las hipótesis? Buuu. O sea, yo tenía muy claras varias cosas, y de allí no me bajaba. Una de ellas es que la experiencia Freinet escolar en Catalunya, y el resto de España, bueno, pero concretamente en esas experiencias; podría ser una experiencia muy rica dado a los antecedentes que yo tengo, y ya tenía en aquel momento de cómo había sido el trabajo escolar de José de Tàpia de la presencia de un Herminio almendros en la inspección escolar... esto es, eran maestros que no estaban jugando a la escolita, eran maestros que estaban apostando por una escuela diferente, que eran maestros que estaban, dando el todo, por los niños.

Y a mi esto me parece fundamental, y ya des de entonces me parecía fundamental, poder rescatar todo esto, poder rescatar todo esto. Simple y sencillamente por algo, y esto es muy, muy emotivo, si, o sea si está cargado de emotividad. Yo considero que la llegada a México de tres de estos Freinetistas José de Tàpia Ramón Costa y Patricio

Redondo, enriqueció mucho educativamente al país, benefició a muchos niños entre otros yo salí beneficiado, yo como , si, beneficiado, que de hace muchos años me dedico en tiempo completo a investigar estas cuestiones, porque estoy convencido de ellas. Entonces, digo yo, si salimos tan beneficiados por el hecho de la llegada de tres españoles por lo menos, que salieron huyendo, que salieron marginados, que salieron violentados, que, porque no, quizá humillados. Y que volvieron ha hacer una nueva vida en Méjico, siendo ya personas de 60 años alguno de ellos, o mas. Y que salieron beneficiados los mejicanos, yo digo que es importante par a mi poder regresar a España, cuando menos los resultados, de lo que no alcanzaron a vivir, de lo que no alcanzaron a disfrutar... Si, eso fue una sangría muy grande que tuvieron los españoles en las escuelas, porque no nomás fueron los maestros. ¡Fueron muchísimos más! Si, pero tres concretamente viene a Méjico, y entonces si a mi me ha tocado indagar esta cuestión en España, pienso que lo menos que puedo hacer es, en agradecimiento por lo recibido de José de Tàpia, Patricio Redondo y Ramón Costa, poder devolver algo a España, no. Poder decir, bueno, esto fue el Freinetismo esto fue lo que se avanzó, esto fueron los logros... Este es parte de la historia, entonces, esta situación a mi me parece muy importante...

798 - 198

Hay otra cuestión que tengo muy clara y que quizá en el momento en que construyo este texto no era tan clara. Hoy la tengo más y tengo todavía que aclararla más, si, la cuestión metodológica.

Estoy convencido que para hacer todos estos estudios de vida no es muy útil acudir a ciertos autores. Pero por otro lado estoy convencidísimo que en el propia freinet día a día voy encontrando algunas cuestiones que podrían llamarse metodológicas.

Esto es del propio Freinet de lo que el plantea en la docencia yo lo llevo hacia la investigación. Freinet plantea el Buen Sentido en la escuela, lo que también se conoce como el Sentido Común yo pienso que en la investigación, por lo menos en la que a mi me gusta hacer, debe estar presente el Buen Sentido. Ese Buen Sentido que Freinet descubre en el campesino por ejemplo, y he tratado, en este texto de las seis experiencias, que el buen sentido este presente.

Freinet habla de la importancia del Tanteo en la educación en la escuela Tanteo que no es otra cosa que la búsqueda, la invitación al maestro para que busque, para que busque, busque... las mejores formas de ponerse en contacto con el niño, de hacer que el niño trabaje, de trabajar junto con el niño, de respetar al niño, etcétera, etcétera.

Yo pienso que en la investigación ese tanteo debe estar presente y en las seis experiencias esa búsqueda estuvo hasta donde pude llegar, hasta donde pude llegar.

824 - 224

Entonces estas son las cuestiones conforme las cuales pienso que en los estudios acerca del Freinetismo se puede avanzar encontrando no nada más el sentido común, no nada más el tanteo. Por ejemplo: Freinet plantea que el trabajo en la escuela debe ser un trabajo, o sea que en la escuela se trabaja, pero el trabajo no es un castigo, el trabajo es una gratificación, el trabajo es un deleite, el trabajo es una forma de realización humana, una forma de realizarse muy... etcétera. Yo pienso que en la investigación esto también debe quedar presente: el trabajo como algo muy, muy creativo, en donde no hay porque escatimar minutos para poder profundizar en la investigación.

Y a la vez Freinet plantea: la escuela debe estar impregnada de alegría, Y yo digo en la investigación debe haber alegría, debe haber felicidad y en la confección de seis experiencias pienso yo que busqué que estuviera muy presente la alegría, por lo menos yo estuve alegre, y todo esto se refleja en los resultados que... a los que llegué, no.

Es una cuestión que tengo pendiente en el futuro, que no puedo resolver ahora ¡quisiera poderlo resolverlo ahora! Pero todavía no tengo los elementos. Porque pienso que hay que buscar, y hay que demostrar, que hay formas distintas metodológicamente hablando de investigar y que no todo está en ceñirse a los manuales a los métodos convencionales establecidos a las teorías predominantes, a los autores seguidos por las mayorías, sino que hay formas nuevas y que estas son las que tenemos que buscar. En ese empeño estoy, en ese camino estoy, por el momento considero que ahí lo dejaría.

852-252

Marta, estoy muy satisfecho por los resultados obtenidos en esta investigación. Si.

Y estoy muy satisfecho, no tanto porque yo pudiera en un momento dado decirte fíjate, como yo preparé esto, y me propuse esto, y entonces lo ejecuté, y los resultados fueron muy favorables con relación a lo que yo tenía previsto, no. Porque yo te decía hace un rato, en realidad, partí un poco de haber qué, haber que me dicen, si. Y por todo lo que me dijeron, la forma en que lo pude ir organizando, etcétera. Quede muy satisfecho, muy, muy satisfecho. Pienso que los resultados fueron, este, los mejor que yo pude haber previsto, los mejor que yo pude haber previsto. Pero nunca comparados con alguna... esquema formal, camisa de fuerza que me hubiera impedido aceptar cambios en un momento dado.

Te puedo decir entonces, que para mi investigar, investigar a Freinet o la educación Freinet en España y en Méjico e investigar estas seis experiencias tiene un gran significado en mi vida, y un gran significado en mi vida en la medida en que voy descubriendo, voy reconstruyendo, voy entendiendo ciertas cuestiones que incluso me han servido para conocer muchas cuestiones de carácter educativo que me toco vivir, si, carácter educativo general que me toco vivir y que en un momento dado se me escapaban y que hoy en día, este, des de la perspectiva Freinet por ejemplo las voy teniendo mas claras , si.

Investigar pues para mi se vuelve una forma gozosa de vivir el día y claro esta que esta investigación gozosa no es exclusivamente por la temática Freinet, con anterioridad hace muchos años hice una investigación también sobre otra temática, concretamente me refiero a mi propia universidad UNAM y te puedo decir que también gocé mucho de esa investigación, si, que también puse todo mi interés, todo mi cariño, lo que quiero decirte es que para mí la investigación es una forma de realización vital.

Ahora bien, porque si estaba haciendo investigación en Méjico sobre UNAM, años después me encuentro realizando estudios que tienen que ver con la educación rural, la educación... y no nomás rural... la educación en general; Freinet en España, anterior al Franquismo. Y entonces aquí viene una situación, más o menos es la siguiente:

Vivo en la ciudad de Méjico, tengo contacto, tomo contacto con un maestro, maestro en la escuela todavía con ochenta y tantos años, poco a poco voy conversando con ese maestro, maestro de mis hijos en la escuela, y resulta que ese maestro, que realiza una

labor muy intensa en la escuela, me cuenta que es español, andaluz, que había realizado una intensa labor escolar en España, que había tenido contacto con Freinet. De Andalucía él se desplaza a Lérida y posteriormente a Barcelona en donde trabaja, y que con la guerra, si, tiene que huir, y llegar a Méjico, ese maestro se llama José de Tàpia, y entonces él me empezó a hablar de la educación Freinet para acá y para allá, lo que hacía y lo que hacían sus compañeros, y el grupo Batec, y la Cooperativa Española de la Técnica Freinet... y junto con el maestro Pepe construí otro libro, un libro que se llama “Un maestro singular”. Y el maestro Pepe vivió hasta los 93 años, en donde... edad en la que muere. Y cuando él muere, yo me pregunto, muy inquieto, que habrá dejado José de Tàpia en España, pues, porque él salió huyendo, él salió huyendo en el 39, pasó a Francia luego a Méjico en el 48, pero ¿qué dejó en España? y es así como comienzo, en ese espíritu del tanteo de la búsqueda, a buscar, valga la redundancia, a buscar huellas dejadas por José de Tàpia, antes de 1939, por España, y encontré muchas, muchas huellas, lo que significa que me desplazé a España. Tuve la inmensa suerte de pasar cerca de dos años en... residiendo en Barcelona visitando ciudades y pueblos en Andalucía, en Catalunya, encontrando muchas cosas, como algún maestro de aquella época, compañero de Tàpia, me decía ¡pero si tú has venido a buscar cosas debajo de las piedras!, Y me agradaba: Además las estás encontrando.

Y si es cierto, encontré muchas cosas. Eso quiere decir que en el tanteo yo no me detuve, y si hubo que ir a Catalunya y España, lo hice, lo hice no me arrepiento de ello además ha sido riquísima la experiencia, personal, profesional.

A veces si pienso que, este... que quizá podría en un momento dado avanzarse más si alguien que tuviera una residencia permanente en España pudiese hacer este tipo de investigación.

Y es por ello que en un momento dado quede atrapado en esas seis experiencias de la educación Freinet, y no obstante que yo ya me regresaba a Méjico y al ver que nadie en España de las personas conocidas podría hacer el estudio, las entrevistas de esos siete maestros, hice todo lo que estuvo de mi parte para regresar a concluir este trabajo y una vez que han quedado concluidos estos trabajos, yo pienso también que hay que decir algo:

No termina ahí.

De la misma manera que el libro sobre José de Tàpia, me abrió puertas para ir en busca de nuevas cosas, de nuevos elementos, de nueva información, de nuevos maestros, de nuevas escuelas... Si, cuando termino esto de las seis experiencias de educación Freinet, pues me doy cuenta que ¡estoy empezando! Ciertamente ya no aspiraba en ese momento, y menos ahora después de 10 años a encontrarme con otros maestros sobrevivientes del Freinetismo de aquellos años quizá los mas jóvenes de aquella época hoy en día ya estarían rebasando o en el filo de los 100 años, pienso que difícilmente habrá alguien, a lo mejor todavía hay alguien por ahí. Pero tengo entendido que ya no, entonces en este momento mas bien pienso que todos esos elementos con los que yo he trabajado y concretamente las Seis Experiencias de educación Freinet me han ido abriendo puertas, o señalando senderos por las cuales hay que transitar en el futuro en busca de nuevas, nuevas indagaciones, en una pesquisa permanente, de escuelas, maestros, cuadernos escolares, etcétera, etcétera. Que tengan que ver con la reconstrucción de esto que me he propuesto que sería la Educación Freinet, Historia de la Educación Freinet en sus orígenes, en sus inicios, no.

Con el deseo de que cada vez haya mas personas, jóvenes estudiantes hoy, jóvenes académicos, profesores... que poco a poco se vayan involucrando en este que hacer Freinetista para ver hasta donde podemos reconstruir entre todos lo que de hecho ya se esta avanzando, no, ya hay algunas personas trabajando, este, en Mallorca, en todo Mallorca, Extremadura, en Barcelona misma, Lérida, publicaciones... En fin pienso que está el mapa muy rico, o el rompecabezas muy grande por poderlo construir, poder avanzar. Y que esto ojala que sirva par que los maestros, puedan en un momento dado tener más elementos para trabajar mejor, para comprender mejor que significa ser maestro. Y que vean también hacia atrás en la historia y puedan reconocer el legado de las avante pasados.

Transcripció de la cinta 1

Entrevista a: Fernando Jiménez

Tema: la realització del quadern *Seis experiencias de educación Freinet en Catalunya antes de 1939*

Dia: 5 de maig de 2006

Lloc: Districte Federal, Mèxic (cuina de casa d'en Fernando J.)

Si, si, quedó cierta información, ciertos datos, en el caso de las Seis experiencias de educación Freinet fuera del texto. Esto es, algunos nombres, algunas situaciones quedaron fuera ¿y esto a que se debe? Por un lado yo tenía el acuerdo con dos o tres maestros de que el trabajo iba a versar, iba a tratar de las experiencias escolares. No me iba a meter para nada en cuestiones de la guerra civil sobretodo algunos de ellos, este, les preocupaba todavía, por la represión que habían vivido hablar de la Guerra. La Guerra era un tema que en ese momento ellos acordaron que no iba a estar presente en el texto. Por otro lado, también de repente, por la forma en que se fueron dando las entrevistas y la espontaneidad con que fue contestando cada uno de los entrevistados, quizás había cosas en donde ellos en algún momento referían situaciones posteriores a la guerra, esto es comparando en cuando se reincorporaron, cuando después de los procesos de depuración les dieron autorización para trabajar en alguna escuela, curiosamente algunos de ellos se reincorporaron a escuelas religiosas. Este... privadas, en donde, pues ellos de repente hablaban de cómo les había ido allí de cómo habían sido tratados. Pero a la hora de ir hilvanando toda esta información, pues me di cuenta que en un estudio de la naturaleza que yo iba haciendo venía sobrando, pues, y no es que yo no la quisiera poner, es que simple i sencillamente no había forma de hilvanar lo que pudo haber pasado en los años 1960, 50 etcétera, con lo que había sucedido en los años previos a la perdida, a la derrota de la República. En donde por ejemplo el paso concreto de la educación Freinet pues ya no había ningún hilo conductor ni nada que lo pudiera completar. De forma tal que esto fue intencional, si quedó allí, nunca fue mi propósito hilvanar toda la información que me iban dando. Porque además no creo que pudiera hacer gran cosa con ello, no creo que hubiera podido hacer gran cosa con ella.

Esto, de la información no utilizada, que quedó de lado, nos puede conducir a otra cuestión de las que inquietan, y es precisamente por un lado la validación de los datos, por otro lado los errores que se pudieron haber cometido. Los errores, yo pienso que se pudieron haber cometido muchos y que seguramente se cometieron errores, unos mas sencillos otros no tantos, entre otras cosas por una sencillísima razón, el trabajo lo hicimos humanos, tanto los entrevistados tanto los maestros como el entrevistador, en este caso yo. Como seres humanos en algún momento nos planteamos hacer un estudio al margen del error. Precisamente es una cuestión que en realidad no me inquietó machismo en aquel momento. Quizá errores en la formulación de las preguntas o errores en la interpretación de las respuestas. Todos ellos ya eran personas muy mayores, y había ocasiones en donde incluso daban datos con mucha precisión, y yo los anoté y los incluí en mi trabajo, y entonces esto con posterioridad, por ejemplo un caso que tengo detectado este... Habrá que resolverlo de alguna manera, habrá que revisarlo, habrá que aclararlo no. Si es que se quiere este... si es que se quiere validar el dato si es que se quiere decir bueno se equivocó aquí el entrevistado.

Resulta que el maestro Antonio Borrell, en la página 14 del texto, recogido el dato de la entrevista, señala que siendo él un maestro leridano, que había pasado por la escuela de Almacelles y que después estuvo en otra escuela, y lo cual estos datos están validos en Ensenyament de Lleida, en los libros de registros de maestros de escuelas. El dejó ir allí que ya durante la guerra él pasó a BCN a una escuela, que incluso da el título, dice la escuela Bonaventura Naudí. Y no obstante que yo busqué este nombre de Boaventura Naudí, si, no se quien es Bonaventura Naudí. En la época de la guerra civil se crearon muchas, muchas escuelas, y además no era una creación muy formal en donde existiera una exposición de motivos y se dijera la escuela lleva el nombre de tal personaje por estas razones... simplemente eran escuelas que iban surgiendo por las condiciones propias de la guerra del momento y en donde este se les fueron dando nombre a las escuelas de ciertos personajes importantes, no nada más en Espanya, en la república, personajes que tenían que ver en algunos casos con la revolución rusa otros personajes que eran importantes en el anarquismo en el socialismo y se fueron quedando escuelas, y el caso es que Bonaventura Naudí no lo he localizado, no se quien es. Sin embargo decidí dejar el nombre y allí está. Esto puede ocasionar ciertos problemas no.

De hecho ya en alguna ocasión me encontré con que alguien refería que Antonio Borrell había trabajado en la escuela Bonaventura Naudí y sobretodo que estaba citando mi trabajo, como Fernando Jiménez dice, yo recojo el dato y digo que trabajó en la escuela Buenaventura Naudí. Cuando yo vi esto fue cuando yo dije, esto puede convertirse en algo preocupante. Que sucede si esa escuela Bonaventura Naudí no se llamaba así, el maestro Borrell, aunque me lo dijo con tanta seguridad pudo haber confundido, pudo haber confundido... o que tal que no fue muy al principio de la guerra y fue muy avanzada la guerra, etcétera etcétera, esto nos lleva que en un futuro podría confrontarse podría buscar la validación de los datos para ver hasta donde realmente Antonio Borrell estuvo en esta escuela o la escuela se llamaba de otro manera.

Es muy difícil poder corroborar todo esto. Yo intente, sin embargo, en esa época, insisto, en la República se crearon muchas escuelas, esto si es cierto, este Borrell estava del lado de la República, Lerida cayo en manos del Franquismo y allí empezó la dispersión de los maestros leridanos, y si es cierto también que esto lo pude corroborar en cierta documentación, datos .. que... hay un libro sobre la guerra civil en Lérida en donde consta, junto con otros maestros, Borrell fue a trabajar por el CENU para el Consejo de la Escuela Nueva Unificada, que estaba en BCN. Luego entonces, Borrell estubo en una escuela en BCN, si bien se llamaba Bonaventura Naudí, o no, es otra cuestión, que si sería interesante ver si se puede, este... confirmar e incluso tratar de ver como era el nombramiento en estás condiciones. Porque es muy curioso, tal, alguien podría... y como se presentan estas investigaciones en donde te digo citaban a Borrell ya trabajando en la escuela Naudí, tal parecía que había sido nombrado formalmente.,

Y resulta que no, porqué a la hora de las depuraciones franquistas, finalizada la guerra, Antonio Borrell fue depurado en Lérida, lo cual quiere decir que el nombramiento que tuvo para la escuela de Barcelona no fue un nombramiento formal, un nombramiento legal, fue un nombramiento de hecho, ya no había escuela en Lérida, ya los franquistas se habían apoderado de Lérida. Entonces Borrell y muchos otros maestros salieron huyendo. Fue a dar a BCN, se puso al servicio del gobierno Republicano, faltaban maestros, había escuelas, una de esas escuelas, es esta, se llame o no escuela Bonaventura Naudí, yo no creo que no se llamara así, pienso que si, pero habría que buscar, habría que buscar...

Incluso ver en donde estaba esa escuela, que maestros participaban, etcétera, no se si existe toda esa información, quizá en el archivo este de la guerra civil en Salamanca y que ahora ya va a estar toda esta información en Barcelona, pueda localizarse datos si, para ir viendo como fue todo este... Pero no era mi objetivo, yo no estaba haciendo un seguimiento del maestro Borrell para ver si él había trabajado en esa escuela cuando habia llegado a la escuela, en que grado había estado, etcétera, etcétera. Encambio él ahí dice, que él estando en Barcelona pudo trabajar en la imprenta, bueno, eso si era más interesante, también había que corroborar hasta donde esto... él dice un tiempcito muy pequeño...

Transcripció de la cinta 2 (continuació cinta 1)

Entrevista a: Fernando Jiménez

Tema: la realització del quadern *Seis experiencias de educación Freinet en Catalunya antes de 1939*

Dia: 5 de maig de 2006

Lloc: Districte Federal, Mèxic (cuina de casa d'en Fernando J.)

Si, cuando se refiere a esta escuela Bonaventura Naudí, era el único recuerdo que él tenía, o sea que pudiera el hablar de compañeros, actividades, algo más concreto, no. Son datos que el fue diciendo y que yo fui hilvanando de alguna manera, en este caso yo no me quedé con información guardada. En el sentido de que barbaridad, este, si el me dio el nombre de otros cinco maestros que trabajaban en esa escuela o el que hacía a la vez de director... no para nada, para nada.

Ahora en el ámbito de las erratas, pues hay otro tipo de erratas, de errores, por un lado los propios de la publicación. Aquí pasó una cosa curiosa, que yo hasta la fecha no sabría como resolver totalmente. Porque en la versión original que entregué yo, pues

estaba escrito totalmente en castellano, y a la hora que hicieron las revisiones, muy cuidadosa etcétera, me encuentro ya que lo publicaron, y por ejemplo, nombre de ciudades, pueblos etcétera, en algunos casos están en catalán y en otros casos están en castellano, no. Entonces yo si creo que es una errata, en el sentido que deberían estar todos en Catalán o todos en Castellano, pero bueno... Esto no me disgusta, porque yo se que en esa época, y hoy en día también, pero en esa época más que nada, este, sobretodo, porque también había presencia de algunos maestros castellanos, aunque no es ninguno de estos, este, pues, se hablaba en castellano y en catalán, no, entonces lo mismo que decían Almacelles podían decir Almasselles i están hablando de lo mismo. De ahí que, revisando esto con cuidado, tal vez, junto con muchas Lleides exista alguna Lérída. Pero creo que el trabajo en este sentido se cuida bastante. Yo, de alguna manera personal, me encargué de hacer la captura en la computadora, en el ordenador. Es mi primer trabajo en ordenador. Y este... Por otro lado pues envié el material a Lérída y Sebastián Gertrudix amablemente y con mucho cuidado hizo la revisión, y con otra serie de apoyos. Entonces quizá por allí no había muchas erratas, pero si puede haber alguna, quizá, si se pensara una reedición etcétera pues habría que cuidar mucho este asunto...

Bueno por otro lado, esto de la validación de los datos nos lleva a una cuestión que puede ser muy interesante en el futuro. Porque alguien dirá: - Bueno, ahora ya si estos maestros ya murieron, ya no van a poder ampliar.

Si en aquel momento ya era difícil aclarar cuestiones si era Bonaventura Naudí, que tipo de nombramiento tenía, etcétera. Hoy en día menos, ya no están vivos para preguntarles: - Oiga, se quedó esto en el texto y tengo la duda, me lo podrá aclarar- Quizá en algún momento próximo a la publicación del texto podía haberse hecho, pero ya no se hizo.

Sin embargo, yo considero estas seis experiencias, unas mas y otras menos, podrían profundizarse, se podrían profundizares, se podría continuar en cada una de ellas, se podría hacer un estudio de cada una de ellas, en donde incluso se podría ir hasta los orígenes, el nacimiento del maestro, la escuela en donde estudió, cuestiones de tipo familiares, su formación magisterial, en que Normal se hizo maestro, quizá con alguna característica de la Normal, por la época, que profesores le dieron clase en la Normal,

porque escuelas fue transitando, cual fue su experiencia con Freinet, si realmente hubo un cuaderno escolar, si ese cuaderno escolar ha salido últimamente a relucir, si hay por allí un ejemplar, que decían esos niños en ese cuaderno, que sucedió con ese maestro en la guerra... Cuando tomaron los franquistas Lérida, que pasa en 1938, fue a incorporarse a alguna escuela en BCN, se escondió, huyó a Francia, se fue a combatir, estuvo en las milicias culturales...

Pienso que todo esto podría irse buscando se pude ir documentando de alguna manera, y que no dejaría de ser interesante, lo que faltaría es quien se animara ha hacerlo, no. Incluso, este... que fue de estos maestros durante la guerra, por supuesto todos ellos vivieron, ninguno murió durante la guerra, a todos los entrevisté hace unos años, pero como fue que regresaron, si es que no salieron, porque no todos salieron. Los que salieron al extranjero, si fue una estancia breve en Francia o en otro sitio, si fueron a América, que hicieron en los lugares en donde estuvieron, como pudieron regresar a España, que actividades desempeñaron, algunos se reincorporaron a la docencia, otros ya no, e incluso hasta llegar a sus jubilaciones y hasta su propia muerte, o sea que hacían cuando fueron entrevistados por mí.. bueno ,que hicieron esos últimos años y se podría incluso señalar la fecha de la muerte de cada uno de ellos, todo esto está en el registro civil.

En el entendido de que hay la posibilidad que hay alguno de ellos viva eh! Pero se me hace poco probable, sin embargo hace algunos años, todavía Modesto Clavé me envió saludos con Salomó Marquès, ¿porqué? Por que Salomó lo estaba entrevistando y entonces es probable que todavía ande por allí, siendo un viejecito, no se, quizá ya de 100 años, no , o posiblemente ya no vivan ellos...

Pero a lo que me refiero es que se podría llegar hasta el final de ellos. Ahora: Como se podría hacer esto. Se podría hacer esto con mucho cariño, con mucho interés, con mucha pasión. Pero para ello se necesita tener realmente un interés, dedicarle tiempo, se necesitaría seguramente que esto lo hicieran, este... Podría hacerse de manera individual, de cada una de las seis experiencias, y no nomás estás seis, hay muchas experiencias en España, muchos estudios de casos que podrían irse siguiendo, quizá lo interesante... se me ocurre, por ejemplo, el caso de Claverol en Corbins, es que alguien del propio Corbins tomara interés por el asunto y dijera pues bueno vamos a profundizar

esto, no... Este... Esto implica tiempo, esto implica recursos, pues seguramente tendrá que ser algún investigador, algún joven, alguna joven, este... estudiosa de la pedagogía o de la historia, vincular la historia con la educación, meterse a archivos, ir a buscar... son cosas que cuestan trabajo, se necesita mucha paciencia, armarse de paciencia... este... pues para irse a meterse, que se yo... pues ha archivos de la administración, a Alcalá de Enarés donde están los expedientes magisteriales, donde están los expedientes de depuración, si... Los que estudiaron como estudiantes en la Normal de Lérida pues ir al archivo de la propia Normal a ver que se puede encontrar... Y así sucesivamente, sería cuestión de ir tratando reconstruir esto, no es algo fácil, y cada experiencia puede dar para mas y para menos, en el mismo trabajito de las seis experiencias, nos encontramos que la propia construcción de lo que yo hago en algunos casos hay mas material, ¿Porqué? Por que los entrevistados podía ser des de que tenían mas recuerdos, des de que había más trabajo en ellos, des de que eran más extrovertidos, hasta situaciones en donde, por mas intentos que hicieron estos maestros para trabajar fueron bloqueados, fueron muy bloqueados, sin embargo, que sería el caso de Alcobé, y sin embargo Alcobé va a este... si mal no lo recuerdo va a Santo Domingo estuvo, no perdona a Venezuela... bueno no se si Santo Domingo o Venezuela. Estuvo en Venezuela, posteriormente pudo regresar a España, se incorporó a la docencia... Y en los últimos años hizo una gran difusión sobre el movimiento Freinet en España. Lo cual es importante. He de decirte, subrayar esto, el estudio de Josep Alcobé no creo que tarde a salir a la luz pública, porque Sebastián Gertrudix, quien te podrá hablar del asunto y te podrá decir porqué hacer un libro sobre Alcobé, lo está haciendo como homenaje... Josep Alcobé tiene un significado muy especial para Sebastián, creo que él te podrá decir esto no...

En el caso del Matrimonio Benimeli, un estudio sobre la escuela Freinet en Barcelona podría ser muy interesante, esto de alguna manera ya se ha ido trabajando, y no creo que sea un estudio... muy, muy complicado y que no se vaya ha hacer, yo más bien es algo que pienso que si que se va ha hacer.

Más bien los que me inquietarían más serían este... el caso de Borrell de Pallejá, de Modesto Clavé y Claverol. Pero yo no descarto que con el tiempo se vayan revisando lo que hicieron y quizá al menos con alguno de estos casos se pueda rescatar. Por ejemplo

Pallejà si tenía en la escuela un cuaderno escolar, y este... sería muy interesante ver si se puede rescatar esos cuadernos, sería muy interesante ver cuantos números de ese cuaderno se imprimieron, sería muy interesante ver qué decían los niños en el cuaderno, con que escuelas tenían intercambio, cosas que por lo general aparecían en los cuadernos mismos. Y a través de esos cuadernos podría reconstruirse algo. Yo creo que es otra de las cuestiones que es muy importante, no, como a través de lo que los niños decían en los cuadernos se puede rescatar algo, no. El mismo Sebastián Gertrudix, en el caso de Simeón Omella de Placencia del Monte de Huesca ha reconstruido una historia muy interesante, y yo pienso que el trabajo que ahora está haciendo sobre Josep Alcobé será igualmente interesante seguramente es distinto, por supuesto, porque los dos maestros eran diferentes, pero este... pero bueno, Sebastián en ese libro sobre Omella demostró la capacidad y la sensibilidad que tiene para investigar y reconstruir estas vidas, estas vidas escolares entonces creo que es una muestra de lo que se puede hacer.

Aquí también habría que superar otra cuestión, porque ha veces se piensa que eran maestros de la República, y si eso si es cierto pues era época de la República, no lo podemos evitar, o decirlo pues reconocerlo, pero entonces como que se piensa pues que todos eran republicanos, y que todos eran muy progresista, y sin embargo no necesariamente, también se piensa es que como practicaban Freinet y Freinet este era avanzada pues eran maestros avanzados... Yo creo que no necesariamente pienso que algunos de ellos este... eran maestros conservadores y esto saldrá a la luz en las próximas investigaciones. Claro esto puede ser motivo para que alguien en un momento dado, diga a mi no me interesa investigar o resaltar o destacar la vida de un maestro pues que no era republicano pues que era conservador, yo ahí no coincidiría paralelamente yo diría que habrá que rescatar las cosas tal como fueron, porque de lo contrario es querer forzar, inclinar la balanza y decir pues todos eran republicanos, todos eran progresistas, etcétera, etcétera. Y yo pienso que por muy conservadores que fueran podrían ser buenos maestros, no. Y esto no les quita méritos como docentes. Ya si lo que se quiere hacer un trabajo en donde se ve quienes eran partidarios de la república y quienes estaban en contra bueno es otra índole, si. Esta situación de la filiación partidaria o filiación ideológica es algo que también está pendiente, pero a esto siento yo que se les está dando mucha más importancia en España, hoy en día. Y me parece bien, yo creo que ya hay varios libros en los cuales también podría apoyarse la

investigación para ir viendo este... si tuvieron que ver algo con las organizaciones más representativas de la república o con la represión mas franquista del franquismo, no. Pienso que esto también podría salir a relucir, y por supuesto esto no se trataría de señalar a nadie o sea hacer una investigación para eso me parecería tonto, no, decir bueno: - hice la investigación para demostrar que este señor, este... era un activo revolucionario- bueno esta bien que salga, no- o que era muy conservador.

Si saldrá pero a mí me parecería muy pobre hacer una investigación para eso, yo mas bien diría, veamos los alcances educativos, los alcances escolares, y no nada más para decir si fue un gran maestro o fue un mediocre, que no es el caso de ninguno de ellos. Sino para ver, bueno, como de personajes, de personas de carne y hueso se ha ido construyendo, la historia de España y como estas mismas experiencias estas enseñanzas pudieran ser aprovechadas por los maestros hoy en día. Yo no diría que se tratase de hacer estudios aburridos para quedarse publicados en un estante y que a nadie le interese, sino que esto pudiese en un momento dado, tener una visión –incluso para la misma didáctica- o sea: que horizontes hay, que es lo que se podría retomar de aquellos años, que era lo que esos maestros nos enseñaban, que era lo que estos maestros platicaban, cuales eran los valores reales por los cuales estaban unidos y trabajaban en la escuela por y para ella y por sus colegas y como cooperaban, etcétera, etcétera. En fin es un trabajo que yo pienso que todavía se pude hacer, también, porque por ahí andan, aún que ya muy mayores, discípulos, entonces, a mi se me antojaría mucho, una entrevista a los discípulos de Pallejà que más adelante le hicieron todo un homenaje del cual doy cuenta en la parte introductoria de las seis experiencias, le hicieron un homenaje, este... el mismo Pallejà tenía fotografías del mismo homenaje, él estaba muy orgulloso de ese homenaje, etcétera. Qué es lo que recuerdan de su maestro, claro que es lo que recuerdan de su maestro, claro que dentro de algunos años, estos hombres que ya son mayores, pues ya no van a vivir. Entonces yo diría esta es la tarea que le correspondería hacer, si es que así se juzga conveniente e importante, pues a la gente que está en los pueblos, no, algún investigador de la propia Lérida que vaya a entrevistar estas gentes. Estoy consciente totalmente que son temas que no están en la agenda de la moda, no, si la moda habla de la calidad educativa, y todo el mundo a investigar la calidad educativa o la agenda habla de la cualidad educativa y todo el mundo a investigar la calidad educativa o la agenda habla de la evaluación educativa y

todo el mundo a investigar la evaluación educativa... pero bueno yo creo que la investigación no debe estar enmarcada por las modas y yo espero y me gustaría que jóvenes investigadores que también vieran la importancia de la historia y quizá quieran investigar... no se, se que hay muchas dificultades, porque los investigadores también tiene que vivir, no pueden decir aaahhhh, quijotesicamente voy a investigar esto pase lo que pase.

Entonces es cuestión de ir replanteando, buscar apoyo institucional, quizá el apoyo de algunos profesores que tengan peso en las universidades para poder decir, bueno, aún que no este de moda apoyemos a este, o esta investigadora trabaje estas cuestiones educativas.

Y yo diría que esto, no nada más por mi interés específico a lo que se refiere Freinet, rescatar, no , yo creo que hay muchísimas experiencias en el terreno educativo que se podrían rescatar indiferentemente si eran Montessori, Freinet o Bartolomé o quien sea, yo pienso que es muy buen momento para hacer todavía, y después ya no habrá los exalumnos con quien hablar, pero pues irán apareciendo documentos, cuadernos etcétera, etcétera.

Es una cuestión que insisto y quiero subrayara, requiere de mucha paciencia, requiere de mucho compromiso, requiere de mucho trabajo, y este... pues, ahí está el reto.

En este trabajo de seis experiencias hay una cuestión que implica y que cito en esta explicación, pienso yo, efectivamente es un trabajo que no lo hice en mi escritorio, estando en la ciudad de México en la UNAM, sino que es un trabajo que implicó que yo me desplazara a España. Y ya estando en España, concretamente en Barcelona, tuviera yo que ir en ciertas ocasiones a Lérida, Y esto significa que yo necesitaba de recursos económicos para todo este proceso, si. Y entonces, pasa lo siguiente, en mi universidad, existe, dentro de la legislación universitaria un estatuto del personal academico⁹ que establece un derecho para personal, para los profesores, para los investigadores dedicados a tiempo completo en la universidad que se le conoce como el año sabático. Esto significa que cada seis años ininterrumpidos de docencia e investigación, los profesores contamos de 12 meses, con un año, para realizar actividades, relacionadas con el trabajo universitario, pero fuera de la universidad, esto es.. durante esos tiempo

no hay que impartir clases, no hay que impartir cursos, no hay que asistir en la universidad, sin embargo, si está establecido que de lo que se trata es de perfeccionar el trabajo académico, de profundizar, de formarse... Entonces hay muchas posibilidades de aprovechar el año sabático, no se trata de que cada quien haga a su propio capricho lo que quiera, simple y sencillamente, uno tiene que presentar un proyecto de actividades a realizar, el consejo técnico - que es una autoridad colectiva de la facultad, dentro de la propia universidad- autoriza las actividades a realizar y al finalizar el año sabático hay que presentar un informe justificando el desempeño de esas actividades autorizadas. Entonces puede darse el caso que alguien utilice el sabático estudiando, o realizando un postgrado o terminando una tesis de doctorado o haciendo una investigación. El caso es que esto tiene que estar bien proyectado y avalado por el consejo técnico. Entonces yo presenté un proyecto para ir a España, sobretodo cuando ya tenía bien concreto que iba a la UB, para ir a la UB a realizar investigación sobre la Educación Freinet. Fue en dos ocasiones, fueron dos periodos sabáticos, el año sabático no necesariamente tiene que ser un año puede ser un semestre por cada tres años, o sea, es una cuestión que institucionalmente se va resolviendo y el profesor-investigador, puede proponer que en lugar de disfrutar un año, puede ser un semestre. Entonces entre noviembre i junio de 1990 yo tuve un semestre sabático, un periodo sabático, y fue la primera ocasión en que viajé a España. En aquel momento no era muy claro lo que iba a encontrar, pero sin embargo, si la sed que yo tenía era grande, recuerdo que en ese primer momento, yo lo que quería era irme a estudiar el Estado de la Educación Freinet en España, poco a poco me di cuenta que aquello era muy ambicioso, que era poco el tiempo del que yo disponía y también pocos recursos con los que yo contaba. Entonces tuve que reorientando y después justificando en la universidad porque un objetivo tan amplio se veía reducido bastante. Y fue durante este primer semestre sabático que conté con el apoyo durante tres meses, un apoyo económico del Ministerio de Asuntos Exteriores de España, una beca que se conoce con la modalidad, no se si todavía existe, pero en aquel momento se conoce con la modalidad de becas para hispanistas, si. Y este. Obtuve el apoyo, obtuve el apoyo, quien en algún momento dado... y tuve recursos para investigar durante tres meses, pero en esta ocasión iba yo acompañado por mi familia, lo que quiere decir que éramos cuatro los que íbamos a estar allá durante unos meses en Barcelona, la vida es cara... teníamos que comer, los chicos ir a la escuela, etcétera,

etcétera. Y por supuesto con este apoyo no nos hubiera alcanzado pues, lo que quiero decir es que el sabático, el sabático implica que el profesor, en la UNAM, sigue percibiendo su salario.

En aquel momento 1989, si bien la moneda mexicana era muy debió comparada en la peseta sin embargo, por supuesto que me ayudo, yo percibía mi ingreso mensual y con el vivía en España agregando el apoyo de estos tres meses recibido por del Ministerio de Exterior de España. Y fue así como, aunque, est... con muchas dificultades económicas, una vida muy austera, pude estar presente ese meses en España durante ese periodo.

Pero lo interesante es que, para efectos de las seis experiencias, es lo siguiente, cuando yo llego allí en noviembre del año 89, yo no llevaba en mente ir a trabajar un texto que se llamaría Seis experiencias de educación Freinet, insisto yo llevaba como proyecto estudiar el estado actual de la Educación Freinet en España, sin embargo por diversos motivos me fui dando cuenta de que aquello era muy ambicioso, y no fue hacia el mayo de 1990, cuando me di cuenta que se podía hacer un trabajo interesante, un trabajo bonito, un trabajo rico de estas Seis experiencias.

Fui conociendo a los entrevistados, en diferentes momentos, y los fui contactando con una... con un motivo principal, entrevistarlos para ver que me podían decir sobre José de Tapia, que seguía siendo, y sigue siendo, mi principal sujeto de estudio. Y me di cuenta, a parte de que me podían hablar de José de Tapia había una rica experiencia escolar de cada uno de ellos y que esa experiencia pues valdría la pena estudiarla, presentarla de alguna manera y precisamente fue cuando conocí al matrimonio Benemeli Nogués cuando me di cuenta que aquello se podía hacer, sin embargo estaba ya en junio de 1990 y tenía que regresar a México y incorporarme en el trabajo en la UNAM, y por lo mismo, pues aquello quedó pendiente y ya no lo escribí en otro momento en la grabación, como fue que este pues, quise seguir el trabajo, quise mas que seguir, quise iniciar el trabajo de las seis experiencias por correo postal y las dificultades que implicó, sin embargo ya estando yo en México.

Y por un tramite que había iniciado durante el primer viaje, logré, apoyos, tanto de mi universidad como del Ministerio de educación y Ciencia de España para un segundo sabático. Claro alguien podrá decir como si en 1990 tuve un sabático como podría

tenerlo mas adelante. Lo que sucede, yo tenía acumuladas, de acuerdo con la legislación universitaria, y por las condiciones en que estaba en el trabajo, yo reunía los requisitos para tomar ya un sabático que tenia atrasado en el año 1992, Pedí autorización, presente proyectos y me fue concedido sin gran dificultad. Y sobretodo en aquella ocasión, ya estando en México, tenía yo autorizado un apoyo del Ministerio de Educación y Ciencia, de la dirección General Científica y Técnica. Y fue así como, en noviembre de 1991, me presenté por segunda vez en BCN con la idea de estar allí durante un año completo. Y así fue estuve hasta octubre de 1992. Y en aquel momento, si llevaba yo ya objetivos mucho más concretos, y proyectos aprobados, en donde mi compromiso era por un lado hacer una investigación sobre estas experiencias, las seis experiencias, y si hubiera encontrado alguna más hubieran sido siete u ocho, pero ya no hubo más. Por otro lado había un , este,, un compromiso de atender una invitación que me había hecho el profesor Claudio Lozano, en la universidad de BCN, para preparar la edición, la publicación , de un libro que recibió el título de Freinet en España. Y que trató de la edición faximil, la presentación en faxímil de la revista Colaboración, que es, o era un boletín de la cooperativa española de la técnica Freinet publicado en 1935 i 1936, un material que consideraba muy valioso, y que en su momento, también lo dije en una entrevista, nunca pensaba llegar a ver, y bueno, cuando me di cuenta no tan solo lo estaba viendo sino que me estaban invitando ha hacer un estudio introductorio, y a presentar esta edición. Lo cual hice muy gustoso y formó parte de este.. este proyecto de investigación durante el año sabático 1991 y 1992.

En esta ocasión también viajé con la familia, y hay que decir que este.. también hay otra serie de grandes satisfacciones que si bien no tiene que ver con el rescate de lo historico educatibo, sin embargo si tienen mucho que ver con... sobretodo en el caso de mis hijos, con las prespectivas que recibieron, pero esto es asunto de otro tema.

Porque ilustrar el texto, porque de las fotografías, que se consiguió y que es lo que faltó. Yo pienso que... buen no pienso...

Dentro de mis trabajos, este fue la primera vez, aunque no hay muchísimos trabajos antes, pero los textos que yo tenía, los artículos, libros, etcétera no tenían ilustraciones... mi preocupación no era tanto por las ilustraciones, sino por el texto. He de decir que cuando yo desarrollé este trabajo de las seis experiencias. Pues mas que nada lo que yo

anhelaba era que los maestros aceptaran ser entrevistados, aceptara, y después tener el texto escrito. Yo no había pensado desde un principio en las ilustraciones, sin embargo estas fueron surgiendo, durante el tiempo que duró la confección, primero las entrevistas y después el cuaderno, no. Y pienso que, este... fue interesante... también he de decir que no fue este caso una búsqueda muy intensa, puesto que insisto no era mi principal interés, mas bien estaba yo preocupado por lograr que las entrevistas llegaran a buen termino, por varias razones, primero por que estaba yo tratando con personas de mucha edad, y aún que ninguno estaba enfermo yo sabía que esto podía quedarse a medio camino, entonces para mi era situación de estar entrevistando contra el tiempo. No fue sencillo, este tuve que ganarme la confianza de ellos, tuve que explicarles lo que yo quería, en algún caso tuve que esperar que el medico autorizara, porque no estaba bien de salud. Fue el caso de Jacinto Pallejà, que tenía problemas cardiacos, entonces, si lo autorizó, se emocionaba mucho, y en un primer momento había restricciones este... Y yo lo sabía y finalmente el médico aceptó, eso me dijo Jacinto Pallejà y yo se lo creí, por supuesto. Porque dudar... Entonces todo esto fue llevando un tiempo y era mas preocupación por las entrevistas que por la ilustración. Quizá hoy en día, con la experiencia adquirida etcétera, etcétera diría pude haber trabajado las dos cosas a la vez, pude haber trabajado las dos cosas a la vez, o pude haber conseguido más ilustraciones o por lo menos buscado más. Sin embargo el texto tiene algunas ilustraciones y a ellas me referiré:

Está la portada, y la portada del cuaderno, donde esta el título mi nombre y Aula Libre, es un clisé, es una ilustración que sale del cuaderno Tibidabo de la Escuela Freinet de BCN y aquí el mérito y la decisión de poner esta ilustración en la portada fue de Sebastián Gertrudix, si, en realidad y o me encargué de enviarle todo el material pero no de hacer la portada, no, si el titulo si lo puse y quizá no fue un titulo que me gusto mucho, pero no esta mal. Y fue Sebastián quien decidió utilizar esta portada que además esta incluida en una de las ilustraciones interiores, me gustó mucho, se lo agradecí. Y el en un momento dado él también podrá explicar, decir, recordar, porque decidió este.. poner esta portada. Yo estoy seguro de que tiene mucho que ver con dejar que los niños dejen , expresen en la portada su palabra. Y entonces, en realidad, la decisión de incluir las ilustraciones se fue dando de manera muy espontánea, principalmente, porque los maestros entrevistados, generosamente me las fueron

proporcionando. Varios de ellos formaban parte del grupo Batec, es importante, decir esto, hacer un pequeño paréntesis. El texto, el cuaderno, incluye seis experiencias, de estas cuatro son en Lérida y dos en BCN, es por ello que se habla de 6 experiencias de Educación Freinet en Catalunya., si, alguien me ha dicho, no incluye toda Catalunya, pues si, no incluye toda Catalunya, no hubiera ninguna.. bueno si hubo experiencias pero dentro de estas rescatables no hubo ninguna en Gerona o Tarragona, si, pero tampoco podía haber quedado en experiencias en Lérida porque dos eran en BCN, y es por eso que quedó en Catalunya. Entonces, precisamente los maestros que habían trabajado en Lérida, los cuatro, habían estado vinculados en el grupo Batec y entonces ellos guardaban, ellos conservaban algunas de las fotografías de las reuniones del grupo y fueron las que me mostraron y incluso me llegaron a obsequiar copias o me dejaron el original y yo me encargué de ir a una fotografía a hacer la copia respectiva. Entonces esto no es motivo de buscar otras ilustraciones, insisto ahora me doy cuenta que dejé de buscar algunas más que todavía podrían conseguirse seguramente e incluirse en estudios posteriores.

Y entonces en la página 17 aparece, una foto, una foto de... que está bien identificada y ellos mismo la identificaron en Gerp de Balaguer. Y este... Esta fotografía en donde además están identificados los dos maestros Antonio Borrell y Jacinto Pallejà, y tienen un señal ahí. Me la regalaron precisamente ellos dos, y no quisiera yo distinguir... porque seguramente la fotografía correspondería a uno de ellos, pero este, en su momento no tuve el cuidado de preguntar de quien es la fotografía y quien me la esta obsequiando, a sea, ellos me la obsequiaron un poco para, este... para... acerse presente, incluso para decirme: - este era yo y, y este soy yo.

De forma tal que este... quedaron ahí, bien identificados, eran maestros muy jóvenes en una reunión del grupo Batec, entonces insisto, esta fotografía me la regalaron ellos. Y también ellos dos me obsequiaron la que está en la página 23, y curiosamente allí también están identificados ellos dos. Lo que yo nunca sabré, y quizá algún día podría encontrar algún dato... pero no lo sé, de si alguna foto me la dio uno... no lo recuerdo ahora o si las dos me las dieron los dos, la situación es que es una fotografía en donde un grupo más numeroso y en otra ocasión en Juneda vuelven a estar presentes tanto Borrell como Pallejà. Y como en el texto hay un episodio relacionado con Borrell y otro

con Pallejá pues incluyo una fotografía una en el episodio de Borrell y la otra en el de Pallejà.

En la página 24 hay otra ilustración y aquí ya no tiene que ver con el grupo Batec ni con el rostro de los maestros. Porque es una nota, un aviso de que la próxima reunión del grupo Batec se va a realizar en junio, y entonces allí aparecen nombres de las personas que van a participar y además de que me pareció muy interesante, porqué, porqué... también, la manera de combinar el catalán con el castellano, es un recorte de la revista Escola número seis de Lleida, que era la revista que editaba de manera muy informal el grupo Batec y otras instancias educativas y escolares de Lérida. Y me pareció interesante y está ilustrando. Y esto aparece, en otro momento en otro de los episodios. Y también hay una ilustración que me apareció interesante, sobretudo en aquel momento, en donde había poco material en donde escoger, del boletín Colaboración, todavía esto no estaba editado en forma de libro, y me pareció interesante ver como presentar la portada de esa revista colaboración del número ocho de noviembre de 1935. Pero esto pues tampoco no implico una gran... bueno implico una búsqueda del boletín durante mucho tiempo, finalmente.

Esta colaboración son quince números que abarca de laño 35 y 36 a veces mensual a veces trimestral, y Josep Alcobé, que es uno de los entrevistados, me acercó a la publicación. Fue muy curioso porque de entrada yo encontré una copia fotostática en la biblioteca Rosa Sensat allí en BCN, pero era un fotocopia uy... por decirlo de alguna manera, no muy buena, sin embargo eso me hizo muy feliz, mas feliz me hizo cuando la pude fotografiar para mí.

(Cara B)

Entonces la fotocopia de la biblioteca Rosa Sensat era deficiente y la que yo obtuve era doblemente deficiente, por razones técnicas, pero, este.. no por ello dejo de ser importante para mí, , porque yo allí comencé a conocer el material, comencé a leerlo... y este... estaba muy contento. De haber conocido esos textos.

Gracias a Alcobé supe que esa copia que tenían en Rosa Sensat, la había proporcionado el propio Alcobé, y que la había sacado, había hecho la copia del original, luego entonces el original existía. Y Alcobé, me fue orientando de alguna manera, a parte de

indicarme que él había visto el original. Me fue orientando hasta que finalmente pude llegar a ese original. Colaboración es propiedad, la colección completa del profesor Claudio Lozano de la UB, precisamente a raíz de este incidente he trabado una amistad muy estrecha con él, una persona a quien quiero mucho, con quien trabajo muy a gusto. Y entonces en un primer momento, y poco antes de regresar a México en el viaje 1989-90. Claudio Lozano me obsequió una copia nítida de Colaboración que la obtuvo de su original. Y precisamente de esa copia nítida es de donde sale esta portada. Y este... de esa colección de Claudio Lozano, fue de donde, gracias a su ubicación, colaboré en su faxímil, haciendo un estudio introductorio. Y hoy en día pues colaboración es un material que circula ampliamente, que se conoce, que se ha difundido, y eso me da mi una gran satisfacción.

Bueno, entonces, incluso de colaboración hay⁷ algo que se podría agregar, incluso que hoy en día hay una versión digital, está en la red, se puede consultar, y que bonito que así sea. Es un material que yo hace algunos años pensé que no existía y hoy en día está incluso en la red.

Y viendo también un poco la historia de este otro material, que esta en la página 24, que ya había dicho algo, sobre la reunión del grupo Batec, que es parte, de una de las páginas de la revista Escola. Esta revista Escola, yo tenía noticias de que existía. La había visto relacionada en la prensa Leridana, pero sin embargo no la había podido consultar, no está en Lérida por supuesto, sin embargo el profesor Jaume Barrull de la UdLL, en una revista que tuve con el en su despacho, conversando sobre muchas cuestiones. Él me hizo saber que la revista Escola existía, que la colección no sabemos si es completa o no, pero los números que se conocen, se guardan en Amsterdam, en una biblioteca importante, en donde hay mucha prensa española de la época de la revolución y documentación de otras características, yo no he estado, no conozco bien los fondos que puedan estar allí, que allí guardaban estos números, entonces él me hizo entrega de unas copias, de unas copias de lo que le pareció más importante de Escola. Y bueno, muy malas copia, deficientes, y yo quería obtener material más nítida, escribí en ese momento al instituto de Amsterdam y me hicieron llegar la copia más nítida y de esas copias obtuve esta ilustración de la página 24.

Y pasamos a otra ilustración que esta en la página número 38, que se refiere a una reunión del grupo Bate, la reunión de Batec en Corbins. Y en Corbins el maestro era Antonio Claverol. Y en Corbins, en esta reunión aparece el retratado, él personalmente me obsequió esta fotografía, el me indico, incluso la marca que hay allí él se la puso indicando pues este soy yo. Y aquí se ve algo interesante que es la presencia de algunas maestras. Pero identificar a todos estos maestros, a todos los integrantes del grupo Batec es una de las tareas que está pendiente, y creo que se podrá hacer, no se con que éxito... yo pienso que esto puede ser un trabajo de ir pueblo por pueblo, a través de los exalumnos, descendientes familiares que puedan decir, aquí está mi maestro, aquí está papa o mama, este fue mi maestro o mi maestra, e incluso se puedan conseguir mas fotografías del grupo Bate.

En la página 40 hay una ilustración más que también se refiere a Claverol, al maestro Calverol, es un documento que habla por si mismo, que a mi me parece muy indicativo y que vincula Claverol y las técnicas Freinet y la imprenta en la escuela, y los cuadernos escolares, se refiere a que Claverol de Corbins a adquirido la imprenta Freinet, es un documento que dice muchas cosas. Es un documento que dice que precisamente era a través de la escuela de Puigverd de Lérida con Patricio Redondo como los maestros podían adquirir la imprenta Freinet. Y bueno, sabemos que además no era solo Patricio Redondo en Puigverd, el se encargaba de hacerla llegar pero quien estaba también a su lado era José de Tapia en Montoliu quien todas las cuestiones administrativas... él tenía afición para todas las cosas administrativas y contables, etcétera, entonces los dos hacían este trabajo de difusión. Este documento lo conservaba el Maestro Claverol y me obsequió esta copia bastante nítida y de aquí.

Yo mas bien pienso que la letra sería... nunca lo había pensado si sería de Tapia o de... el sello si que es de la escuela de Redondo, y si es obvio que no había ninguna secretaria que hiciera estos comunicados... Mira esto es una tarea que queda ahí también, interesante, para tratar de ver de aclarar si la letra es de Tapia o de Redondo. Nunca había reparado en el asunto, pero si es interesante la observación.

Si hay otra ilustración en la página 46, que es una reunión del grupo Batec, pero es una reunión que no está identificada, o sea el poblado en el cual se realizó, es una reunión en donde aparecen algunos maestros, de los mas jóvenes del grupo, y esto te lo digo porque

me lo comento Josep Alcobé. Esta fotografía es para ilustrar el apartado de Alcobé, en esta fotografía aparece Alcobé, esta fotografía no me la obsequió Alcobé. Esta fotografía es la que más a circulado y fue publicada en un librito muy pequeño de Lérída, no creo que se muy difícil conseguir el título, de un librito que trata el tema de la enseñanza en Lérída y habla de que en esos años había un grupo Batec, no dice más que eso, y presenta la fotografía, si. Es una fotografía. Este quizá frente... cada una de las fotografías del grupo es diferente. Aquí también aparece, este Borrell, aparece Borrell, y muchos otros maestros que está pendiente la identificación. Aquí está Alcobé, el de gafas. En esta fotografía no aparece Claverol. Pero bueno intencionalmente el único identificado a la fotografía es este Alcobé porque esta ilustrando el apartado de Alcobé.

Aquí hubo una cosa curiosa, porque yo tenía la duda, y Sebastián Gertrudix, fue quien acabo de identificarlo totalmente. Insisto que Sebastián, siempre a partir de que lo conoció ha tenido una gran estima y motivos muy especiales hacía Jospe Alcobé.

Después en la página 55 una fotografía, de Modesto Calvé, con sus alumnos, entre sus alumnos en una colonia de verano en Sarrià Barcelona. Esta fotografía me la obsequió él. Y con el paso del tiempo es cuando yo digo. Aquí pude haber pensado en otras fotografías, porque buscando, buscando quizás hubiera conseguido una fotografía de Pallejà con sus alumnos. Yo recuerdo que él me mostró una fotografía pero en un momento que él estaban haciendo un reconocimiento era muy biejecito y los alumnos eran señores de 50 - 60 años etcétera. Quizá yo le hubiera pedido esa fotografía hubiera podido salir allí, pero se salía completamente del contexto, no, en cambio lo que nunca busqué en aquel momento, incluso por falta de tiempo, una fotografía de Calverol con sus alumnos, de Borrell con sus alumnos de Pallejà con sus alumnos... quizá la que ya no hubiera sido tan fácil, porque ya eran tiempos de guerra, era la de la escuela Freinet de Barcelona, que está Benimeli o la señora Nogués con sus alumnos, pero si debe andar por allí por los pueblos esa fotografía escolar porque era lo usado, lo acostumbrado, si iba el fotógrafo por las escuelas, cada año a fotografiar a los alumnos y el maestro.

Y Modesto Clavé también me hizo entrega de este otro material que está en la página 60, y bueno en aquel momento me pareció que podría ilustrar pero que con el tiempo

me he dado cuenta que podría, tampoco, podría no estar y no afectaría mucho, pero sin embargo está y está...

Marta: Para mi es una de las más interesantes...

Es una fotografía interesante... *Para los maestros, que vemos esto, esta es la más interesante.* Claro, es una fotografía en donde está el interés que tuvo por conservar el diseño de un microscopio que el mismo había hecho y que se podía construir de manera muy sencilla en cada escuela, con este, con materiales muy sencillos. Quizá aquí lo que faltó fue... para haber hecho una descripción no para haberla hecho yo, sino para pedirle a Modesto Clavé que la escribiera con detalle como...

Este material, fue un diseño que hizo modesto Clavé, fue un microscopio la propuesta de él era con pocos recursos, con pocos materiales, con materiales sencillos, construir algo en la propia escuela por el maestro y los alumnos. Yo no se si esto lo distribuía con los niños, lo que si sé es que lo distribuía entre los maestros, los colegas, no.

Pero no descarto que también esto él se lo hubiera dada a cada niño, si. Porque en final de cuentas lo qué buscaba era la participación de maestros y niños en la construcción de...

Y si insisto aquí vuelvo a los errores. Creo que es un gran error mío, un gran descuido no haber puesto mayor atención para pedirle al maestro que me hubiera descrito un poquito más... lo que pasa es, no es justificación, de ninguna manera, pero recuerdo que aquellas entrevistas a Modesto Clavé fueron un poco a contra-reloj. A Modesto lo contacté un poco más avanzado el proceso, fue siempre muy generoso, me recibió en su domicilio familiar, él vivía con sus hijas, con su hija, creo que nada más tenía una hija, una señora muy amable, y él estuvo muy atento a responder mis dudas y prestarme su material, etcétera, etcétera, era ya muy grande, sin embargo yo recuerdo que estaba muy presionado de tiempo. Y este, quizá me faltó alguna sesión más para que este... son cuestiones que ya sucedieron y... y pues si, si, lo lamento, pues ya no pude remediar. Quizá ahora podría alguien algún maestro decir: - Aquel esquema que hizo Modesto Clavé sirvió para esto y yo ahora propongo esto, o yo entiendo esto...

Incluso no están aquí marcados los materiales que utilizaba Modesto Clavé. Pues si, nunca había reparado en esta...

En la página 63 hay una ilustración más que se refiere al trabajo de Modesto Clavé que me parece muy importante, quizá a mí me pareció más importante esta que esta otro del microscopio, para efecto de los maestros. Por una doble razón, por un lado porque mostraba este, el trabajo, si muy concreto que hacían los niños, no, y por otro porque se queda reflejado el trabajo Freinet, que era a mí lo que me interesaba mas, el mismo Modesto Clavé me obsequió estas copias de un cuaderno que publicaba en la escuela en l'Ametlla del Vallés en Barcelona, y que curiosamente el cuaderno llevaba por título Batec. Y que no tiene que ver nada con el grupo Bate, simple y sencillamente coincidían en que el latido corazón era muy importante y unos le habían puesto Batec al grupo y Modesto Clavé que no formó parte del grupo le puso Batec al su cuaderno, no. Y bueno el lector es el que en un momento dado tiene pues que irlo valorando, pero este. Si se que algunos maestros coinciden que las experiencias más ricas, o una de las más ricas es la de Modesto Clavé, no.

Sin que quiera decir esto que las otras sean menos valiosas, simple y sencillamente esto fue lo que pude rescatar...

Y por último esta el texto de los Benimeli, que también tiene... ahí se trabajo mucho la técnica Freinet los cuadernos, y entonces si, no la mayoría sino todas las ilustraciones relacionadas con ellos se refieren a... los cuadernos escolares, tanto el cuaderno Tibidabo como el cuaderno Petits, de los chiquillos de los pequeños de la escuela, y entonces aquí procuré varias cosas, procuré por un lado seleccionar unos textos en catalán y otros en castellano y

Se refiere más que nada a la vida de los niños, lo que los niños hacían, una va del perrito que tenían en la escuela, están en la página 68, 69 y 71. En la página 71 está el texto que salió en la portada y al final en la página 72 aquí era la portada de un cuadernito que hacían los pequeñitos y que bueno, tenía muy poco texto y se me hizo más rico ahí la propia portada hecho y confeccionada por ellos.

Es curioso porque de todas estas experiencias a los últimos a los que conocí fue el matrimonio Benemeli, cuando yo estaba terminando el primer viaje y no tenía en mente

hacer esto de las seis experiencias, sin embargo tuve noticia en la UB por el profesor Franciso Invernón del departamento de Didáctica i Organización, de un texto, de un artículo, que se refería a la Escuela Freinet de BCN, pude hacerme una copia de ese artículo. Y me llamo mucho la atención, entre otras cosas, allí se demostraba toda una secuencia del boletín, si del cuaderno escolar Tibidabo que se publicaba conforme la técnica Freinet en la escuela Freinet de Barcelona. Este trabajo, que se presento en una de estas... se presento por la maestra Maria Pla, entonces la busqué en un momento dado, no recuerdo, algo sentí que las entrevistas... estaba terminando el curso, ella tenía mucha tarea, muchas cuestiones pero me atendió, primero... fueron en varias ocasiones conversaciones, la mayoría de las conversaciones telefónicas. Y me fue orientando y este... me hizo saber que los maestro vivían todavía y yo tomé la decisión de buscar al matrimonio, y contacté con ellos, me recibieron en su casa, me recibieron muy bien, fueron muy atentos y bueno me di cuenta que eran una experiencia muy rica, muy importante y fue cuando dije: - Pues si tengo a estos dos maestros vivos, y a todos estos puedo entrevistar y puedo sacar alguna publicación...

Y así fue como nació este cuaderno, si.

Algo, que ahora que lo cierro me doy cuenta que no he dicho nada, es que aquí aparece también en la contraportada, que este trabajo forma parte de una investigación mayor sobre la educación Freinet en México y en España. Y que por parte de la UB bueno participo y me apoyo mucho el departamento de Teoría e Historia de la Educación. Y que en un primer momento el contacto formal, pero a mi no me interesa tanto el contacto formal, aunque si no hubiera sido por el contacto formal quizá tampoco... hubiera tenido otro tipo de apoyos, pero el contacto muy humano, muy cálido de parte en un primer momento del doctor Buenaventura Delgado. Y ya he dicho, que cuando tome contacto, conocimiento de Claudio Lozano, se estrecho mucho...

Me apoyaron tanto la UB como la UNAM. Este, la UNAM con el año sabático y además a través de una Dirección General de Asuntos de Personal Académico que existe, que en algún momento también dio cierto apoyo, pero esto no fue a esta investigación fue para algo posterior

Marta: pero cuando dices apoyo a que te refieres a dinero a soporte...

Ahora mismo no lo recuerdo, porque esto no fue para esta investigación, fue para algo posterior. La UB el apoyo fue en un primer momento una entrevista con el doctor Buenaventura Delgado a través de una... o sea que me llevo a conocer la universidad y a entrevistarme con el doctor Buenaventura Delgado una alumna de pedagogía, amiga de una exalumna mía de pedagogía en la UNAM que en ese momento estaba en Barcelona. Entonces... de manera muy generosa, conversaron, y esta chica catalana, Isabel, no recuerdo el apellido, me llevo a la UB, hablé con el doctor Buenaventura Delgado y entonces él me dijo, bueno, en lo que yo pueda apoyar apoyo. Y en aquel momento fue muy valioso ese apoyo, porque de entrada este... para empezar poder charlar con él y poder entrar en contacto con los demás profesores es muy significativo, y además, este, me... por supuesto hubo un apoyo que no se concretó en un primer momento y si ya para el 92 ya estaba resuelto el apoyo que recibí del Ministerio de Educación y Ciencia, él firmó algunos papeles, que... estaba yo haciendo una investigación, que me conocía, fue muy amable, era delicado pues... también en cierto momento me ayudaron a hacer unas fotocopias, o sea fueron apoyos muy informales, pero que siempre recordaré y que me parecieron muy importantes en general, todo el personal del departamento de Historia de la Educación el cual era el jefe buenaventura Delgado, entre en contacto con todos y cada uno de ellos y lo recuerdo con mucho agrado y nos hicimos amigos y colegas...

Y pues creo que...

Grabació: 11 de maig de 2006

Titulo del libro en donde aparece una fotografia del grupo Batec publicado en llerida *Algunes dades per a la història de la renovació pedagògica a Lleida (1900-1936)*. Departament d'ensenyament deaprtament serveis territorial de Lleida. 1987. La foto aparece en las páginas centrales sin numerar.

Título del texto de Maria Pla *L'Escola Freinet de Barcelona*. 1937-1938. Full informatiu de la societat catalan d'història de l'educació dels països de llengua catalana. Número 5-6 maig 1996 - desembre 1997.

Preciso algo en cuanto a fechas. He hablado de dos periodos sabáticos, incluso de dos años, sin embargo la situación no es del todo exacta y trato de aclarar:

El primer viaje a España, noviembre de 1989 a octubre 1990 fue dentro de un año sabático más amplio que terminó en octubre de 1990. En este primer viaje, hice muy poco relacionado con las Seis experiencias de Educación Freinet, más bien trabajé otras cuestiones de José de Tapia.

Sin embargo en este primer viaje contacté con los maestros de las experiencias de Catalunya.

Entonces a Josep Alcobé lo conocía por carta desde 1989 antes de salir de México y lo conocí en persona a BCN en febrero de 1990, cuando comentaba yo que fue en la clínica cuando estaba enfermo y después lo estuve frecuentando ya estando él en buena salud

En 1989 escribí desde México a BCN, concretamente a la revista de Cuadernos de Pedagogía, para pedir que me orientara a cerca de la situación que guardaba la Educación Freinet en España en ese momento. Recibí respuesta de Jaume Carbonell director o subdirector de la revista... no recuerdo el cargo que tenía. En donde de manera muy atenta me envió información y dentro de esa información iba el nombre de Josep Alcobé como maestro de aquella época en Barcelona, de aquella época de la República quien seguía difundiendo el Freinetismo en el momento de la carta. Fue así como le escribí a Alcobé una carta en 1989 y como él me contestó animándome, diciéndome que había cosas muy importantes del Freinetismo en España, no tanto de la cuestión histórica, sino en lo que estaba sucediendo aquellos años en algunas escuelas, no tan solo en BCN sino en otras partes de España, Valencia, Andalucía... Y me decía que si me animaba él gustoso estaría en BCN para orientarme para charlar... Es así como cuando al llegar a BCN al noviembre de 1989 una de las primeras cosas que hice es buscar Josep Alcobé, y lo que ya te comentaba, que no lo encontraba, que no lo encontraba y finalmente no lo encontraba porque estaba en el hospital, en la clínica después se recuperó ya, y tuve las charlas las entrevistas y etcétera etcétera. El sitio donde me reunía en BCN con Alcobé era el Centro Comarcal Leridano, y en ese mismo Centro comercial Leridano conocí a Antoni Borrell y Jacinto Pallejà y fue allí donde los

entrevisté y donde comencé a platicar con ellos. Pero en un primer momento era todo sobre los recuerdos que ellos tenían de José de Tapia. Y bueno cosas adyacentes que salían, pero nunca, en ese primer momento, fue sobre su experiencia escolar, esto fue hasta el siguiente viaje, según tratare de retomar ahorita los cabos. Entonces ya están ahí Borrel yPallejà. Antoni Claverol vivía en Lérida y lo conocí en Lérida, no tengo exactamente el momento en que lo conocí si creo que fue los primeros meses de 1990, bueno pudo ser en otro momento. Lo entrevisté allí en Lérida en un Ateneu, creo que se llama y decía yo el dato el otro día. Y hasta lo que yo recuerdo contacté con él gracias por Sebastián Gertudix, si, entonces en un viaje que hice yo de BCN a Lérida tenía yo dos actividades programadas, una era entrevistarme yo con Clavero y la otra era una conferencia donde me invitaba a asistir Sebastián Gertrudix para un grupo de maestros de allí de Lérida.

Contacté entonces con Claverol, lo entrevisté en varias ocasiones allí en Lérida y este... pero en un primer momento las entrevistas eran sobre José de Tapia. No en ese viaje hubo solo una entrevista, no hubo varias fue una sola entrevista. Porque me dijo él... un poco lo que recuerdo... es que me dijo que no tenía muchos recuerdos de José de Tapia, que si lo había tratado y algunas cosas me dijo, pero no mas que unos párrafos pero ya quedó el contacto establecido.

A los Benimeli los conocí ese mismo año pero más avanzado y calculo yo que esto debe ser marzo- abril- mayo. Yo pienso que marzo era muy temprano pero bueno. Entonces los conocí y también la idea un poco era ver si ellos recordaban algo de José de Tapia, si aunque ya yo allí ya llevaba una doble intención porque ya me había dado cuenta de que, pues el cuaderno Tibidabo y la experiencia Freinet en la escuela de Barcelona... esto rebasaba mucho lo que yo me había planteado en aquel momento y yo pensaba que algo debería de hacerse con esos cuadernos y con los relatos que se pudieran hacer. Entonces realmente si mal lo reucrdo Benimeli si habían conocido a José de Tapia, pero no había sido a través de José de Tapia que había conocido la imprenta Freinet, sino que fue ya estando en BCN en los años de la Guerra Civil, cuando pusieron en marcha la escuela Freinet de Barcelona en el 1937.

El caso es que en julio yo ya estaba de regreso en México. Y al año siguiente en noviembre del 91 salí nuevamente rumbo a BCN, pero aquí quiero aclarar no fue de año

sabático, fue un semestre sabático, fue un semestre sabático que pude ampliar seis meses mas gracias a una comisión, lo que yo tengo entendido que en España es una excedencia, esto es una autorización de la universidad para ausentarme y poder continuar con la investigación, entre otras cosas fue importante esto de 1 año concreto para que mis hijos pudieran terminar el año escolar, de lo contrario me hubiera tenido que regresar y hubiera sido caótico tanto para mi como para ellos. Entonces así fue que se completó y en ese año , si yo ya llevaba la encomienda muy clara, la idea muy fija de que iba a sacar lo del trabajo, aun que no tenía el título de las Seis experiencias, pero si que iba a tratar de las experiencias, no eran seis, yo no sabía las que iban a ser, por que en aquel momento cuando yo llegué a BCN no estaba todavía contactado Modesto Clavé, de Modesto Clavé supe en transcurso de laño 92, fue al último al que contacté y estuve entrevistando a todos ellos de manera muy paralela, pues cada quien en su momento. A Clavé lo entrevistaba en su casa, a Claverol lo volví a retomar lo iba a entrevistar a Lérida, iba de Barcelona a Lérida. Pallejà este Alcobé y Borell en este... en Centro Comarcal Leridano y los demás en su casa

El nombre de Modesto Clavé yo lo conocía porque aparecía en la lista de las cooperativas, en cooperativistas, en la relación de los cooperativistas, pero yo, en alguna ocasión que había... en la entrevista con Alcobé... Alcobé me había dicho... o yo había entendido... no se si el me lo había dicho, pero yo estaba en el entendido de que ya Clavé incluso estaba muerto... pero era una lista de cincuenta i tantos o más miembros de la cooperativa y la mayoría estaban muertos, y yo daba por hecho que los que estaban vivos eran los seis. Y entonces Jacinto Pallejà en algún momento me dijo: -Oiga le tengo una noticia, le voy a contactar con alguien que también forma parte de esta experiencia.

Y me dio los datos, me dijo llámelo pongase de acurdo con él y él lo va a atender. Fue así como con un número telefónico le hable a Modesto Clavé y me citó en su casa, y así fueron las entrevistas. Y claro, fue una grata sorpresa.

En el boletín Colaboración de la Cooperativa Española de la Técnica Freinet había dos relaciones de cooperativistas una primera relación en 1935 y otro en 36, la primera más amplia que la segunda, entonces con esa relación de la fotocopia que yo tenía en ese momento, estuve cotejando datos con Alcobé en una ocasión, allí en el Centro Comarcal

Leridano, la fuimos leyendo y me iba diciendo y yo iba palomeando con alguna clave, en donde más o menos, alguno no se recordaba él, algunos decía quien sabe este quien era, pero la gran mayoría si que los recordaba y entonces me fue diciendo, este murió, este se fue a Chile, este a tal lado, este estuvo conmigo en Venezuela, este estuvo en México, y el recuento que hice salvo los que él no recordaba, ya eran maestros más que catalanes algún de este... Extremadura, o algún valenciano o algún madrileño pues. El saldo era que estaban la mayoría muertos, había un maestro que vivía en Valencia Enrique Soler Godés, si, y a través del maestro Terrades de Valencia intenté averiguar que era lo que sucedía y me dijo que efectivamente vivía pero que ya estaba muy mal de salud y ya no se le podía entrevistar, que ya no entendía, etcétera. Entonces pues ya también desistí de mi propósito, y bueno me apegué un poco en la buena memoria de Alcobé porque tampoco era mi intención en ese momento localizarles. yo estoy consciente de que si hubiera habido más vivos y no hubieran estado allí o en Lérida quizá yo no hubiera tenido en ese momento el tiempo, las condiciones para ir a localizarlo a Soria o algún otro sitio, si.

ANNEX 3: les graelles on es creua la informació extreta de cada experiència

La informació s'ha repartit en dues graelles, a la primera s'hi contemplen les experiències d'Antonio Borrell, de Jacinto Pallejà i d'Antoni Claverol, a la graella dos s'hi contemplen la resta d'experiències.

Graella núm. 1:

	UNA HERMANDAD	SIN PRISA PERO SIN PAUSA	COMPLETAMENTE IDENTIFICADOS
Nom de l'entrevistat	▪ Antonio Borrell Barber.	▪ Jacinto Pallejà Sanclement.	▪ Antonio Claverol Castells.
Data de naixement	▪ 18 de maig de 1906.	▪ 25 de març de 1909.	▪ 27 de setembre de 1904.
Pares	▪ María Josefa. ▪ Antonio.	▪ Salvador. ▪ Mercedes.	▪ José. ▪ María.
Professió dels pares	▪ Mestres de l'escola unitària de Granadella (classe de nens i classe de nenes).	▪ Treballaven en un estanc (l'únic del poble).	▪ Agricultors i ramaders.
Germans		▪ 3 germans (ell és el mitjà).	▪ 2 germans (el menor).
Lloc de naixement	▪ Sant Antoni de Lleida.	▪ Molà (Tarragona).	▪ Vilamitjana, Conca de tremp, Lleida.
Segon lloc de residència	▪ La Granadella, Lleida (des dels 4 mesos).		
Records del poble		<u>Molà</u> ▪ Un poble miner. ▪ Extreien plom de les mines (necessari per l'armament destinat a	

	UNA HERMANDAD	SIN PRISA PERO SIN PAUSA	COMPLETAMENTE IDENTIFICADOS
		<p>la Primera Guerra mundial).</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Es necessitava mà d'obra per cobrir els tres torns de vuit hores diaris. ▪ Els infants treballaven. ▪ La població augmentà. ▪ Es va acabar la tranquil·litat i la població jugava (cartes, daus, bitlles...), es va tornar un poble "viciós". ▪ El vilatans van aficionar-se a la sarsuela i al teatre (ell va aficionar-se al teatre). ▪ Es va formar un cor. ▪ Una forta granissada va destruir els cultius. ▪ Els miners es van declarar en vaga. 	
Records de família		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Es reunien al voltant de la taula per parlar durant els àpats. ▪ Els seus pares sabien orientar les converses sobre la vida. ▪ Els pares van preguntar als fills què podien fer amb una família que no tenia diners per menjar i devien a l'estanc, la resolució dels infants va ser acceptada pels pares i la van dur a terme (regalar menjar a la família i esborrar-los de la llista dels deutors de l'estanc). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Eren una família molt unida.

	UNA HERMANDAD	SIN PRISA PERO SIN PAUSA	COMPLETAMENTE IDENTIFICADOS
Records	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bons records (sense concretar). ▪ Era un infant delicat de salut. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Li agradava dibuixar (feia caricatures dels seus mestres). ▪ Era un aficionat al futbol ▪ Era un nen trapella. 	
Records de l'escola durant la infantesa	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Anava a l'escola del poble (La Granadella). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gaudia de l'escola i l'estudi. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Va aprendre a escriure i llegir a l'escola del poble (Vilamitjana). ▪ La majoria de mestres enviats a les escoles rurals i de muntanya gairebé no havien estat preparats per la feina. ▪ Les condicions de vida dels mestres eren precàries. ▪ Va rebre els primers coneixements de manera memorística i amb càstigs.
Mestres d'escola citats	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Antonio Borrell (el seu pare). ▪ Jacinto Pallejà 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Antonio Borrell. ▪ José de Tapia. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Josep Dalmau Carles. ▪ Jose de Tapia.
Estudis de mestre/a a:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ La Normal de Lleida. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Escola Normal de Tarragona. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Va iniciar els estudis en la Normal de Girona i els va concloure a la Normal de Lleida. ▪ Per poder estudiar es va allotjar a casa d'uns amics de la família.
Pràctiques de magisteri	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Treballava ajudant el seu pare, aquest li indicava què fer, quan i com fer-ho. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ En un internat de Tarragona. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ajudava el mestre Josep Dalmau Carles.
Edat en què finalitza els estudis de	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 18 anys. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 18 anys. 	

	UNA HERMANDAD	SIN PRISA PERO SIN PAUSA	COMPLETAMENTE IDENTIFICADOS
mestre/a			
Escoles on exerciren la docència	<ul style="list-style-type: none"> ▪ A Menàrguens de Lleida, una escola unitària, tenia 20 anys. ▪ A l'escola unitària de Vilanova de la Varca, Lleida. ▪ Buenaventura Naudí, escola del Poble Sec de Barcelona (primers anys de la Guerra civil). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ L'escola de Gratallops (Tarragona). ▪ L'escola unitària de nens d'Os de Balaguer, Lleida (obté la propietat de la plaça per oposició). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ A una escola de Sorts durant dos cursos (com a interí). ▪ A l'escola de Corbins, Lleida del 1932 al 35 (com a mestre nacional). ▪ El 35 es va desplaçar a una escola de Lleida però la guerra va interrompre la docència.
Records d'escola	<ul style="list-style-type: none"> ▪ El mestre s'ha de guanyar la confiança dels infants, i la simpatia dels pares i del poble en general. ▪ Fer una escola alegre. ▪ A les escoles rurals quan el temps permetia treballar al camp els alumnes faltaven a l'escola i ajudaven les famílies. ▪ Pràctica educativa rica i viva. ▪ Observar l'entorn fora de l'aula (creixement de les plantes, el comportament dels animals, els fenòmens naturals...). ▪ Estudiar l'entorn immediat dels alumnes amb activitats atractives pels alumnes. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Les autoritats del poble, els pares de família i els veïns col·laboraven amb l'escola. ▪ El mestre aprèn a través dels alumnes. ▪ Els alumnes han d'aprendre a més de coneixements normes de conducta, de respecte, de convivència, de gratitud, d'afecte... ▪ Tots els infants podien anar a l'escola, era una escola "incluyente". ▪ L'escola fora de l'horari lectiu s'utilitzava per realitzar diverses activitats. Es va organitzar un grup musical escolar: <i>La Murga Infantil</i>. Es preparaven representacions teatrals. ▪ Quan els alumnes realitzaven obres de teatre demanaven una aportació 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Els alumnes acostumaven a quedar-se a l'escola gustosament fora de l'horari lectiu. ▪ L'escola de Corbins era un espai alegre pel treball col·lectiu, creatiu i profund. <p><u>A l'escola de Corbins</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Tenia a l'aula uns noranta alumnes entre sis i catorze anys. ▪ Va substituir el règim memorístic i estàtic per un règim de llibertat organitzada. ▪ Prioritzava el raonament, la creativitat, la conversa i la comprensió. ▪ A l'aula hi havia un clima de confiança i seguretat basat en el respecte mutu. ▪ A l'aula es practicava la

	UNA HERMANDAD	SIN PRISA PERO SIN PAUSA	COMPLETAMENTE IDENTIFICADOS
		<p>voluntària a les famílies, aquests diners els permetien anar d'excursió i realitzar visites interessants.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ El mestre ha de renunciar al paper tradicional d'informador i prou. ▪ Intentar col·laborar sense presses i sense pauses a l'autoformació dels alumnes. ▪ “La letra con sangre no entra”. S'aprèn amb motivació, amb interès, amb incentius, amb alegria i amb amor. ▪ La pedagogia del triomf i de l'esperança (motivació, confiança, respecte, coneixements vius, diàleg, treball...). ▪ Sense motivació no hi ha interès i sense aquest ho hi ha un aprenentatge potenciador d'intel·ligència, creativitat, curiositat i sensibilitat. ▪ Sense motivació i sense interès els coneixements rellisquen deixant una ombra i no sembren la llavor perquè aquesta germini. ▪ La pràctica escolar coincidia amb el plantejament de Freinet sobre el Templeig a l'escola. 	<p>democràcia, s'explicava i es discutia.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Els alumnes i el mestre van escriure la <i>Constitució</i> de l'escola on especificaven els drets i els deures. ▪ El col·lectiu escolar tenia un president (el mestre), i uns ministres (eren alumnes votats democràticament pels companys), els acords que prenien en el <i>Consell de ministres</i> eren escrits en el llibre d'actes pel secretari (escollit entre els alumnes). ▪ Els pares i les autoritats del poble recolzaven l'escola

	UNA HERMANDAD	SIN PRISA PERO SIN PAUSA	COMPLETAMENTE IDENTIFICADOS
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Va experimentar el Treball col·lectiu proposat per Cousinet, va posar en pràctica els plantejaments de l'Escola Activa (Ferrière), va ensenyar els centres d'interès de Decroly. <u>L'escola unitària de nens d'Os de Balaguer</u> ▪ Atenia a més de noranta alumnes amb l'ajuda d'un auxiliar (l'ajudava amb els més menuts). ▪ Va pintar la part inferior de la classe de verd. ▪ Va penjar a la paret cartolines amb lletres i síl·labes per formar paraules i frases. ▪ Va penjar cartolines amb nombres per realitzar operacions aritmètiques. ▪ Disposava de pissarres grans per realitzar dibuixos amb guixos de colors (arbres fruiters, animals, fenòmens meteorològics...). ▪ Disposava d'un piano a l'aula (l'auxiliar interpretava algunes peces). ▪ Els alumnes eren atents, curiosos, treballadors i ordenats. ▪ Tenia la sensació que tot i aquestes 	

	UNA HERMANDAD	SIN PRISA PERO SIN PAUSA	COMPLETAMENTE IDENTIFICADOS
		<p>aportacions necessitava alguna cosa més. Va omplir aquest buit amb el pensament i les tècniques educatives de Freinet.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Els dibuixos de la pissarra anaven relacionat amb textos. Quan treballaven els textos associaven les paraules als dibuixos: associació d'idees, captant l'atenció dels infants i despertar el seu interès. ▪ Els alumnes aprenien en català i en castellà (bilingüisme). ▪ Per aprendre les taules de multiplicar no només utilitzaven un aprenentatge mecànic, buscaven un raonament lògic (ex: la suma dels dígit de cada producte de la taula del nou dona nou). ▪ Portava un registre minucios de cada alumne i cada alumne disposava d'una llibreta on ell hi anotava els seus progressos i les seves dificultats. ▪ Ressaltava les qualitats de cada infant i dissimulava els defectes. ▪ Abans d'una sortida preguntava als alumnes sobre els seus coneixements del tema. Després realitzaven 	

	UNA HERMANDAD	SIN PRISA PERO SIN PAUSA	COMPLETAMENTE IDENTIFICADOS
		<p>l'excursió estudiant el tema en el lloc més adequat. Quan tornaven a l'aula comprovava el què els alumnes havien après.</p> <ul style="list-style-type: none"> Realitzaven visites als veïns del poble, i els feien preguntes per conèixer l'ofici que realitzaven. També als voltants per estudiar els rius, els arbres... Treballava un tema concret relacionant totes les àrees amb aquest, finalitzava amb una festa pel poble (ex: l'arbre, que finalitzava amb la festa de l'arbre). 	
Membre del grup Batec	<ul style="list-style-type: none"> Sí. 	<ul style="list-style-type: none"> Sí. 	<ul style="list-style-type: none"> Sí
Sobre el grup Batec	<ul style="list-style-type: none"> Es reunien els dijous i diumenges a la tarda en un bar de Lleida, mestres de Lleida principalment mestres rurals. Parlaven de la vida diària i d'educació. Llegien les <i>Publicaciones de la Revista de Pedagogía</i> de Madrid, amb influència de la <i>Institución Libre de Enseñanza</i>. Entraven en contacte amb educadors com Montessori, 	<ul style="list-style-type: none"> Als inicis els mestres es reunien informalment en un bar per parlar de futbol i altres temes. A mesura que es van anar coneixent van decidir formar el grup Batec. Es tracta d'un grup de mestres de Lleida "cuyo corazón latía al unísono bajo el embrujo de la palabra escuela". Es van proposar relacionar-se amb els mestres de la província per intercanviar impressions, 	<ul style="list-style-type: none"> Les activitats del grup eren molt interessants. Es realitzaven activitats els diumenges en molts pobles diferents de Lleida. S'anomenaven "Els Batecs". Els mestres del grup intercanviaven experiències entre ells, i es recolzaven mútuament.

	UNA HERMANDAD	SIN PRISA PERO SIN PAUSA	COMPLETAMENTE IDENTIFICADOS
	<p>Decroly, Cousinet...</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Posaven en pràctica a l'escola projectes que derivaven d'aquests educadors. ▪ Més tard el grup organitzà reunions pedagògiques als pobles conjuntament amb els vilatans (els diumenges). ▪ El mestre del poble escollia el tema a tractar segons les necessitats del poble i era l'amfitrió. ▪ Proporcionava un context per reflexionar conjuntament sobre temes d'educació. ▪ Recorda les trobades de Corbins, Juneda i Gerp de Balaguer. ▪ En aquestes sessions també realitzaven un dinar de germanor. ▪ Assistia a gairebé totes les trobades, com a grup Batec i a les dels pobles. ▪ No va parlar en públic en els pobles com a mestre convidat a exposar un tema. 	<p>experiències, aconsellar-se amb afecte i generositat.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Eren reunions obertes a aquells què hi volien assistir. ▪ Font d'aprenentatges. ▪ Ambient pròsper per l'avanç educatiu. ▪ A vegades es realitzaven trobades a la plaça del poble o en un local. ▪ Cada cita era en un poble diferent, l'encarregat de preparar-la era el mestre del poble. ▪ El mestre del poble amfitrió escollia el tema a tractar segons les necessitats de la població i escollia els mestres que l'acompanyarien en les exposicions. ▪ El grup defensava públicament, amb cautela, les innovacions educatives davant la població que es decantava per ensenyar només "las cuatro reglas, leer y escribir cartas". ▪ Gràcies a aquestes reunions els veïns acceptaven les propostes del mestre, amb l'ajuda i el recolzament de la resta de mestres. ▪ El grup Batec considerava que la missió del mestre no es limitava a 	

	UNA HERMANDAD	SIN PRISA PERO SIN PAUSA	COMPLETAMENTE IDENTIFICADOS
		<p>l'ensenyament de la lectura, el domini de les quatre regles i la redacció d'una carta. Era una missió més complexa i compromesa.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Hi havia les reunions del grup Batec en pobles i d'altres on només es reunien els mestres. ▪ A les reunions exclusives els mestres tractaven temes com: la pau per l'escola, la coeducació, la família y l'escola, els drets dels infants, l'autonomia escolar, diàleg o lliçons magistrals... ▪ El grup ajudava els mestres a millorar la docència. ▪ Els mestres col·laboraven entre ells. Podien anar a impartir classes a l'escola d'un company per mostrar-li com s'utilitzava un material o realitzava una lliçó com a model d'una matèria concreta, etc. ▪ Els antecedents de la Cooperativa Española de la Técnica Freinet es troben al grup Batec. ▪ Alexandre Galí era un admirador del grup Batec, del qual va dir que era una "revuelta pacífica de maestros digna de ser imitada". 	

	UNA HERMANDAD	SIN PRISA PERO SIN PAUSA	COMPLETAMENTE IDENTIFICADOS
		<ul style="list-style-type: none"> Va participar a l'exposició i defensa d'alguns temes tractats en el grup. 	
Herminio Almendros	<ul style="list-style-type: none"> Considera una sort treballar amb aquest inspector. Era un home coneixedor i expert. L'impulsava a ell i als altres a realitzar noves activitats amb els alumnes. Almendros va proposar a José de Tapia que fes un primer assaig amb la impremta escolar, a l'escola de Montoliu a Lleida. 	<ul style="list-style-type: none"> Home sensible i treballador. Impulsava projectes educatius innovadors. Gràcies a ell es van introduir les primeres tècniques escolars ideades per Freinet. Almendros va realitzar una conferència al grup Batec: <i>La tècnica Freinet: La impremta a l'escola.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> L'inspector va impulsar les tècniques d'impressió escolar proposada per Freinet.
Freinet i la impremta	<ul style="list-style-type: none"> Ho va conèixer a través del grup Batec. Després dels resultats de José de Tapia, a poc a poc les diverses escoles rurals de Lleida van començar a utilitzar la impremta escolar. Hi havia moltes escoles que utilitzaven la impremta Freinet, aquestes publicaven periòdicament el seus quaderns i els intercanviaven. A les escoles de Lleida no va poder tenir impremta a l'escola. A l'escola de Barcelona va 	<ul style="list-style-type: none"> Es va adonar que la pràctica escolar que realitzava coincidia amb els plantejaments de Freinet sobre el tempteig a l'escola. En el pensament i les tècniques Freinet va trobar el buit que no sabia com omplir amb les tècniques d'altres pedagogs. Especialment utilitzava el text lliure. La impremta escolar manejada pels alumnes era un impulsor molt motivador. La tècnica Freinet és interès, entusiasme, bogeria i art. Va conèixer personalment a Freinet 	<ul style="list-style-type: none"> Tapia va ser el primer del grup en utilitzar la impremta i va compartir l'experiència amb els companys del grup Batec. L'ajuntament i els veïns del poble van recolzar la impremta i va ser fàcil obtenir-ne una pels infants de l'escola de Corbins. La pràctica d'aquesta tècnica es va estendre per les escoles. Va ser una tècnica molt útil, sobretot el text lliure.

	UNA HERMANDAD	SIN PRISA PERO SIN PAUSA	COMPLETAMENTE IDENTIFICADOS
	<p>treballar amb la impremta però per poc temps, la guerra va impedir continuar amb aquesta pràctica.</p> <ul style="list-style-type: none"> Va compartir el coneixement de la impremta amb el seu pare que també la va valorar. 	<p>a Barcelona. Va realitzar un parell de conferències sobre el seu pensament i les tècniques que utilitzava a l'Escola d'Estiu de 1933. (Freinet va ser convidat per Alexandre Galí)</p>	
<i>Cooperativa Española de la Técnica Freinet.</i>	<ul style="list-style-type: none"> En va formar part. 	<ul style="list-style-type: none"> En va formar part. 	<ul style="list-style-type: none"> En va formar part.
<i>Colaboración. La impremta en la escuela</i>		<ul style="list-style-type: none"> Va publicar algun article a la revista <i>Colaboración. La impremta en la escuela</i>, editada per la Cooperativa española de la Técnica Freinet. Posteriorment aquest mateix article va ser publicat al diari <i>Las Noticias</i>. 	
Utilització de la impremta	<ul style="list-style-type: none"> No va tenir prou temps per publicar cap quadern. 	<ul style="list-style-type: none"> La impremta motivava molt els alumnes. Van imprimir la revista Albada. Els alumnes van llegir un exemplar de <i>Libros vividos</i>, quadern confeccionat amb la impremta escolar pels alumnes de Montoliu amb el mestre Tapia. La primera feina que van realitzar els alumnes amb la impremta fou ordenar i imprimir el seu nom. Els textos lliures originals s'escriuen 	<ul style="list-style-type: none"> En l'assemblea escolar es votaven els textos que s'imprimirien. El quadern que imprimien s'anomenà Veu Infantil. Intercanviaven quaderns amb altres escoles. Formaven equips rotatius per la impressió. Anaven imprimint diverses proves i les corregien fins que ja no hi havia errors i realitzaven la impressió definitiva.

	UNA HERMANDAD	SIN PRISA PERO SIN PAUSA	COMPLETAMENTE IDENTIFICADOS
		<p>a la pissarra per corregir-los sense modificar l'estil ni el fons del contingut.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Creà un grup de correctors integrat per alumnes dels diversos graus acadèmics. Aquest treballava molt motivat. ▪ Els primers “clichés” eren molt laboriosos i s’hi dedicava massa temps. ▪ Realitzaven els dibuixos sobre una cartolina, passaven un objecte punxegut per les línies del dibuix; o retallaven les figures; o les buidaven, després s’entintava. El resultat era un “cliché” perfecte, econòmic i al minut. ▪ Algun inspector de Barcelona es queixava del temps que perdien els mestres confeccionant “clichés”. ▪ L’escola participava en l’intercanvi de quaderns escolars i correspondència entre, principalment, escoles de Catalunya i Aragó i algunes de França i Portugal. ▪ Els textos principalment feien referència als jocs, a la família, als 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Els alumnes escrivien allò que sentien, els agradava, els interessava i també allò que els disgustava i molestava.

	UNA HERMANDAD	SIN PRISA PERO SIN PAUSA	COMPLETAMENTE IDENTIFICADOS
		<p>costums...</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Els quaderns eren el millor llibre de lectura. ▪ Els infants realitzaven els quaderns tot jugant. 	
Aportació de fotografies	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Una fotografia del grup Batec en al poble de Gerp de Balaguer, on es destaquen Anotinio Borrell i Jacinto Pallejà. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Una fotografia del grup Batec al poble de Juneda, on es destaquen Jacinto Pallejà i Antonio Borrell. 	
Aportació de llibres o articles	<ul style="list-style-type: none"> ▪ José Mallart. <i>La educación activa</i>. Editorial Labor 1925. (Hi ha explicitada una activitat realitzada a l'escola La Granadella, el 1924, a través de la veu dels alumnes sobre un rusc d'abelles). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Una nota de la revista <i>Escola</i> núm. 6, Lleida del 30 d'abril de 1932. Firmada per La Comissió Organitzadora citant la reunió que es realitzà el 29 de maig de 1932 al poble de Juneda.⁸⁷ ▪ Un article que es va publicar el 1935 a la revista <i>Colaboración. La imprenta en la escuela</i>, on exposa la seva experiència amb els alumnes i la impremta escolar. ▪ La portada de la revista <i>Colaboración. La imprenta en la escuela</i>. Del novembre de 1935, l'exemplar núm. 8. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Comprovant de la compra del material d'impressió per la impremta de Corbins amb data del 29 de desembre de 1932.

⁸⁷ La fotografia aportada per l'entrevistat correspon a aquesta trobada.

Graella núm. 2:

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
Nom de l'entrevistat	<ul style="list-style-type: none"> Josep Alcobé Biosca. 	<ul style="list-style-type: none"> Modesto Clavé Huguet. 	<ul style="list-style-type: none"> Maria Nogués Vidiella. Juan Benimeli Navarro. Es van casar el 1935.
Data de naixement	<ul style="list-style-type: none"> 19 d'octubre de 1911. 	<ul style="list-style-type: none"> 21 de desembre de 1911. 	<ul style="list-style-type: none"> Maria: 6 de gener de 1909. Juan: 31 d'octubre de 1900.
Pares	<ul style="list-style-type: none"> Vicente. Teresa. 		<ul style="list-style-type: none"> Maria: María i Manuel Juan: Julia i Manuel
Professió dels pares	<ul style="list-style-type: none"> El pare era maquinista ferroviari. 	<ul style="list-style-type: none"> El seu pare era cuiner, després va treballar en la transformació del sofre en àcid sulfúric. La mare era venedora i s'encarregava de la casa. 	<ul style="list-style-type: none"> Maria: agricultors. Dos dels seus oncles van ser inspectors, i altres familiars eren mestres. Juan: el pare era advocat i la mare treballava a casa. El seu avi patern va ser inspector escolar.
Germans			<ul style="list-style-type: none"> La Maria té una germana. Juan era el quart de sis germans (quatre noies i dos nois).
Lloc de naixement	<ul style="list-style-type: none"> Cervera, Lleida. 	<ul style="list-style-type: none"> Anglesola, Lleida. 	<ul style="list-style-type: none"> Maria va néixer a Montroig del Camp, Tarragona. Juan va néixer a Albacete, Castilla la Mancha.
Segon lloc de residència		<ul style="list-style-type: none"> Sant Joan, Illes Balears (hi va anar amb quatre anys fins als set). 	<ul style="list-style-type: none"> Juan va canviar sovint de poble.
Tercer lloc de residència		<ul style="list-style-type: none"> Maria de la Salut, Palma de Mallorca. (dels set als nou anys). 	
Quart lloc de		<ul style="list-style-type: none"> Molà, Tarragona. 	

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
residència			
Cinquè lloc de residència		<ul style="list-style-type: none"> Berga, Barcelona 	
Records del poble			
Records de família	<ul style="list-style-type: none"> La mare, de soltera, participava en les representacions de sarsuela organitzades pel Centre republicà de la localitat. Es va criar en un ambient ferroviari. Anava a esperar el seu pare a l'estació on recollia la cistella amb els estris que portava per poder menjar durant el servei. 	<ul style="list-style-type: none"> El seu oncle era mestre de l'escola de San Joan de les Illes Balears. Va anar a viure a les Illes amb l'oncle i l'àvia. Per vacances tornava a casa dels pares. Li agradava el mar, volia ser mariner. Per ell era una gran aventura navegar. 	
Records		<ul style="list-style-type: none"> Recorda haver experimentat la riquesa de viatjar i de viure en diversos llocs. 	
Altres ocupacions		<ul style="list-style-type: none"> Estant a Berga va treballar en una notaria per tenir ingressos mentre estudiava magisteri. A Berga es va convertir en corresponsal literari de <i>El Día</i> de Manresa, va ser el seu primer contacte amb la impremta. 	
Records de l'escola durant la	<u>Parvulari de les monges franceses</u> <ul style="list-style-type: none"> De molt petit va anar al parvulari de les monges franceses (una 	<u>L'escola de Sant Joan</u> <ul style="list-style-type: none"> Va iniciar els seus estudis amb el seu oncle Francisco com a mestre, a 	

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
infantesa	<p>escola per a nenes).</p> <ul style="list-style-type: none"> Al parvulari els explicaven moltes històries on hi apareixia el cel i l'infern amb dimonis, càstigs i foc. Les monges remarcaven tant els aspectes terrorífics del pecat i l'infern que va caure molt malalt d'angoixa. <p><u>Los Ferroviarios</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Quan el seu pare el van traslladar a treballar a Lleida va assistir a l'escola <i>Los ferroviarios</i>, una associació de treballadors i obrers del ferrocarril. <p><u>Liceu Escolar</u></p> <ul style="list-style-type: none"> El següent curs va anar a estudiar al <i>Liceu Escolar</i> a càrrec de Federico Godàs. El <i>Liceu Escolar</i> va començar en un local molt petit però va adquirir la confiança del poble i es va construir un edifici nou, a la façana hi havia inscrit els noms de: Fröeebel, Montessori, Pestalozzi i Rousseau. Va ser molt feliç en aquesta escola. Recorda especialment un mestre que provenia de les escoles de 	<p>l'escola unitària de Sant Joan.</p> <ul style="list-style-type: none"> A l'escola de Sant Joan hi anaven alumnes de tres parròquies (Sant Vicens, Sant Miquel i Sant Llorenç), aquests alumnes feien un llarg camí a peu. Acompanyava el seu oncle, cada diumenge, a les parròquies. Esperava que la gent sortís de missa i sobre un banc els feia un segon sermó. Demanava ajuda per construir una escola a cada parròquia. La constància va fer que moltes persones col·laboressin, amb diners, amb material o amb mà d'obra. Es van construir les escoles i cada una va tenir el seu mestre. De l'oncle va aprendre: mantenir-se constant, en allò que un es proposa i comença, permet obtenir resultats palpables. <p><u>L'escola de Maria de la Salut</u></p> <ul style="list-style-type: none"> En aquesta escola unitària va concloure la primària. Li va deixar petjada. <p><u>Institut de Reus</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Va haver d'esperar un any per 	

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
	<p>Ferrer i Guàrdia: Antonio Sabater Mur.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ L'escola organitzava cant els dissabtes al matí on va aprendre cançons tradicionals catalanes. ▪ Els dijous a la tarda els dedicaven a jugar a futbol i organitzar jocs. <p><u>L'Institut de Lleida</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Va estudiar el Batxillerat a l'Institut de Lleida. El primer any es va presentar per lliure (no tenia l'edat reglamentària per matricular-se: deu anys). ▪ Als matins assistia a l'institut i a les tardes anava al <i>Liceu Escolar</i> on diversos professors els ajudaven a reforçar els aprenentatges de l'institut. ▪ A l'institut va estrenar una gimnàs amb molts aparells (barres, cordes, perxes...) 	<p>matricular-se i complir 10 anys.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ El seu oncle el preparava per presentar-se als exàmens per lliure. ▪ Quan havia finalitzat el 5è any (de sis cursos) es va aprovar un decret que dividia el batxillerat en dues branques una de ciències i una altra de lletres, ell volia realitzar les dues, gaudia en les dues branques i no va escollir-ne cap. ▪ Va deixar l'institut abans de finalitzar perquè es van traslladar a Berga, Barcelona. 	
Mestres d'escola citats	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Federico Godàs ▪ Antonio Sabater Mur. ▪ José Pach Roselló. ▪ Josep Alcobé. ▪ Antonio Claverol. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ El seu oncle Francisco ▪ José de Tapia. ▪ Jacinto Pallejà. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dolors Piera (treballava a l'Escola Bonaventura Carles Aribau). ▪ Vicent Gardenys (va ser director de l'Escola Freinet). ▪ Elena (casada amb Vicent Gardenys, treballava a l'Escola Freinet).

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
			<ul style="list-style-type: none"> ▪ Angela Chaberri (mestra del parvulari de l'Escola Freinet). ▪ Joaquín Gadea (treballava a l'Escola Freinet, va deixar l'escola per anar a lluitar al front). ▪ Elvira Aliaga. ▪ Vicenta Janariz (era la secretària de Gardenys, va marxar a Cuba). ▪ Antón Benaiges (mestre de Buñuelos, Burgos. Va pertànyer a la <i>Cooperativa Española de la Técnica Freinet</i>)
Estudis de mestre/a a:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ La Normal de Lleida. ▪ Va suspendre el segon curs de religió i això va demorar en dos anys finalitzar els estudis. ▪ Amb la proclamació de la Segona República es va suprimir l'assignatura de religió de la Normal i va finalitzar els estudis (1931). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ La Normal de Lleida ▪ Li van convalidar algunes matèries. ▪ Es va preparar algunes matèries per lliure. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Maria: es va formar a la Normal de Tarragona. ▪ Maria va rebre una beca per estudiar a la Facultat de Pedagogia de Madrid. ▪ Juan: va començar els estudis a la Normal de Lleida i els va finalitzar a la de Huesca.
Pràctiques de magisteri			
Edat en què finalitza els estudis de mestre/a	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 20 anys. 		

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
Escoles on exerciren la docència	<ul style="list-style-type: none"> ▪ A Centelles, Barcelona. ▪ A Aneja de la Normal. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mestre a Horta, Barcelona, al'escola municipal "El Carmel" del patronat Escolar de Barcelona. ▪ L'escola graduada de Sant Sadurní d'Anoia. ▪ Escola unitària de l'Ametlla del Vallès, Barcelona. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Maria: <ul style="list-style-type: none"> ▪ A l'escola de Gandesa, Tarragona (com a mestra interina). ▪ A l'escola d'Armallones, Guadalajara (ja havia passat les oposicions). ▪ Impartia classes a la Institución Libre de Enseñanza (al mateix temps que estudiava a la Facultat de Pedagogia de Madrid). ▪ Va rebre un comunicat del Patronat Escolar de Barcelona que havia estat acceptada per ingressar al grup Escolar "Milà i Fontanals". ▪ A l'Escola Freinet de Barcelona. ▪ Juan: <ul style="list-style-type: none"> ▪ A l'escola de Santalecina, Huesca (com a mestre interí). ▪ A l'escola de Vilanova de Sau, Barcelona (tenia la plaça en propietat). ▪ A l'escola de Bujalance, Córdoba. ▪ A l'escola de Daimel, Ciudad

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
			<p>Real.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Va treballar en el Grup Escolar “ Casa del Marí” del patronat Escolar de Barcelona. ▪ Va treballar en el Grup Escolar “ bonaventura Carles Aribau” del patronat Escolar. Situat en una barriada perifèrica de Barcelona. ▪ Durant la Guerra Civil a l’Escola Freinet de Barcelona (1937 i 38).

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
Records d'escola	<p><u>Aneja de la Normal</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Amb el seu company José Pach Roselló van construir material didàctic, treballaven conjuntament per tal de cercar noves maneres de treballar. ▪ El director de l'escola no estava d'acord en un model d'escola diferent, manifestava el seu desacord no recollint el sou dels dos mestres (José Pach i Josep Alcobé). ▪ El director els va denunciar a l'inspector. ▪ Va ser impossible adquirir una impremta Freinet. ▪ Es va traslladà a Lleida, aprovades les oposicions va treballar a l'escola de Corbins amb un company del grup Batec, el mestre Claverol. ▪ Va escollir ocupar la plaça vacant de l'escola Aneja de la Normal. Que li van assignar una aula petita que havia servit com a magatzem de pupitres. 	<p><u>El Carmel</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ L'escola estava ubicada en una torre molt bonica. ▪ Contaven amb molt de material per treballava. ▪ S'encarregava de la direcció provisional de l'escola. ▪ Treballava amb una mestra (temps després es van casar). ▪ Va organitzar la impressió de la publicació escolar L'infant. <p><u>Escola de l'Ametlla del Vallès</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Va ser mestre d'aquesta escola des del setembre de 1934 fins el juny de 1937. ▪ L'educació era majoritàriament en català. ▪ Per aprendre a llegir no utilitzava la vocalització. Disposava d'uns cartons dobles, un amb la paraula escrita i per un altre costat el dibuix d'aquesta. A poc a poc es familiaritzaven amb la pissarra i la impremta permetia que els alumnes coneguessin les lletres per separat. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ El director de "Casa del Marí" va acusar a Juan de ser un home de "dretes". Aquest va ser sancionat pel conseller Regidor de Cultura de Barcelona, Víctor Colomé, i el va enviar al Grup Escolar "Bonaventura Carles Aribau". L'acusació no estava fonamentada i gràcies a la intervenció de la mestra Dolors Piera Colomé va considerar la sanció, va oferir a Juan l'oportunitat d'escollir entre diverses escoles acabades de sorgir, Juan va escollir l'Escola Freinet. ▪ Quan Juan va saber que hi havia vacants a l'Escola Freinet va proposar a Colomé que hi traslladessin Maria.

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
Records d'escola	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Atenia 30 nens i nenes. ▪ Atenia els alumnes que mostraven mal comportament o havien rebut escassa escolaritat i algun nen/a amb nee. ▪ Va iniciar les classes amb la idea que els seus alumnes podrien incorporar-se a una classe ordinària. ▪ Va redactar un projecte de treball basat en els principis de treball de Decroly per donar una alternativa als seus alumnes. Aquest document no va ser ben rebut per la directora, ni per l'inspector que van considerar que l'havia copiat d'algun llibre. Finalment tot va continuar com si res. ▪ La impremta Freinet va quedar descartada en aquell context escolar. ▪ Tractava de construir un estil de treball escolar fresc, viu i centrat en la realitat dels alumnes, les seves necessitats i interessos, pensaments mancances i vivències. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Els llibres escolars van quedar descartats i a poc a poc van ser substituïts pels texts que produïen els infants. ▪ Els alumnes tenien dues hores per dinar, però acostumaven a dinar ràpid per poder tornar a l'escola a treballar amb al impremta una hora abans. ▪ A l'escola combinava les aportacions de Montessori i de Decroly amb les tècniques Freinet i l'ús de la impremta, també seguia l'Escola Nova. ▪ Treballava amb Projectes realitzant el tanteig proposat per Freinet. ▪ L'escola estava dividida en seccions: preparatòria, elemental, mitjana i superior. Cada secció portava el nom d'algun educador o pensador (Ignasi Iglesias, Joan Maragall, Maria Montessori...) 	<p><u>Escola Freinet</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Era una escola graduada. ▪ L'escola era bilingüe. ▪ Estava situada a la part alta de Barcelona, en una torre que havia sigut del marquès de Villamedina, disposaven de cuina, jardí, hort, piscina i molt d'espai per tallers i impremta, les sales de la casa es van adaptar per les aules. ▪ Els alumnes seien en taules de quatre i es veien les cares. ▪ A cada aula hi havia una petita biblioteca, els llibres de text gairebé no s'utilitzaven. ▪ Els alumnes, majoritàriament, vivien al V districte de Barcelona (la Rambla al Paral·lel i del Carme al mar) es reunien amb Romagosa a la Plaça Catalunya o a l'estació de ferrocarrils per anar a l'escola (disposaven d'un braçilet com a usuaris lliures del transport).

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
Records d'escola	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cercava treballar en un ambient de llibertat, responsabilitat i respecte. ▪ Procurava destacar les qualitats de cada alumne i disminuir els seus defectes en públic. Tots els alumnes tenen qualitats que els permeten millorar. ▪ Propiciava la cooperació entre tots per realitzar el treball de classe. No acceptava l'individualisme ni l'egoisme. ▪ Organitzava assemblees de classe. ▪ Procurava que les matemàtiques fossin raonades. ▪ Realitzava intercanvis de textos entre els propis alumnes de l'aula. ▪ Realitzava sortides per estudiar la geografia i la botànica en el context. ▪ Li interessava més que els alumnes captessin la imatge de les paraules i la relacionessin amb el seu significat que no pas aprenguessin de memòria les regles ortogràfiques. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Entrada la Guerra Civil a l'Ametlla l'ajuntament va requisar una gran casa de camp. Va demanar l'edifici a l'ajuntament i aquest va quedar en mans de l'escola. En aquest edifici es fan unir les dues escoles unitàries del poble, la de nens i la de nenes. El nom del Grup Escolar va ser "El Casal" <u>"El Casal"</u> ▪ El Casal va funcionar amb el sistema de coeducació entre nens i nenes. ▪ Contava amb una biblioteca que anava creixent, una sala escolar d'art (es realitzava declamació, cant, s'exposaven treballs manuals, s'escenificaven obres teatrals...). ▪ Li agradava construir invents. Aquesta afició la va aplicar a la biologia, cada alumne es construïa el seu propi microscopi. Va organitzar una exposició pels pares amb tots els microscopis dels alumnes. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Van tenir alguns alumnes refugiats que havien fugit de la guerra d'altres zones d'Espanya. Eren més els alumnes que arribaven refugiats que no els que marxaven de Barcelona. ▪ Tot i la manca d'aliments per la guerra a l'escola no va mancar mai un vol de llet acompanyat d'un quart de quilo de pa blanc (molts alumnes el guardaven per compartir-lo amb la família). El pa era regalat pel Partit laborista Anglès. ▪ El director de l'escola Freinet era Vicent Gardenys. A l'escola també hi treballava la seva mare. ▪ Quan Vicent va marxar a l'Ebre Juan va passar a ser l'encarregat de l'escola. ▪ Es disposava d'un conseqüent, Romagosa. ▪ Els alumnes de l'Escola Freinet de Vance es van organitzar per fer arribar aliments a l'escola. Amb moltes dificultats van enviar-los, en forma d'agraïment, un paquet de llibres.

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
Records d'escola		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Amb una inversió de 12 pessetes van construir, col·lectivament una caixa fosca que s'utilitzava com un projector. ▪ També van construir una màquina de vapor, un motor, una pila elèctrica i un sistema de vies per fer circular un tren elèctric de juguina. ▪ Tenien una petita granja, els nens s'encarregaven dels animals (gallines, conills...). ▪ També disposaven d'un laboratori d'anàlisi de terres per determinar què convenia plantar i quins fertilitzants utilitzar. ▪ L'escola era l'encarregada de registrar el servei meteorològic del poble. Aquest es duia a terme setmanalment a les targetes del Servei meteorològic de Catalunya. ▪ L'escola estava molt vinculada al poble i la seva gent. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Els productes de l'hort es venien als propis alumnes per preus simbòlics. ▪ Estaven organitzats amb una cooperativa escolar. ▪ A la piscina es banyaven els alumnes que tenien autorització dels pares, després de banyar-se tots els alumnes prenen el sol. ▪ L'escola tenia dos gossos, els alumnes en tenien cura i era un bon recurs per aprendre zoologia. ▪ Amb freqüència realitzaven sortides als voltants. ▪ Al matí feien classe, aquesta conclouia amb el bany a la piscina, a la tarda es realitzava una assemblea general on es debatien temes d'actualitat. ▪ En l'assemblea els alumnes s'informaven de la guerra, els bombardejos, de la situació d'Espanya i sobretot de Barcelona, del paper que tenien altres països en la guerra...

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
Records d'escola		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Modesto va oferir als artistes afiliats al sindicat d'artistes de la UGT poder-se quedar a l'escola per uns 15 o 30 dies a dormir gratuïtament (menjaven a l'hostal del poble a un preu baix) a canvi d'impartir classes als alumnes. Diversos artistes van comprometre's a donar classes als alumnes. ▪ S'organitzaven campionats d'escacs. ▪ Havien organitzat una cooperativa escolar per la venda del material escolar. Els alumnes aprenien les operacions comercials i aprenien el significat d'una cooperativa, els seus objectius i beneficis. ▪ Hi havia un conserge encarregat de la neteja, la cuina i atenia "la cantina". ▪ Els alumnes a canvi de vint cèntims tenien un plat fort, pa aigua i fruita. (Els nens portaven un primer plat de casa que l'escalfava la cuinera abans de servir la taula). Els dijous en Modesto seia a dinar amb els alumnes per ensenyar-los hàbits i a mantenir una bona conversa. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ En una assemblea un alumne va proposar comprar (amb els diners de la cooperativa escolar) llana per fer roba d'hivern pel mestre Gardenys (estava al front), tot i que hi havia la intenció de fer-ho es van imposar els Nacionals i el projecte va quedar a mitges.

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
Records d'escola		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cada alumne disposava d'un armari numerat on hi desava una tovallola, sabó, una pinta, un raspall de dents i la pasta de dents. La primera activitat a realitzar cada matí era rentar-se les dents. ▪ Hi havia un consultori per controlar la salut dels alumnes i proporcionar els medicaments necessaris. <p style="text-align: center;"><u>Colònia Escolar</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Va participar com a mestre en una colònia escolar l'estiu de 1932. ▪ S'albergava en un col·legi Major Universitari en Vallvidrera, era un edifici gran i ben condicionat, amb un extens jardí i bosc. ▪ Entre les variades activitats hi havia la impressió d'un quadernet. ▪ Va participar en unes altres Colònies Escolars a Igualada, 1933, el director de la colònia fou el seu oncle Francisco. ▪ En aquestes també s'editava un quadernet: L'infant (coincidia amb el mateix nom que el quadern de l'escola "El Carmel"). També estudiaven la naturalesa, cercaven fòssils, ascendien muntanyes, 	

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
		<p>representaven obres teatrals...</p> <ul style="list-style-type: none"> Al 1934 va participar en les últimes Colònies Escolars a Sarrià. En aquestes no hi va haver la possibilitat de realitzar un quadern escolar. 	
Membre del grup Batec	<ul style="list-style-type: none"> Si 	<ul style="list-style-type: none"> No 	<ul style="list-style-type: none"> No
Sobre el grup Batec	<ul style="list-style-type: none"> Es reunien i feien tertúlies en un bar de Lleida que reforçaven les trobades dels diumenges. Es reunien mensualment, en un poble diferent, organitzats pel mestre/s de la localitat. Al matí realitzaven un acte públic, obert a tothom, on es tractaven temes d'interès (sobretot pels pares dels alumnes del poble). De vegades les xerrades es centraven en la defensa de novetats educatives. Al migdia es realitzava un dinar per tothom. S'acostumava a debatre sobre els plantejaments de política educativa d'una escola nova i diferent. Agafaven propostes editades per la <i>Revista de Pedagogía de Madrid</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> Tot i que va conèixer l'existència del grup no en va formar part. Havia conegut alguns dels seus membres a la Normal de Lleida, d'aquest destaca Jacinto Pallejà, un dels seus fundadors. 	

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ El grup s'influenciava de les orientacions educatives de les persones vinculades amb la <i>Institución de Libre Enseñanza</i>: Francisco Girer de los Rios, Manuel B. Cossío. ▪ El grup procurava adaptar les pràctiques educatives, els mètodes, els procediments, les tècniques a la realitat de cada poble enfocat a l'escola nova. ▪ Es considerava jove i poc expert, es dedicava a escoltar i aprendre. 		
Herminio Almendros	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Va impulsar al grup Batec. ▪ S'entusiasmava per la renovació escolar. ▪ Herminio va encarregar a José de Tapia que utilitzés la impremta amb els seus alumnes. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Quan treballava a l'Ametlla del Vallès va llegir el llibre <i>La impremta en la escuela</i>, d'Herminio, aquest llibre va ser un bon descobriment que va millorar la pràctica de la impremta. 	
Freinet i la impremta	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Entre 1929 i 30 es va difondre, a Lleida, la impremta i els plantejaments de Freinet. ▪ El primer en utilitzar la impremta va ser José de Tapia. ▪ A poc a poc cada vegada més mestres utilitzaven la impremta i intercanviaven els quaderns. 		
Cooperativa	<ul style="list-style-type: none"> ▪ El grup Batec va fer una crida per 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Volia una impremta Freinet 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Maria tenia un cosí, Antón

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
<i>Española de la Técnica Freinet.</i>	<p>constituïr la <i>Cooperativa</i>.</p> <ul style="list-style-type: none"> Va participar en el Primer Congrés i en el Segon (Huesta, 1935), el Tercer ja no es va poder celebrar (hauria sigut el juliol del 1936 a Manresa). 	<p>(després de llegir el llibre d'Herminio) i es va posar en contacte amb José de Tapia, que era l'administrador de la cooperativa.</p> <ul style="list-style-type: none"> El material de la impressió de la tècnica Freinet era fabricat per la companyia francesa Neufville i la cooperativa s'encarregava de difondre'l i vendre'l. No va trigar gaire a tenir tots els components per poder imprimir a l'escola. 	<p>Benaiges (mestre de Buñueles, Burgos) que va pertànyer a la <i>Cooperativa</i>. Els seus alumnes imprimien un quadern: Gestos.</p>
<i>Colaboración. La impremta en la escuela</i>	<ul style="list-style-type: none"> En el Primer Congrés, celebrat a Lleida en 1934, es va decidir publicar <i>Colaboración. La impremta en la escuela</i>, com una publicació portaveu de les activitats, avenços i necessitats dels mestres cooperativistes. 		
Utilització de la impremta	<ul style="list-style-type: none"> No va tenir ocasió d'utilitzar la impremta 	<ul style="list-style-type: none"> A l'escola "El Carmel" va impulsar la publicació escolar L'infant. Era un quadern d'unes deu pàgines i sortia un cop al mes. L'infant es treballava amb velògraf, tinta hectogràfica, cola de peix i glicerina banyada al bany maria. A la Colònia Escolar de 1932 	<ul style="list-style-type: none"> Cada classe tenia la seva pròpia impremta. Tots els alumnes treballaven en la impremta dels més petits als més grans. Es debatia en assemblea el tema que seria objecte d'impressió. Primer redactaven el text i era corregit. Després col·locaven les

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
		<p>imprimien un quadern anomenat Batec, aquest nom havia sigut escollit pels alumnes (feia referència als batecs dels cors dels infants que el confeccionaven).</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Batec es publicava setmanalment amb unes quatre pàgines amb la mateixa tècnica que L'infant. ▪ A les Colònies escolars de 1933 a Igualada es va publicar un quadern amb el mateix nom que el de l'escola "El Carmel": L'infant, però aquesta vegada l'imprimia la impremta del poble. ▪ Després de llegir el llibre d'Hermenio sobre la impremta va deixar de costat la clàssica impremta amb les lletres de goma (amb la que gairebé no podia compondre títols) i també va deixar enrera la tinta hectogràfica, la cola de peix, la glicerina i el velògraf. ▪ El quadern que s'imprimia a l'escola de l'Ametlla del Vallès també es va anomenar Batec. Aquest era l'enllaç entre l'escola i el poble. On escrivien des de notícies a texts lliures, 	<p>lletres als componedors i estenien els rodets. Es realitzaven les primeres proves i es corregien, fins que el text i el "cliché" estaven polits, finalment es realitzava el tiratge del text concret.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Es recopilaven els textos dels diferents grups en un quadern. ▪ En equips rotatius, uns alumnes utilitzaven la impremta i els altres seguien la classe segons el programa. ▪ Els quaderns es treballaven amb tintes de diferents colors. ▪ En l'escola es van publicar dos quaderns: Petits (amb dibuixos i texts curts que els acompanyaven, pels més petits de l'escola) i Tibidabo (des de l'escola es veia el Tibidabo i per això els alumnes van escollir aquest nom). ▪ Els textos anaven sobre la vida familiar i escolar, les penes de la guerra, les mancances, també hi havia contes, cançons populars i sobretot les cartes enviades pels alumnes a personatges importants

	QUEDÓ EN SUSPENSO	¡TATE, YA LO TENGO!	CONTENTOS COMO UNAS PASCUAS
		descobriments...	de la política republicana, i la resposta d'aquestes (aquestes s'acostumaven a relacionar amb les visites realitzades a aquest personatges).
Aportació de fotografies	<ul style="list-style-type: none"> Una fotografia dels mestres que van assistir a una reunió del grup Batec, on es destaca Josep Alcobé. 	<ul style="list-style-type: none"> Una fotografia de grup dels alumnes i Modesto a la Colònia de Sarrià. 	
Aportació de llibres o articles		<ul style="list-style-type: none"> La imatge d'un microscopi dissenyat per Modesto Clavé per ser construït pels seus alumnes. Text publicat al quadern Batec núm. 2 de l'abril de 1935 de l'escola de l'Ametlla del Vallès. 	<ul style="list-style-type: none"> Un text del quadern Tibidabo núm. 1 de l'octubre de 1937, imprès a l'Escola Freinet de Barcelona. Un text del quadern Tibidabo núm. 2 del novembre de 1937, imprès a l'Escola Freinet de Barcelona. Un text del quadern Tibidabo núm. 8 del maig de 1938, imprès a l'Escola Freinet de Barcelona.

ABSTRACT

The present project is based on one of the publications of Fernando Jiménez Mier y Terán (known for his inputs on usual practices of the Freinet techniques in Spain and Mexico): Seis experiencias de educación Freinet en Cataluña antes de 1939. Following the same method the author did, this project describes the life history of this publication, using the content of the six experiences, and comparing their common elements concerning the Freinet education and the scholar press. The majority of the information used in this project was obtained through interviews, which were contrasted with each other and other available documents.

The six experiences flow from the interviews that Fernando Jiménez made to the teachers. His research method was based on the life histories, and this same method is the one used in this project.

Keywords: Fernando Jiménez, life histories, Freinet, interview, teachers.

En aquestes pàgines s'ha treballat sobre una de les publicacions de Fernando Jiménez Mier y Terán (conegut per les seves aportacions sobre les pràctiques quotidianes de les tècniques Freinet a Espanya i Mèxic): *Seis experiencias de educación Freinet en Cataluña antes de 1939*. Seguint el mateix mètode de l'autor es reconstrueix la història de vida d'aquesta publicació i es fa un estudi dels continguts de les sis experiències comparant els elements comuns que tenen relació amb l'educació Freinet i la impremta escolar. L'entrevista és el mitjà per obtenir bona part de la informació i aquesta es contrarestada amb documents o altres testimonis.

Les sis experiències són el fruit de les entrevistes que en Fernando Jiménez va realitzar amb els mestres. El mètode d'investigació que va utilitzar es va basar amb les històries de vida i és el mateix que s'ha utilitzat per dur a terme aquesta investigació.

Referents: Fernando Jiménez, històries de vida, Freinet, entrevista, mestres.